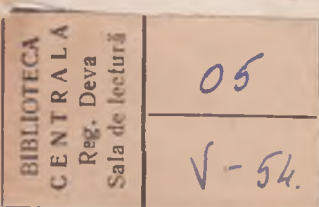

70 APR 1971

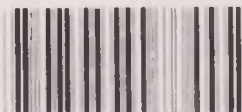
Viața Românească

REVISTĂ LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

SUMAR:

4885/D

Demostene Botez	Călătorii (<i>Marsilia</i>).
Paul Zarifopol	Ruine literare.
Zoe Verbiceanu	Casa cu minuni.
George Lesnea	Privești (Versuri).
Dragoș Protopopescu	Țițiva oameni, papagalul și încă un om.
Al. O. Teodorescu	Consemnul.
Nicolae Tolu	Istorie și artă.
Lord Melchett	Cronica engleză (Situția economică a Imperiului Britanic).
Al. A. Philippide	Cronica literară (Tudor Arghezi).
M. Savastos	Cronica teatrală.
P. Nicanor & Co.	Miscellanea (D. N. Iorga martir. — «Stil nervos» și «Condeiu vioiu»).

Recenzii: M. Sadoveanu *Baltagul*. — I. I. Mironescu: *Intr'un colț de raiu*. — G. Topîrceanu: *Scrisori fără adresă*. — O. Carp (Dr. G. Proca): *Rîndunel* (Izabela Sadoveanu). — Voicu Nițescu: *Douăzeci de luni în Rusia și Siberia* (T. U.). — Pitigrii: *Fecioara de 18 carate*. — Șolokov: *Sur le Don paisible* (D. I. Suchlanu).

Revista Revistelor: „Filozofia lui Titu Maiorescu” (*Revista de Filozofie*). — „Problema federației statelor europene” (*Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*). — „Sistematică în istoria artei” (*Die Neue Rundschau*). — „Funcționarii în democrația germană” (*Die Neue Rundschau*). — „Ivan Turghenev și femeile” (*La Revue Mondiale*). — „Cetatea Muzeelor din Berlin” (*Museion*). — „Realitatea lui O.ner” (*Nuova Antologia*). — „Conferința dela Geneva” (*Revue des Deux Mondes*). — „Socialismul lui Lamartine” (*La Grande Revue*).

Mișcarea intelectuală în străinătate: Literatură. — Romane. — Economie politică. — Bibliografie.

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

Redacția și Administrația: Str. Const. Mille 7-9-11, București

1931

Viața Românească apare lunar cu 120 pagini. — Abonamentul în țară un an 500 lei; jumătate an 250 lei. — Pentru străinătate un an 650 lei; jumătate an 375 lei.

Reproducerea oprită.

4-885D

VIATA ROMINEASCĂ

REVISTA LUNARĂ

București, Str. Const. Mille (Sărindar) No. 7-9-11

Anul XXIII

Prețul Abonamentelor :

IN ȚARA :

Pe un an Lei 500

Pe jumătate an „ 250

IN STRAINĂTATE :

Pe un an Lei 650

Pe jumătate an „ 375

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițând suma prin mandat poștal sau plătind costul direct la birourile administrației din București, str. Const. Mille No. 7-9-11.

Colecții complete pe anii 1920, 1921, 1922, 1923 și 1924, se găsesc în depozit la Administrația Revistei cu prețul de 200 lei colecția, iar 1925, 1926, 1927 și 1928 cu lei 300 colecția.

Administrația.

Viața Rominească

Revistă literară și științifică

VOLUMUL LXXXV

ANUL XXIII

ATELIERELE „ADEVERUL” S. A.
STRADA CONST. MILLE 7-11, BUCUREȘTI

1931

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază ; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați despre aceasta cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Redacția își rezervă dreptul să tipărească articolele cînd va crede de cuviință, conducîndu-se numai după considerații tehnice și editoriale.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit ; în caz contrar, acesta se va fixa de cătră Direcțiunea Revistei.

Autorilor nu li se pot trimite corecturile și, prin urmare, sînt rugați să-și redacteze manuscrisele definitiv și citeț.

Pentru tot ceiace privește redacția : manuscrise, reviste, ziare, cărți, etc., a se adresa la **Redacția Revistei „Viața Romînească”, Strada Const. Mille No. 7-9-11, București.**

CĂRȚI APĂRUTE ÎN EDIT. „ADEVERUL” S. A.

C L E M E N C E A U

OMUL-OPERA

de TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE

PREȚUL 40 LEI

A APARUT :

DOCUMENTĂRI ȘI LĂMURIRI POLITICE

de C. STERE

PRELUDII :

PARTIDUL NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC

și „CAZUL STERE”

PREȚUL 120 LEI

„ADEVERUL LITERAR ȘI ARTISTIC”

— REVISTĂ SĂPTĂMÎNALĂ —

Abonamentul 300 lei anual. Prețul unui exemplar 7 lei.

Redacția și Administrația : București, Str. Const. Mille No. 7-9-11.

PREȚUL 40 LEI

A APARUT :

SCRIITORI ȘI CURENTE

de G. IBRĂILEANU

Ediția a II-a

PREȚUL 80 LEI

A APARUT :

PRIVIND VIAȚA

— CUGETĂRI —

de G. IBRĂILEANU

Editura „Cultura Națională”

PREȚUL 60 LEI

A APĂRUT :

MEMORIAL

— NOTE DE DRUM DIN SPANIA —

de MIHAI D. RALEA

Editura „Cultura Națională”

PREȚUL 80 LEI

Tip. „Adevărul”, S. A.

15,00

Călătorii'

MARSILIA

Toreadorii amatori.

Simbătă e vacanța poporului pretutindeni. Spectacol de mulțime. Cursă de tauri. Amatorii de pine și spectacol se îndreaptă spre Prado printre cele patru șiruri de platani bătrâni care cadeliștează cu frunza lată și lucie dealungul bulevardului, în capătul căruia crengile lor își prind palmele.

Biletele se cumpără în stradă, pe-o gaură scundă cât un felinar de mină, tăiată într'un zid boit cu roșu. Nu vezi înăuntru pe nimeni. Parcă taurii ar sta după zidul acela la un loc cu vinzătorul de bilete.

Intr'o grădină de câteva hectare, amenajată ad-hoc, o arenă circulară. Pe toată marginea ei o bancă, apoi în spatele băncii un perete de scîndură înalt ca de un metru, în dos o fâșie de loc acoperit cu nisip, după care se ridică peretele înalt de scînduri și rețele de fier, ca să apere pe spectatorii doritori să aprecieze pericolul înfruntat de alții și foarte circumspecți în ce-i privește.

Jur împrejur, în amfiteatru, bănci, iar în fund, locuri de favoare, în picioare, pe pământul bătut al grădinii.

Acesta trebuie să fi fost și spectatorul roman: un fel de om fără meserie precisă, fără nici un soi de avere, obiect el însuși în perpetuu al întîmplării venit să contemple aci sintetizarea aceluiași joc al hazardului. Oamenii cu epiderma simțului îngroșată de mizerie și de priveliștea cotidiană a suferinței fizice de toate felurile, care nu mai pot încerca o emoție, decît dacă bate cu drug de fier nervul tocit.

Și, în definitiv, pentru toți oamenii spectatorul în care se amestecă, și un joc al morții, este singurul pasionant.

¹ Vezi „Viața Românească” anul XXII, nr. 8.

Lîngă mine un domn gros, cu brațele arcuite și sprijinite în palme pe genunchi, cercetează atent arena, și, rar, își îndreapfă mustața stîngă cu arătătorul mîinii stîngi, de parcă mustața ar dormita.

În arenă, ca într'un domeniu al lor, vre-o treizeci de derbedei se plimbă agitat, fac grupuri; cîte doi se fugăresc. Unii în cămașă și desculți, alții cu un surtuc pus numai pe umeri, un conductor de tramvai cu chipiul instituției respective. E o atmosferă de antract într'un teatru pentru golani. Nu înțeleg nimic; nu știu ce caută acolo. Au descoperit direct în arenă vre-o intrare gratuită?

Unul din ei se lasă în patru labe și face pe taurul sărind și fluturînd din cap spre altul care desfășură înaintea lui un surtuc sdrențuros în chip de pelerină roșie. Poporul ride... și totuși nu cred că pentru atîta lucru este acel congres de „neprofioniști” în incinta arenei.

Domnul gros de-alături are o înfățișare de copil dolofan văzut prin lupă, dezvoltat, cu trăsăturile nealterate pe care le avea la trei ani, și privește așteptînd cu o înduioșătoare atenție. Il întrerup din această divină contemplare și îl întreb ce-î cu domnii care se plimbă jos.

Aceia sînt „toreadorii amatori”. E o formulă cuprinzătoare și poate destul de clară, dar e abstractă, și tot nu înțeleg. Laconismul vecinului mă face timid și sînt hotărît să aștept desfășurarea evenimentelor.

O trompetă sună ca la venirea unui general; două porți înalte din stînga se deschid în lături, golanii se feresc spre margine, și'n mijlocul lor apare, extraordinar de svelt, negru, cu capul în sus, taurul.

Intră alergînd. În mijloc se oprește brusc, sfidînd mulțimea, cu capul în vînt. Brusc și violent întoarce capul la dreapta și la stînga. E nervos și bănuilor. Scurmă nisipul cu copita dinainte, și miroase o clipă pămîntul. E o admirabilă, athletică și teatrală prezentare. Pe picioarele dinainte bustul tresare, în smucituri sacadate. Nu există nicăeri bou așa de agil. Fluturarea coarnelor are eleganța minuirii unei florete. Coarnele sînt învălite ca pumnii boxeurilor, și între ele e prins un trandafir, roș ca o rană. Nu știu nimic din program, și totul numai din literatură. Au să-l omoare? E atîta admirabilă energie în el! Mă simt cel mai stupid dintre spectatori: ridicol și pueril. Mai rău: dulce sentimental.

Golani din toate părțile, cu pași lungi de precauții încep să se apropie de taur. Unii din ei îl apostrofează eroic: huo, huo... sau încep să ragă. Taurul stă nemișcat; în lumina farului electric de sus, numai ochii îi sticlese injectați de conștiința primejdiei. Întoarce capul cu tărie. Se simte atacat de o mulțime. Se uită parcă la toți și-i numără. Scurmă iar nisipul, și pornește deodată ca o forță mecanic deslăntuită, spre

grupul mai compact de golani. Toți încep să fugă fără să se mai uite în urmă și se-aruncă într'o comică, dar veritabilă frică peste primul zid de scinduri în centura de nisip în care cad cu capul înainte, într'un umăr, într'o mină, cum se nimește, ca aruncați din cer. După câțiva pași taurul se oprește brusc, dar fuga golanilor continuă exasperată ca și săriturile lor de broaște peste zid, căci fug fără să se mai încurce privind înapoi. Fuga aceasta după ce taurul s'a oprit e de-un comic sănătos și desăvirșit. Și taurul se uită după ei cu capul sus. Am impresia că ride. Și totuși se teme de o cursă dela spate unde s'au adunat alți golani, și se întoarce pe loc spre ei. Ceilalți toreadori *amatori* sar din nou gardul în arenă și înaintează. Taurul își vede efortul minim zădărnicit și se simte iarăși înconjurat; și iarăși huo! huo! în jurul lui. Ia o hotărâre definitivă, își înalță bustul și începe a alerga după ei, după toți, în toată arena, jur împrejur. E o fugă nebună, capul bate aerul și cornul ajunge în scindura zidului pe care-o bate repetat, în același loc, cu îndărătnicie și ciudă. În arenă nu mai este nici un golan „amator” și iarăși sar înapoi și îl înconjoară.

Toată lupta aceasta este pentru ca prin dexteritate, cu iuteală și tactică, profitând de-o clipă favorabilă unul din acești amatori să-i smulgă cu mâna trandafirul dintre coarne. Acela primește 200 de franci.

Vecinul meu are o simpatie printre acești pretendenți la 200 de franci: pe domnul Jeanot. Domnul Jeanot este desculț cu pantalonii sfișiați din „lupta” cu taurul în Simbăta trecută, cu o cămașă roz. E de altfel cel mai calm toreador. Umblă cu mâinile la spate ca și cum n'ar da nici o atenție, parcă ar fi pe cheiu în așteptarea unui vapor din Alger care să aibă ceva de descărcat. Este totodată și un iscusit strateg, — vecinul îmi atrage atenția în fiecare moment asupra mișcărilor lui Jeanot de parcă eu aș fi juriul. Și trebuie să mă uit la el, căci altfel vecinul protector își stringe palma pe pulpa mea într'o contracțiune imperioasă care poate duce pînă la vînătăi.

Jeanot face ce face și e totdeauna pe la spatele taurului. Iată, că în clipa cînd taurul pîndește gînditor și atent un grup care-l huiduește, Jeanot se repede din spate paralel cu trupul taurului, și pînă ce acesta să întoarcă el capul, Jeanot i-a înfipt îndărăt mîna dreaptă între coarne, și a smucit. Legătura s'a slăbit, și trandafirul bălăbănește pe ochiul stîng. Publicul ride și aplaudă : „Circenses”. Vecinul ridică palma în sus și o lasă grozav, plesnind pe pulpa piciorului meu. Aș vrea să-mi schimb locul și nu găsesc un altul.

Și frumuseța vînjoasă a taurului tresare între oameni, și fuga lor grotescă se repetă cu variații de spaimă și ridicol pînă ce triumfă strategia lui Jeanot care a smuls trandafirul și-l ridică sus în mîna dreaptă ca să-l arate mulțimii. În ace-

lași moment taurul se repede la el și Jeanot o rupe de fugă glorios și ridicol în același timp, și așa se face că am rămas nedumerit cine a fost învins: taurul sau Jeanot.

Trompeta sună iarăși ca la venirea unui general. Apare în scenă un alt taur, slab și moale, după care se ia cel „veritabil” și amîndoi ies în fugă pe porțile mari.

Vecinul meu s'a sculat cu intenții definitive. Am aflat că el este acel care da ajutor lui Jeanot ca'n aceeași sară să bea cei 200 de franci. Era un „asociat” amator.

Toreadorii veritabili.

Numărul toreadorilor profesioniști. Iarăși trompeta. Și'n tactul ei intră trei toreadori, cu fast, cu pelerine largi, cu pieptul bombat, victorioși și falnici. Trei hamleți fără neura-stenie: pantaloni pe vină, sandale negre, tunică cu fluturi. Cel din mijloc: steaua, în zale impresionant. Publicul aplaudă și strigă: Mihaelo, Mihaelo... Eroul poporului. Dacă oame-nii de-acolo ar fi să aleagă atunci un președinte de Republică, Mihaelo ar fi ales în unanimitate, și Franța ar avea un Președinte spaniol, căci toreadorul e spaniol adevărat, așa cum la noi zidarii sînt italieni, iar lăutarii țigani.

Mihaelo e conștient de succes, și face grații desgustătoare de baletistă, face bazele, salut cu pelerină, ca tenorii de operă.

Intră taurul. Altul. Mai ager, mai viu. Boxeur fără mănui. Coarnele sînt lucii și ascuțite. Mihaelo e surprins într'un picior, cum salută și rămîne așa față în față cu taurul. Publicul e încîntat de curajul toreadorului, de eleganța manifestării lui. Bravo! bravo! Taurul se repede; i se puse în față, jos, pelerina roșie atîrnată ca într'un cuier, coarnele și capul se afundă puternic în ea; Mihaelo rămîne alături. A fost ca toate celelalte lovituri ce au urmat, o lovitură în apă. Taurul e păcălit sistematic cu un metod monoton. Cînd se repede, toreadorul pune alături pelerina, îi creează un alt obiectiv mai roș și mai excitant, în care taurul dă lovitură seacă. E mai plicticos și mai puțin variat decît spectacolul cu toreadorii „amatori”. Sînt un mare admirator al golanelor și distracțiilor lor eliberate de toată în-lănțuirea socială și pline de toată savoarea jocului de copii.

Mihaelo încearcă figura de forță: un atac în genunchi. Am deodată presentimentul unei nenorociri. Taurul se uită la el cu o vădită mirare. E prea mult. Se repede furios. Toreadorul flutură zădarnic pelerina în lături. Taurul l'a ochit bine. Mihaelo e în nisip trîntit jos și taurul deasupra lui îl bate cu fruntea. Intervin ceilalți doi pentru o digresie. Dar Mihaelo, eroul cu pieptul bombat e scos pe mâni de doi la-

chei în roș, în huiduielile publicului indignat care-ar vrea să-l și decapiteze.

Mihaelo nu mai poate fi președinte de republică.

Mă indignează acum publicul, m'a indignat suficiența lui Mihaelo; numai taurul nu m'a indignat. Și sînt bucuros de izbînda lui. Dar mă tem de răzbunarea oamenilor și de finalul pe care-l așteptam sîngeros ca un masacru.

Jocul a continuat. Un alt toreador a venit cu două săgeți lungi cu vîrfurile ascuțite și cu cîrlig. După o scurtă manevră s'a așezat în fața taurului. A ridicat mîinile în sus deasupra capului ca unul care s'ar fi predat. Ținea însă în mîini, înainte, cele două săgeți, ca și cum și el ar fi avut două coarne mai lungi și mai ascuțite. Și așa a început să înainteze încet spre taur.

Taurul a rămas nemișcat privindu-l drept în față. A fost desigur un moment de hipnoză. Era o liniște impresionantă. Taurul se uita la el ca'n vid, cu ochii pierduți. Parcă se hotăra să-i predea fruntea. Toreadorul făcu brusc o săritură, înfipse săgețile în grumazul taurului și fulgeră pe lîngă el. Taurul impunse înainte, în vid. A fost un gest de mare supleță și elegantă. Publicul încîntat. Taurul rămase în mijlocul arenei, mai gînditor decît înainte. Cele două săgeți cu cîrligul intrat sub piele atîrnau peste grumazul piciorului dinainte. Pielea tresări de mai multe ori ca valurile mici ce se încrețesc sub vînt, și două șuvițe de sînge începură să se prelingă. Muși încet, ca într'o amintire, ca un vițeluș. O muștrare? Așa i s'au înfipt în grumaz alte două și apoi alte două săgeți. Taurul fugea în cerc, săgețile săreau scuturate pe spinare ca o coamă de fier.

A venit alt toreador cu un stilet mic în mîină și cu un canaf lung și bine înțeles tricolor în plăsele.

Hipnoza a urmat la fel, numai că'n ochii taurului era sînge și melancolie de ertare. Cu o săritură de acrobat stiletul fu înfipt și el între grumaji, acolo unde lovitura mai adîncă este științificește mortală.

Publicul izbucni în aplauze. După cea din urmă bătae din palme, auzii iarăși mugetul în surdină, ca o amintire, ca de vițeluș, a taurului, împodobit cu sînge, cu săgeți și cu canaf tricolor.

Așteptam finalul: o intrare de toreadori călări; burți de cai spintecate, intestine spînzurate, înlocuite cu pae, și omorîrea abilă a taurului în extazul general. Le așteptam cu înfiorare și cu desgust.

Dar a sunat iar trompeta, iar a venit „taurul-vacă”, l-a luat pe acesta și-au dispărut pe ușa mare. Nedumerire.

Poporul se scoală. S'a terminat. Intreb pe cel din spate cînd și unde omoară taurul. Imi spune că la Marsilia ca și în toată Franța e oprită omorîrea lui.

Torcadorul cu stiletul a făcut „simbolic” această operație.

Am fost decepționat cu indignare, eu, cel cu desgustul simțit prealabil cu un moment mai înainte. Mi s'a părut totul scarbăd. O parodie. Am avut indignarea spectatorului roman căruia i-ai oferi azi, în loc de cușcă cu lei, un film dulceag de cinematograf. Strămoșii care-s în mine mai mulți decât eu singur. își cereau dreptul lor.

Portul nou.

De sus, de pe creasta bisericii Notre Dame de la Garde, portul nou se vede ca din aeroplan : o împărțire geometrică și regulată în dreptunghiuri de apă, cu un drum luciu care duce, pe-o porțiță deschisă, în larg. În spre limba de pământ dreaptă printre ogrăzile de apă duce o cale ferată, o șosea, tramvay, printre magazii negre și mirositoare, cu uși de fer, fără ferestre, cavouri.

Fiecare agenție de navigație are hangarul ei eșit pe deasupra apei în port, și dealungul lui, cu bordul sus peste acoperiș, uriaș monstru de fier, înegrit, vasul în vacanță se odihnește răzâmat de hangar. Fiecare a sosit de cine știe unde și așteaptă hotărîrea celor care le însămnă pe hărți drumul. Așezat astfel lângă o casă pămînteană, imensă și ea, vaporul pare și mai mare, coplesitor și disproporționat. Alături altele și altele. Pe unele coșuri fumegă leneș un fum negru. O vagă pregătire de drum. E o îngrămădire impresionantă și uriașă de fier. Stau vapoarele cu pupa spre țarm, aliniat ca niște monștri preistorici eșiți la mal și ridicați deasupra apei ca să răsufle puțin. Și asta pe o lungime de câțiva kilometri.

Iată și basinurile de repararea vapoarelor în care acestea sînt introduse lent, ca bolnavii.

Basinul este apoi ermetic închis, apa se scoate cu niște pompe mari cît o clădire, și vaporul rămîne gol și imens, sprijinit deoparte și de alta cu furci lungi. Văzut acum întreg, fiecare vas apare și mai imens, iar impresia de fier vechiu sporește. Furcile care-l sprijină de pereții laterali ai basinului îi dau un aspect de carapace a unui uscat miriapod din altă eră. Pe hublonurile deschise, cite un lucrător scoate capul la aer să se răcorească. Vre-o cinci oameni lucrează să desfacă o helice. De sus, de pe perețele basinului, jos, în fund, se văd ca niște maimuțe mici și ingenioase care fac treabă.

În fața tuturor, simt o curiozitate de om din altă epocă.

Munioza.

Taxiul care ne scoboară în port se strecoară printre butoae și scripeți, trece pe poduri mobile peste canaluri, pe un

caldarîm ce miroase a gudron și apoi înaintează pe linba de pământ ca un imens pod plutitor între două șesuri de apă.

Am impresia că plutește totul sub noi, și că șosea, vapoare și magazine se vor desprinde de șarm și vor porni leneș în larg.

Trecem prin fața hangarelor tuturor agențiilor de navigație. O firmă mare indică numele. Alături dorm vapoare negre aplecate pe o parte. Messageries Maritimes, Compagnie Générale Transatlantique... Cyprien Fabre.

Păretele alb al vaporului „Alessia” trece peste acoperișul hangarului agenției. Cînd eșim pe platforma din care se face îmbarcarea, am impresia precisă că un nour s'a solidificat, și a căzut pe apă.

Urc în sus, ca într'un pod, puntea aruncată peste bord, cu bare de fier.

Pe punte, masa de control a biletelor. Intru în vapor ca într'un roman. Totu-i necunoscut și nou. Cine mă așteaptă, pe cine voi vedea, cine va fi eroul, care va fi intriga, cine vor fi personajele auxiliare, cine masa informă, fără nume, soclu al vicții pe pământ?... Caut să foiletez, să prind un nume, să bănuiesc finalul...

Munioza mi-a ieșit în cale, cum găsești numele eroinei într'un roman în care nu-i vorba decît de viața și de gîndurile unei femei. Era răzimată de balustrada punții, atentă la controlul biletelor voiajorilor, de parcă ar fi voit să identifice pe cel care l-ar fi așteptat. Am avut brusc impresia că pentru ea venisem pe vapor, că toată dezordinea călătoriei mele, că tot hazardul care singur a decis au fost numai pentru ea s'o văd, ca să merg cu ea, ca să am o săptămîină, două, aceeași viață...

Nu-i știam nici numele. Am văzut însă un cap de copil palid, cu părul negru, cu tenul galben, cu fața rotundă, cu un nas mic și în sus, cu ochii umezi și melancolici. Un chip de-orasă străină. Cîte milenii și cîte generații au lucrat tănuțit pentru ca în ziua de 5 August 19... să o pot vedea. Și să o văd fără ca ea să știe, fără să bănuiască pînă la sfîrșit că vin din veacuri pentru ea s'o văd.

După ce mi s'a verificat biletul, după ce m'am înscris într'un fel de catalog cu foile mari și liniuțe multe, și chid un om de serviciu în albastru m'a condus la cabină, pentru ce a plecat și ea, și n'a mai cercetat identitatea celor care mai veneau?! A avut și ea impresia că mă găsise? Nu știu. Nici nu voi putea să știu vreodată. Drumurile noastre sînt așa de departe că nu se vor putea întîlni. Nici nu erau făcute să se întîlnească, ci să meargă o clipă alături, și atît. Nu știu ce destin s'a temut să facă mai mult.

Am scoborît scări potcovite cu alamă, un etaj, două, am ners drept pe un coridor scînteetor printre cabine albe, ca în-

tr'un spital sau ca într'un laborator, și la o ușă deschisă, omul de serviciu a dat perdeaua la o parte: cabina 375.

Două paturi înguste ea de „wagons-lits” și ele cu o mică balustradă și într'o parte cu o rețea mobilă, ca cele dela paturile copiilor care nvață să se țină în picioare, un lavoar, un hublot rotund cu geamul ca un închizător de tun.

În fața sufrageriei, mare și cu colonade, la un birou și la un personaj curat și galonat ca un colonel, îți alegi masa la care vrei să stai și tovarășii. Mesele au numere. E singurul criteriu posibil pentru o alegere care altfel îmi este imposibilă.

Nu știu cum o chiamă, nu știu cine este, cu cine-i, unde merge. Pe tabloul meselor înscrise nume. E extraordinar ce puțin însămnă un nume pentru cei pe care nu-i cunoști, de care auzi pentru întâia oară. Numele a fost atunci pentru mine ca etichetele scrise în latinește în grădinile botanice. Desigur noțiuni adevărate, dar pentru mine inexistente.

Am lăsat totul hazardului, pe-atunci convins că el lucrează pentru mine și că nu va rata la sfârșit drumul unei vieți alcătuită din veșnice așteptări. Am ales un număr ale cărui cifre adunate dădeau 9.—27. Un vechiu tic de om fatalist și superstițios laolaltă. Altfel nu se putea. Nu ar fi fost posibil să trag la sorti, ceiace poate ar fi dat alt rezultat.

La masa aceea mai erau înscrise patru nume de femeie. Care-i ea ?

Căci eram sigur pe-atunci că vechile și tainutele puteri care hotărau de mine nu mă vor părăsi pînă la sfârșit. Mi-am crezut viața altfel alcătuită, și nu era așa. Acum nu-mi mai pare rău. Energia cea mare a hotărîrii definitive nu s'a cheltuit încă; și ea trebuie să intervină o dată numai în viață pentru orice om.

Eram sigur că ea va fi la acea masă. Aceasta era decis de mult.

Gongul a sunat armonios dejunul. Zgomotul lui de tabla răsturnată a pătruns pe toate culoarele, la toate etajele și a căzut în apă, peste bord.

Am intrat anume mai tîrziu în sufragerie. Vroiam să fiu cel din urmă la masa 27, să am impresia că vin eu spre mulțresă mică, cu nasul cît un bumb.

Cînd am intrat n'am văzut-o. Am declarat numărul mesei mele și m'am lăsat condus. Aș fi preferat să închid ochii și să-i deschid în fața ei. Aflasem cine era: fiica fostului președinte de Consiliu din Egipt, egipteancă. Strămoși verificați în vecinătatea crocodililor timp de șase mii de ani. Și era o copilă cu farmec de depărtări în ochi și în priviri, bronzată de soare, cu o naivitate de mic animal sălbatic și curios. Numele i l-am pus eu: Munioza. Cel adevărat era prea încurcat. Nu l-aș fi ținut minte niciodată.

Trebuia să mă trezesc în fața Muniozei. Și m'am trezit în fața unei mese la care așteptau plictisiți și tăcuți : două americance bătrine, un american miop, și, în locul destinat Muniozei, de imaginația mea romantică legănată și la propriu de valurile mării, o franțuzoaică bătrână, domnișoară la 50 de ani, cu fața turtită și nasul ca un plisc de rață, cu negei pe față, printre încreșturi ca vulcani pe-o hartă în basoreliefuri, cu mănunchiuri de păr blond țîșnind din fiecare negel ca tufele de păpuriș, rigide însă ca sîrma ruginită. Vis-à-vis-ul meu la masă: domnișoara Martin, Guvernantă franceză la familia englezești, între menajeră și servitoare. Plecată în „croazieră“ în orientul pe care-l cunoaște din cărțile de școală englezești, după care a predat la copii, prin generații, la fel, istoria și geografia.

Adunase din leafă o sumă de lire sterline, a profitat de schimb și le-a dat toate pentru această excursie în Mediterană cu gustul cu care altul pontează o singură dată tot ce are, pe-un singur număr la ruletă. Alături de ea, o altă domnișoară, aceasta numai de 45 de ani (aproape un secol la un loc), institutoare: dulce și cleioasă, cu o ipocrită bunătate, cu maniere studiate și ținute cu rigoare de școlar. Avea se vede pupila mică, fiindcă de cîte ori te uitai la ea vedeai ochiul mai mult alb, ca un albuș de ou răscopt, întreg. Asta: institutoare la Paris. A jucat și ea tot ce avea pe un singur moment. Și pe de-asupra un căpitan de infanterie care mergea cu trupa în Siria; probabil un căpitan devenit de-odată ofițer direct din soldat prin nu știu ce eroică întâmplare din război. Brav și mărginit : Căpitanul... fără altă indicație. Capul și chipiul aveau aerul unor cuburi suprapuse. Inamicul Druzilor din munții Libanului, și concurentul meu fervent la cele două domnișoare. Asta era realitatea.

Pe Munioza n'am căutat-o de ciudă, parcă ea ar fi fost vinovată de ceva. Mai tîrziu am descoperit-o cu Președintele de Consiliu în capul mesei, în spatele meu. Idealul meu romantic pierdut, ridicol. Și vaporul nici nu a plecat încă din port. De-afară, pe geam se aude scrișnind lanțul unui scripete de încărcare pe roțița de fier mobilă.

Vijăitul sirenei flueră prelung și cavernos. Acoperișul hangarului începu să se clatine și să rămînă în urmă. Toată lumea se uită pe geam. Sorțul e aruncat. O soartă iremediabil comună ne leagă cel puțin pentru o săptămînă. Pe la fereastră mai tresaltă defilînd alte vapoare, catarge, un hodgeag negru ca un trunchiu putrezit, un elevator. Ne simțim și noi plutind, nesiguri. Cu toată ținuta mondenă a fiecăruia, este o atmosferă de neliniște nejustificată, de așteptare; toți se uită mai mult pe geam decît în farfurie. Acum încep a defila lent, numărînd geamurile sufrageriei, casele de pe coastă, orașul întreg, colinele. Apoi încep a curge tot mai repede, casă după

casă, străzi întregi, ca legate cu o ață, ca atirnite de văzduh. Sirena vîjîie iar, strigînd. Un vaporeș se face mic trecînd pe lingă noi, și numai vârful catargului ca un compas zgîrie geamurile pe rînd.

Operația mîncării devine enervantă și lipsită de interes. Numai personalul are un calm rigid. Vaporul se întoarce în loc și pe geam nu se vede departe decît bulbucarea mării pînă în cer.

Printre mese „le maitre d'hôtel“ supraveghează ca un monitor atent, ca un profesor rău în timpul tezelor.

Are alura corectă a unui dresor, a unui îmblinzitor de fiare. E prevenitor și amabil, toarnă vin de îndată ce zărește un pahar gol și, înainte de a constata că nu ai pine, te-a și servit. El e colonelul chelnerilor.

În mijlocul sufrageriei e masa ovală a căpitanului.

Mam'zelle Martin suride felurilor de mîncare cu-o aviditate ancestrală. Ochii ei capătă străluciri de femeie îndrăgostită care-și revede iubitul. Întreabă totdeauna pe chelner care-i conținutul intrinsec al mîncării, care-a fost „materia primă“, care-i numele internațional al tuturor bucatelor.

Nu cred că intenționa să alcătuiască o carte de gătit, dar simțeam că numele îi este necesar ca diminutivul în dragoste, pentru o satisfacție sufletească.

Este un fel de lege ocultă după care tocmai oamenii care nu fac nimic mîncă mai mult. Pe vapor nu ai ce face oricîtă energie ai avea, dar în schimb se mîncă de trei ori pe zi și o dată sara.

Pentru oricine afară de domnișoara Martin e obositor. Ei îi tresaltă însă, cînd mestecă, mănunchiurile de pâr aspru din negri, ca papura clătinată de valurile de desubt.

(Urmează)

Demostene Botez

Ruine literare

Joubert, diletantul delicat, unul din sfătuitoarii literari ai lui Chateaubriand, avea, deși crescut în stricteță clasicistă, îndrăzneți frumoase: rupea din cele mai venerabile capete de operă foile preferate, și le dădea să i le coase împreună. Iși făcuse astfel o bibliotecă de coli și file alese. Omul acela avea simțul, fin și curajos, al inegalităților fatale.

Mai mult de un veac e, de când ideea relativității istorice pătrunde, — când insinuant, când energic — în judecata europeană. Ideea aceasta luptă încă pe multe puncte, cu rezistențe care, de aproape cercetate, se dovedesc cu atât mai îndărătnice, cu cât mai exclusiv sînt ele întreținute de o inerție obtuzitate. Adeseori fondul acestei inerții nu e decît indiferență ipocrită... Vorbesc de admirația în bloc, falsă și leneșă, pentru obiectele venerabile din artă și literatură, — fanatism rece și trîndav, prin care banalii conspiră fără convingere onestă. Experiența naivă ne dă, în orice lectură și în orice contemplare aproape, impresii inegale. Orice observator care se controlează sincer, va spune că operele *întregi*, cum zice ortodoxia clasică, se numără pe degete. Însă mulțimea consumatorilor de artă menține imposibil regimul panegiricului și al defăinării absolute. Probabil mulțimea pleacă, brut, dela însăși materialitatea operei de artă, pentru a-i atribui o fantastică întregime de structură și de merite. În asemenea caz, unitatea o fac agrafele care broșează foile și titlul. Prin o slăbiciune mult prea omenească, artiștii sînt foarte mulțumiți de admirația în bloc; și acei dintre dînșii care au fost, cum se spune, și filosofi, ca de exemplu Goethe, s'au arătat suspect iritabili în punctul unității, și cu abilită gravitate au dojenit pe cetitorii strînți le vedere, neputincioși a îmbrățișa mărețe întreguri, inferior confundăți în alegerea și cîntărirea unor amănunte meschin întrezărite.

Imi este evident, că privirea împede hotărâște altfel.

Afară de fapte deplin fericite ale unor supraoameni, orice creație se înfățișează impresiei naive, din capul locului, în chip de ruină prestigioasă și, cu timpul, dărămarea înainteză. Eterna tinereță a operelor magistrale este un moft retoric, profund inutil acelor opere ca și publicului. Orice ruină e melancolică, dar nu stă în puterea nimănui a suprima melancolia; și melancolia ruinelor care umplu cadrul tradițiilor de artă, nu-i din cele mai otrăvitoare, nici din cele mai sterpe. Studiul acestor ruine îl disprețuește lenea spiritului și indiferența ipocrită, ca pedantism impertinent. Să considerăm, dinisțit, acea lene și acea indiferență ca amărunte neglijabile.

La întimplare încerc să descriu ca ruine două cărți, glorioase acum patru zeci de ani : *Pêcheur d'Islande* și *Notre Coeur*.

* * *

„Cette nuit-là, c'était l'immensité présentée sous ses aspects les plus étonnamment simples, en teintes neutres, donnant seulement des impressions de profondeur. Cet horizon, qui n'indiquait aucune région précise de la terre, ni même aucun âge géologique, avait dû être tant de fois pareil depuis l'origine des siècles, qu'en regardant il semblait vraiment qu'on ne vit rien, — rien que l'éternité des choses qui *sort* et qui ne peuvent se dispenser d'être... C'était éclairé faiblement, par un reste de lumière, qui ne venait de nulle part. Cela bruissait comme par habitude, rendant une plainte sans but”.

Obșnuita măiestrie a lui Loti de a deschide, în vederi cosmice, priveliștile naturii, ne întîmpină, în rindurile aceste, cu puterile ei dintii. Proaspătă, ca totdeauna de cînd o știm, e vedenia mării de miază noapte, vedenie înviorată de închipuiri asupra originii lumilor ce meștesugit se strecoară în iccanele palpabil vizuale.

„Rien ne bougeait dans l'air, comme si toutes les brises étaient épuisées, finies. Les eaux inertes jetaient un éclair pâle qui fatiguait les yeux et qui donnait froid... C'étaient des moires, rien que des moires changeantes qui jouaient sur la mer, des cernes très légers, comme on en ferait en soufflant sur un miroir... Un soleil qui n'indiquait aucune heure, restait là toujours, pour présider a ce resplendissement de choses mortes. il n'était lui même qu'un autre cerne, presque sans contours, agrandi par un halo trouble... C'étaient des aspects de non-vie, de monde fini ou pas encore créé; la lumière n'avait aucune chaleur; les choses se tenaient immobiles et comme refroidies a jamais, sous le regard de cet espèce de grand oeil spectral qui était le soleil...”

...Il éclairait pourtant; mais on eût dit qu'il n'était pas du tout loin dans l'espace; il semblait qu'en allant seulement jusqu'au bout de l'horizon, on eût rencontré là ce gros ballon triste, flottant dans l'air à quelques mètres au-dessus des eaux.

Cuvîntul istovește aci tot ce vederea, singură, a putut lăsa vrcodată întipărit în o închipuire sortită a se deștepta la che-nările calme, sărbătorești și magice ale ochiului: luciul pa-lid al apelor înmărmurite — un soare ce nu arată oesurile, stăpîn peste o strălucire de lucruri moarte — lucruri nemîș-cate, ca și cum s'ar fi răcit pe veci subț ochiul spectral care e soarele — cât de plin se strîng impresiile, și ce delicat se gradează pînă la imaginea finală, bizară pînă aproape de u-moristic: un balon gros și trist, plutind în aer la cîțiva coți de-asupra apelor!

Oamenii cu vizualitatea redusă, și care-și amintesc ne-potrivit niște vechi dogme estetice, se vor grăbi a spune că nu se face o carte întregă din descrieri numai, cum se zice școlărește. Loti, în cărțile sale de călătorie, a dat dogma de minciună.

Pe noi dîmpotrivă, drama din *Pêcheur d'Islande* ne lasă, astăzi, obosiți de regrete. Textul e, întreg aproape, o călăuză poetică, scarbădă cu atît mai mult, cu cît e mai îndulcită. Pescari muiiați în elegie monotonă, poetizați cu o nobleță u-niformă ca într'un eseu de moravuri dinadins preparat pen-tru fete sensibile. Figurile sînt pretext, dialogul e fals; su-biectul adevărat nu-i decît tristețea elegantă a scriitorului. Cînd amănuntul e bine ales, tonul supără încă mai tare, ca în scurtul schimb de vorbe între bătrîna Yvonne și scriito-rașul dela comisariatul portului. Pretențios îi cetește băie-țandrul acela actul de moarte laconic al nepotului, mort de friguri galbene. Aiurită, întrebă bătrîna: Cum?... Ce i s'a întîmplat, domnule dragă? Crezînd că bretona nu înțelege bine cuvîntul francez *décédé*, cu a căru sonoritate oficială își umflă gura impiegatul, el îi strigă, în limba ei: *Marw eo!* a murit. *Marw eo*, repetă biata babă. Impresia e saturată. Nenorocirea veșnică este că Loti explică: Doamne! nu era om rău conștientul, fiindcă spunea așa brutal vestea aceea de moarte; mai degrabă am zice că n'avea judecată, — era nepriceperea unei biete ființe neisprăvite.

În explicări și considerații se deslină povestirea aproape întregă: calificative duioase, ori admirative, înecă, iarăși și iarăși, conturul abia indicat al chipurilor, atitudinilor și faptelor, dela declamația prevestitoare a lui Yann: *Moi!... Un de ces jours oui, je ferais mes noces — et il souriait, ce Yann, toujours dédaigneux — mais avec aucune des filles du pays; non, moi, ce sera avec la mer*", pînă la împlinirea pro-

feșiei, în simetrie melodramatică: au large de la sombre Islande, au milieu d'un grand bruit de fureur, avaient été célébrées ses noces avec la mer. Avec la mer qui autrefois avait été aussi sa nourrice; c'était elle qui l'avait bercé.

Aceste sînt ruine.

Tinerii artiști — și criticii artiști franceji — de astăzi, au asprini nouă în privința peizajului literar, și minuțios caută să ne arate cum placarea pitorescului naturii poate să dea disparate supărătoare. Iar cei mai riguroși cer să nu se dea impresii de natură decît atît, cît firește se poate atribui figurilor dramei însăși, în situațiile variate în care le vedem. Astfel trupul povestirii lui Loti zace astăzi mort și risipit. Este penibilă descoperirea intențiilor retorice care odinioară l-au amăgit pe autor și pe contemporanii săi prea sugestibili, pe atunci, asupra noutăților bretone. Totuși, arbitrar cheltuită cum a fost adesea, proza lui Loti, cu muzicalitatea ei rafinat susținută, însemna o salutară protestare artistică, în momentul eloquenței vulgare a lui Zola și a frivolității gazetărești în care naufragia scrisul altor naturaliști. Exemple urmează numai decît.

* * *

De n'ar fi fost necuviințele erotice, scrisul lui Maupassant ar fi făcut de la început fericirea absolută a profesoriilor de literatură. Cu vremea, profesorii, de dragul scrisului numit clasic, poate și din ambiția de a nu rămînea prea mult în urmă cu ideile, s'au împăcat cu necuviințele. Pentru a-și monumentaliza bucuria, ei au adoptat, aproape unanim, formula: arta lui Maupassant se confundă cu natura; cu el, între noi și lucruri nu simțim nici un intermediar. Eutuziasmul pentru ceea ce unul din ei (Georges Pellissier) numește „transparența perfectă”, arată mai întîi, că profesorii s'au împăcat pînă la adorație cu mezelicurile sexuale, de care se scandalizau obligator în anii agresivi ai naturalismului june.

Însă departe de profesorii și de clasicii lor, vechi și noi, arta literară își ținea drumul fatal spre o definire cît mai limpede, și spre neatîrnare. Versurile se fac din cuvinte, zisesse Mallarmé unui diletant care i se tînguia că îl copleșesc ideile. Alții sînt însă nesimțitori la cuvinte; pentru ei culmea artei e dispariția cuvîntului. Cuvîntul însă nu poate dispărea decît pentru cine e prevăzut cu o specială paralizie.

Maupassant scria, după anume retorică, o elocvență foarte pronunțată. Ruinele operei sale erau preformate în calitatea acelei elocvențe. *Irreparable verbum*: Latinul practic se gîndea la supărări și pagube pe care le poate aduce vorba imprudentă. Cuvîntul însă poate fi și altminteri — ireparabil. E lucru gingaș grozav, estetic ca și practic.

Un domn șoptește, de exemplu, unei doamne, în atac preliminar: *Vous êtes exquise — comme vous sentez bon!*... Observatorul cu bună rutină literară identifică aproape automat aceste fraze ca formulă extrem vulgarizată de roman prost. Cuvântul mort aniroase urit, ca orice cadavru. Și, cînd vorba pretinde la expresivitate în domeniul sensibilității și al imaginației, ea riscă enorm să piară dezastros și să cadă în grabnică descompunere.

Notre coeur vroia să arate personaje distinse, și să joace o dramă între suflete rafinate. Vocabularul și frazeologia, după experiența cetitorului bun de astăzi, nu se pot numi nici rafinate, nici distinse, decît în ironie. Discordia e iremediabilă. Istoria „distinsă” funcționează ca parodie. Pe cînd romanul apărea în *Revue des Deux Mondes* — cadru simptomatic — Maupassant scria mamei sale: „il étonne par la nouveauté du genre”. Acel harnic scriitor lucra departe de cei ce hotărâu mersul artei literare franceze, și de tot aproape de publicul mare. N'ași fi cutezat să încerc analiza următoare, dacă artiști ca Stuart Merrill sau Huysmans, nu ar fi dat, relativ la scrisul lui Maupassant, deslegare, valabilă pentru oricare cetitor serios, de a arăta, prin exemple, deosebirea artei literare de simpla literatură.

Pe André Mariolle, eroul poveștii, ni-l prezintă un amic al său, artist, (sub inspirația autorului) ca: *point banal*. Maupassant intervine explicativ: băiat de spirit, cam sălbatic, capricios, disprețuitor. *foarte fin*, dar leneș. Pretutindeni în Maupassant se găsește această contrazicere, ciudată prin însăși persistența ei: enunțarea calităților de spirit ale persoanelor nu se verifică niciodată prin dialog. Autorul asigură, despre unul sau altul, stereotipic: era spiritual, insinuant, fermecător, captivant, scînteietor, fin. Realizarea rămîne în sarcina cetitorului.

Madame de Burne — și ea foarte fină și paradoxală (son regard de fleur passée animait son visage d'une sorte de mystère inquiétant) — vine din celalt capăt al salonului (souriante, comme on répond à un appel), lingă mosafirul proaspăt, și intră în materie: *Vous devez vous ennuyer un peu, monsieur. Quand on n'est pas acclimaté dans une maison, on s'y ennuie toujours. Et tout de suite ils causèrent.* Continuă Maupassant, transparent și fără cea mai mică teamă de vorba banală: conquis par la grâce provocante qu'elle déployait pour lui et par le charme dont elle savait envelopper les hommes, il s'efforçait de lui montrer cette *couleur d'esprit un peu voilée, mais personnelle et délicate*, qui lui attirait, quand on le connaissait bien, de rares et vives sympathies.

Copiez acum toate replicile lui Mariolle în cursul acelei *causerie*. Dar mai întii, notăm încă o frază de încurajare,

pentru mosafir, dar și pentru cetitori, a doamnei de Burne: C'est vraiment fort agréable de causer avec vous, monsieur. Conversația pînă aci, rămîne mister absolut între Mariolle, frumoasa gazdă și autor, care nu ne trădează nici o silabă din ea. Acum, inventarul complet al lui Mariolle: Et moi on m'avait annoncé, madame, que vous étiez une grande coquette... Cela s'appelle prévenir son monde de tous les dangers qu'on court ici. Merci, madame; j'aime beaucoup cette manière d'agir. — Comment pourrait-on aimer les artistes sans aimer les arts? — Oui, mais ils ont des défauts gênants. — Alors vous n'aimez pas la musique. — Il vous l'a dit? — Comment le savez-vous?

Trebue să întrerup, pentru a transcrie o replică a doamnei, *point banale*: Oh ! nous autres (adică femeile), nous devenons presque tout ce que nous ne savons pas. — Să-l urmărim iar pe tinăr: Alors Massival pense que vous n'entendez rien à la musique? Il m'a pourtant annoncé qu'on entendait chez vous de meilleure musique que dans n'importe quelle maison de Paris. — Et la littérature, vous ne l'aimez pas? Il juge aussi que vous n'y comprenez rien? Mais il ne vous l'a pas dit non plus — Et vous, qu'en pensez-vous, madame? (despre artă e vorba; Madame de Burne răspunde: Moi, j'ai des idées là-dessus. Je crois que le sentiment...) — Non, pas tout à fait, madame — Croyez-vous que presque toutes les femmes intelligentes soient capables de cette activité de pensée? (zisese doamna, în numele femeilor: nous sommes intuitives et illuminables, mais changeantes, impressionnables, modifiables par ce qui nous entoure, — și alte lucruri ceva mai puțin nouă) — Alors, au fond, c'est la musique que vous préférez à tout? — Gata. Doamna: Vous prendrez une tasse de thé? Peste cîteva minute, în drum spre casă, Mariolle zice lui Lamarthe, romancierul (un impitoyable et terrible homme de lettres, armé d'un oeil qui cueillait les images avec une rapidité et une précision d'appareil photographique, doué d'une pénétration, d'un sens...): Ce femme bizarre! Ce crezi de dînsa?

Sînt aceste replici oare din sfera pe care Maupassant ne-a numit-o: cette couleur d'esprit un peu voilée? (și uitasem adineaori să copiez: la joie qu'on éprouve à trouver quelqu'un qui vous écoute, *animait* Mariolle *d'un bel entrain*). Sau această formulă delicată se referă numai la conversația pe care autorul nu ne-o trădează? Nu putem ști. E regretabil. Ne-ar consola, poate, faptul că în acea conversație se tratează subiecte foarte abstracte, și noi, firește, sîntem nerăbdători a ști ce are să se întîmple între frumoasa doamnă și tinărul diletant. Căutăm deci lacom mai departe. Prima vizită: Il balbutia — je vous ai écrit la vérité, la vérité sincère, la re-

doutable vérité dont j'ai peur (*redoutable* — dont j'ai peur!). Mare lucru, dragostea; dar e cam incompatibil cu un tânăr *dédaigneux*, spiritual, pătrunzător, să se înece așa de simplu, chiar dela țarm. Aceasta e o nouă cauză de slăbire mare a replicelor. Pe acestea va binevoi cetitorul să le verifice singur.

Editorul critic al operei lui Maupassant notează (*Notre Coeur*, pag. 299, Conard) că manuscriptul romanului dovedește o lucrare foarte minuțioasă: adaose multe, ștersături, prefaceri; și arată anume paginile cele mai lucrate. Extrag din aceste pagini: une figure d'une fraîcheur de fleur qui s'ouvre — de son affection enveloppante et proche, de la caresse discrète de sa présence, elle en avait besoin comme une idole, pour devenir vrai dieu, a besoin de prière et de foi. Dans la chapelle vide, elle n'est qu'un bois sculpté. Mais si seulement un croyant... — Mme de Burne se sentait née pour le rôle de fétiche — la fraîche contrée dont le sol semblait suer du cidre et de la chair — cet inexprimable fluide dont une femme nous pénètre et nous asservit — douée d'un esprit plein de verve familière, imprévue et gouailleuse, et d'une caressante ironie, elle se laissait pourtant à être séduite quelquefois par des influences sentimentales..., comme si au fond de sa gaieté moqueuse, traînait encore l'ombre séculaire de la tendresse poétique des aïeules. Et cela la rendait expuise.

Noutatea de care vorbea Maupassant în scrisoarea pomenită e, probabil, noutatea persoanei doamnei de Burne — cette femme imprévue, d'un type rare. Ce putem face? Această noutate el o construiește cu un material de *carnet mondain*. Și cum, Doamne, să uităm cuvintele! Mariolle zice „crûment”: „Tiens! une sirène.” Dar dacă și pentru dînsul, ca și pentru autor și pentru publicul său, aceasta era noutate...?!

Mai sînt și descrieri de apartamente și de mobile. Ar fi de incercat o comparație cu inventariierile corespunzătoare din Bourget, — eu cred și din Georges Ohnet, — pentru a se constata, într'un detaliu, unele nedreptăți ale criticilor.

Și mai e și *adresse féline*, și *mal secret et torturant* (pe care M-me de Bourne pofteste grozav să-l cetească în ochii bărbaților) și *la puissance invincible de la femme*, și *l'Unique*, *l'Idole capricieuse et souveraine*, și *le coeur, ce muscle violent, qu'on fait battre par un mot*. Și Madame de Burne, la oglindă *se fit un petit salut, un petit sourire, un petit coup de tête ami qui disait: très jolie, très jolie...* Sînt, în sfîrșit, groznicii acești oameni fini și originali ai lui Maupassant, — fie singuri, fie în dialog.

Are autorul și rafinamente artistice de puterea aceasta: sfîrșit de capitol cu: *il sortit torturé, car il l'aimait* — iar capitolul imediat următor începe: *Il était torturé, car il l'aimait*. Leitmotiv, adică.

Să acunulăm mai departe; altfel cum ne vom înțelege cu celitorul ?

Picioarele (*jambes*) frumoasei doamne sînt *faites pour fuir, comme celles des gazelles* (întocmai). Mai e doamna de Burne și *transformation nouvelle de l'éternel féminin — être raffiné, âme inquiète, objet de luxe rare, attrayant, exquis et délicat*. Ce putea zice Mariolle nenorocitul, oricît de *dédaigneux* era din fire, ce-i putea zice el, atunci cînd îi scrie că trebuie să fugă de dînsa, decît: Adieu madame... Ah! quel amour horrible et torturant... Adieu, madame. Pardon, merci, pardon. — O capitulare colosală; dar explicabilă. Despre scrisorile pe care i le trimitea zilnic, spune Maupassant că erau pline de *expressions irrésistibles*; dar nu ne comunică nici o vorbă.

Primul sărutat: *elle souleva ses deux bras, par un ravissant geste d'appel...* S'a lăsat convinsă femeia nouă; totuși Mariolle n'a avut norocul să simtă, lîngă ea, *ce bien redoutable qui serre jusqu'au sang la chair d'un homme*. Aici e, mi se pare, iarăși o noutate mare. Informativă poate, dar nu artistică. Dacă luăm cartea ca un Baedeker pentru tinerii delicați și pasionați de pe vremea aceea, atunci trebuie să o lăudăm pentru perfectă ei claritate, și pentru tonul ușor în care e scrisă. — Dar mai răbdați încă un exemplu: un jeune homme grand, svelte, avec des favoris frisés, des cheveux blonds, courts et bouclés, un air absolument aristocrate. Mai jos a-daogă: *excellemment distingué*. Și acesta, rivalul principal al lui Mariolle — este *charmant și agréable causeur*. Negreșit, Mariolle suferă rău „dans cette espèce de caverne obscure du fond de l'âme où sont blotties les sensibilités délicates. *La peau de son âme était trop tendre*”. El cade iar în genunchi înaintea idolului, și cu buzele pe „les deux petites mains” repetă: Merci ! merci ! — „Comme il l'aimait ! comme il l'aimait !” comentează apoi autorul. „Elle sentait bon, comme le printemps”.

Ce folos ! „Leur corps (al femeilor acestor originale cu totul) n'était plus qu'un prétexte à parure”. Și urmează aici o lungă comparație lămuritoare, a acestor femei de pur lux cu mamele și bunicele lor.

Însă Mariolle nu rămîne chiar atît de nenorocit, pe cît s'anunțase. Întreprinde să găsească mîngiere cu o slujnicuță de otel delicioasă — le plus joli corps de femme qu'il eût aperçu de sa vie. Fata l-a iubit cum „bien peu d'hommes peut-être l'ont été” (ce minunată simplitate de stil de poveste!) Cînd se plimbă însă, prin pădurea dela Fontainebleau, piaza rea îi scoate în cale un fag viguros care strînge în brațe mortal un stejar svelt. Urmează descripție, cu interpretări simbolice: „Comme un amoureux désespéré, le hêtre...” Mariolle,

cufundat în amărăciune, rămîne cu ochii la „ces deux lutteurs immobiles, qui racontaient aux passants l'histoire éternelle de son amour”.

Cînd vorbim de artă, „banalitate“ nu-i decît un cuvînt mai precis pentru a zice moarte. Am transcris atîtea exemple, pentru a face sensibil, ce repertor aproape bizar de banalități continue, în vorbă, prin urmare și în intenții, e romanul pe care l-am răsfoit. Flaubert spunea finului său, că prima grijă a artistului trebuie să fie căutarea neobosită a unei vederi nouă a lucrărilor. De timpuriu, nașul regreta în lînăru scriitor Maupassant, *une légèreté déplorable*. Carte după carte arunca Maupassant pe piață : a fost un fel de literatură periodică, eminent populară. Critica, distrată sau politicoasă, sau populară și ea, admira transparența și simplitatea stilului. Artisticeste, literatura aceasta poate da acum texte eminente programelor de cinematograf.

Paul Zarifopol

Casa cu minuni¹

A V-a minune: Pozele

Unul din darurile naturii care procură Norii cele mai multe încintări sînt ochii, — și nimeni nu știe ca ea să întruințeze acest dar și — vai! — să-l risipească. Picioarele, mîinile, sufletul, gîndul i se mai odihnesc uneori din jocul lor sglobiu sau tainic, dar ochii niciodată. Cînd privesc, cuprind și văd tot fără să mai piardă vreodată nimic din ce au adunat; cînd nu privesc, tot văd detalii sau contururi vagi care cu timpul se precizează treptat, evocînd din ce în ce mai limpede totul; iar cînd somnul îi închide în afară, ochii ei au de lucru, neîntrerupt, cu minunile ce se desfășoară înăuntru. Dar pentru bogăția interioară, ochii Norii au adunat mai întăiu tot ce au întîlnit în lumea celor ce se pot culege între raza soarelui și a văzului uman. În primul rînd, colțurile cele mai nebănuite și lucrurile cele mai mărunte din cuprinsul casei și-au dat toate secretele și s'au înregistrat în ochii Norii, precis. Mama, care trăește în nori și nu vede bine lucrurile din apropiere, se folosește din ce în ce mai mult de vigilența Norii.

Cînd uită unde a pus un lucru, răstoarnă casa și învinuște pe toți.

— Geanta mea cu bani!... Știu sigur că am lăsat-o pe Nachtkasten!... Și n'o mai găsesc. M'am dus puțin în salon să cînt la pian... De sigur, Marin a venit în lipsă!... Te rog, Roza, chiamă-l numaidecît pe Marin sau pe Hermina și trimite la comisariatul din colț!

Lucrurile ar lua proporții mari, cum le dă mama totdeauna cu exagerare. Noroc că Nora, din colțul ei, prinde cu urechea vîlvoarea pe care o face mama și intervine la timp.

¹ Vezi „Viața Romîncască” anul XXII, nr. 11—12.

înaintea comisarului, tocmai cînd bietul Marin e mai prăbușit sub învinuire.

— Mamă, ai pus-o în dulapul tău, subt cămășile de noapte, după ce ai numărat rufele din coș.

În adevăr, punge e acolo unde a spus Nora.

— Dar cînd ai mai văzut și asta, veverițo? — spune mama bucuroasă.

— Cînd număram ciorapii copiilor pe care mi i-ai dat să-i duc Rozii pentru cîrpit.

— Fata asta are ochi și la spate! — se miră mama cu un ton cam bănuitor.

Nora, care descopere fără să caute înadins, — ca un detectiv diletant și onest, — știe unde ascunde tata lichiorurile dulci și aromate — Cacao-Curaçao — care plac atît de mult băeților; st!... să n'audă băeții: — după cazanul din sala de baie!... știe ascunzătoarea cărților luate de Mimi pe furis, din pod; e firida din peretele sobei unde curăță coșarul numai toamna; — chiar o să-î aducă aminte lui Mimi la toamnă să-și le scoată de acolo; știe unde e depozitul cu bile și arșici care constituie comoara lui Luki: subt hîrdăiașele ficușilor din vestibul;... a găsit în borcanele crăpate, din pod, peste o sută de țigarete din lemn de cireș cu care fumează tata și pe care le schimbă zilnic; — a priceput că Marin le-a ascuns acolo, dar le-a lăsat, — că tata n'are ce face cu ele;... a descoperit în bucătărie pe raftul cu borcane albe. — foi de dafin, cuișoare, scorțișoare, — o pereche de mănuși „glacé”, aproape nouă, ale mamei; — de sigur Hermina le-a dosit acolo pentru fie-sa, care e jupineasă într'o casă mare și care vine Duminica s'o vadă; Nora ia frumușel mănușile și le pune înapoi, — în cutia de catifea roșie din dulapul mamei, — fără să mai spună nimănui nimic. De ce să spună?... Așa e mai bine.

Mama a botezat-o pe Nora „Scormonici” și nu tocmai pe bună dreptate: Nora nu scormonește, vede. Și mai tîrziu, cînd Nora e internă la o școală mare, mama o așteaptă Sîmbăta s'o întrebe.

— Ascultă, Scormonici, nu știi tu pe unde ar putea fi croșeta mea subțire pentru dantelă de Irlanda?

Nora nu ezită nici acum.

— A căzut în muchea sertarului din dreapta de la mașina de cusut, dar mi se pare că i s'a frînt ciocul. Am vrut odată s'o scot dar n'am putut.

Nora scormonește, nu ca să afle, ci numai *ca să vadă*; ochii ei au mereu nevoie de aspecte nouă. A istovit tot ce se află în casă. O slabă și ultimă rezervă se ivește în coșul mare de rufe plin cu jurnale de modă vechi pe care mama le-a scos azi, cînd scutură, din sertarele ei ferecate și le trimite cu Marin, în pod. Marin, care e prieten cu Nora, mai așteaptă puțin,

până le privește ea. Revistele, cu foi groase, elegante, se deschid subțercetarea atentă a Norii; dar prea e același și același lucru; nu e ce ar vrea Nora; — și teancurile se formează repede și dispar pe măsură ce Marin le urcă în pod. În curând, Nora e singură în coșul mare de rufe. Dar iată dușmanul năvălind pe ușa coridorului și nu e timp de punere la adăpost. Luki strigă deja triumfal, deasupra pe coș.

— Mamă!... am prins pe Nora în clupsă!...

Dar Nora nu se sbate. Pe covorul de subțercetarea atentă a Norii; dar prea e același și același lucru; nu e ce ar vrea Nora; — și teancurile se formează repede și dispar pe măsură ce Marin le urcă în pod. În curând, Nora e singură în coșul mare de rufe. Dar iată dușmanul năvălind pe ușa coridorului și nu e timp de punere la adăpost. Luki strigă deja triumfal, deasupra pe coș.

Luki se plictisește cel dintăiu deasupra coșului de rufe; victoria lui se cam preschimbă în înfrîngere. Se gîndește la o retragere cît mai onorabilă și strigă prin împletitura de trestie:

— Proasto ! proasto ! proasto !... Eu te-am băgat în clupsă, na !... Și-acum poți să stai cît vrei..., până la sfîrșitul lumii !...

Nora visează liniștit subțercetarea atentă a Norii; dar prea e același și același lucru; nu e ce ar vrea Nora; — și teancurile se formează repede și dispar pe măsură ce Marin le urcă în pod. În curând, Nora e singură în coșul mare de rufe. Dar iată dușmanul năvălind pe ușa coridorului și nu e timp de punere la adăpost. Luki strigă deja triumfal, deasupra pe coș.

* * *

În camera copiilor, un perete întreg e cuprins de harta mare a Țării. De jur împrejur, pe chenar, se înșiră mărcile capitalelor de județ, embleme felurite și ciudate care atrag curiozitatea Norii. Cînd Mimi citește și Luki face gălăgie, Nora se urcă în patul de subțercetarea atentă a Norii; dar prea e același și același lucru; nu e ce ar vrea Nora; — și teancurile se formează repede și dispar pe măsură ce Marin le urcă în pod. În curând, Nora e singură în coșul mare de rufe. Dar iată dușmanul năvălind pe ușa coridorului și nu e timp de punere la adăpost. Luki strigă deja triumfal, deasupra pe coș.

— Mototoală-toală!... Poftim de te scoală!...

Și Luki, în spinarea Norii, se lasă cu toată grăsimă lui subțercetarea atentă a Norii; dar prea e același și același lucru; nu e ce ar vrea Nora; — și teancurile se formează repede și dispar pe măsură ce Marin le urcă în pod. În curând, Nora e singură în coșul mare de rufe. Dar iată dușmanul năvălind pe ușa coridorului și nu e timp de punere la adăpost. Luki strigă deja triumfal, deasupra pe coș.

— Tată !... Tată !!...

În pervazul ușii apare, cu tocul în mîină și înoruntat, prietenul cel drept și puternic al Norii, care știe că Nora nu cere ajutorul lui decît în cazuri extreme.

— Dă-te jos, măgarule !

Vede figura congestionată a Norii și scăpărarea ochilor lui e un trăznet care-l prăbușește pe Luki în colțul cel mai depărtat al odăii.

— Dacă nu auzeam eu, putea să moară. Mizerabil co-

pill... Să te mai prind vreodată că faci asta!... Spune, Nora, — ce s'a întâmplat?

Nora se teme pentru Luki; ar vrea să-l scape de violența, uneori teribilă, a tatii.

— Tată, mă uitam pe hartă, la chenarul de sus. Nu vedeam bine până acolo și mă urcasem pe două suluri; am alunecat. — Și adaugă repede, ca să devieze subiectul: Vrei tu, tată, să-mi spui ce e acolo sus: un corb cu o cruce în cioc, nu e așa?... iar dincolo?... un bivol?

— Nu, un zimbru: un taur sălbatec care acum nu se mai găsește, — sau prea puțin, prin pădurile Carpaților maramureșeni. Vrei să dau harta jos să le vezi mai bine?

— Nu, tată, că acum le știu pe toate.

— Le știi pe dinafară?

— Da, tată...

Tata nici nu se îndoește și ca să umilească pe Ion Pipa-Sarafos, se încrunță iar la el.

— Vezi, ticălosule; fata se juca frumos, singură și tu ai sărit s'o schingiuești. De atîta ești bun: să dai cu pumnii; dar ia spune d-ta, care ești măgar mare, știi ce marcă are județul Ilfov în care te-ai născut d-ta și Nora?

Luki tace.

— Spune tu, Nora.

— Sfîntul Constantin și Elena cu o biserică în mîni.

— Mimi, acum d-ta județul Doli, în care te-ai născut.

Mimi nu s'a uitat la hartă, nu știe.

— Nora, spune județul Dolj.

— Doi pești.

— Dar Mehedinți, județul meu?

Tot Nora răspunde.

— O albină.

— Județul Constanța, Mimi!... d-ta care vrei să te faci marinar.

Mimi tace. Tata se uită la Nora.

— O corabie cu pînză.

Siguranța Norii îl pasionează. Nu i se mai adresează decît ei.

— Fălciu?

— Un bou cu coarnele foarte mari.

— Romanai?...?

— Un snop de grîu.

— Vlașca?

— Trei stejari.

— Argeș?

— Un vultur.

— Dorohoi?

— Taurul care ai spus tu că se numește zimbru.

— Ei, domnii mei?... vă felicit!... sunteți savanți!...

Tata nu mai e supărat pe băeți, sau poate e mai mult decât supărat: e disprețuitor. Și mai ales față de Luki care spumegă sub ironie. Tata simte că, îndată ce va întoarce spatele, Luki va săni pe Nora, să se răzbune. E un singur mijloc de a o pune la adăpost de protejatul mamei, mai cu samă că mama a și apărut în ușe și privește scena cu ochii verzi întăritați, gata să ia partea cui știe ea.

— Nora, hai în birou la mine să-ți dau cărți.

Tata iese,... și după el, Nora se strecoară cu frică pe lângă mama care o privește hain și-i asvinde din urmă, cu rancună grea:

— Intriganto!... din cauza ta sint totdeauna certuri și tata îl amenință pe Luki!... Intriganto!

Nora iese, cu teamă să nu audă tata și cu lacrimile învuirii nedrepte strînse chinuitor în piept.

* * *

Tata coboară, de pe un dulap cu haine uzate și rochii de-ale mamei din primul an de căsătorie, trei volume mari cit Nora, legate în pînză roșie. La mijloc, cu litere de aur, în linie arcuită scrie: L'ILLUSTRATION, și sub titlu, pe fiecare volum, anul: 1887, 1888, 1889. Tata spune.

— Sint ale mamei, de cînd era în pension.

Nora își retrage mîinile cu frică.

— Nu vreau, tată; se supără mama!

Tata o liniștește.

— Nici nu se mai uită la ele; sint de acum zece ani! Și mîne îți cumpăr eu altele, numai pentru tine. Dar astea au poze multe și frumoase.

Tentația e prea mare.

— Dacă au poze multe!...

Și Nora nu mai rezistă. N'are împotrivire în fața pozelor. Sint pline de lumi nouă. Și fiecare lume, din fiecare poză, se amplifică în creerul Norii cu adausuri de realitate sau de vis care prelungesc bucuria contemplării la infinit. Nora ridică cu emoție coperta mare roșie ferindu-și înapoi năsucul ei avid. Întoarce foaia galbenă, mescrisă, și rămîne mult timp în fața portretului nobil care-i apare viu, de profil. Subt portret scrie: *François Coppée*. Nume necunoscut care sună altfel decât numele auzite zilnic. Să-l întrebe pe tata?... Nu vrea să-l scoale de la birou unde calculează îngîndurat. Va ști mai tîrziu. Acum nu simte nevoie. Și-apoi înțelege destul. Ochii anonimi privesc duios și vag parcă spre zări înalte și depărtate. Trebuie să fie foarte bun, gîndește Nora. Și poate a suferit mult, că are o șuviță albă la tîmplă. — deși e tînr, —

ca oamenii bătrâni: ca tanti Fima și nenea Alecu. Nora știe că oamenii tineri cu păr alb au suferit mult, dela mama, care spune tatii, la supărare:

— M'ai albit la douăzeci și patru de ani, de câte m'ai făcut să îndur.

Dar nu e adevărat. Mama nu are nici un fir de păr alb, spune numai așa.

Portretul însă are tîmpla toată albă și Nora, cu cît îl privește, cu atît îl iubește mai mult. I se pare, — nu știe de ce, — că a căpătat un prieten la care, cînd ar avea nevoe, ar putea veni. Incet, cu mîni blinde și pioase, întoarce foaia mai departe, zicînd din ochi „la revedere“ prietenului nobil întilnit pe neașteptate.

Mai trece și altă foaie, căci nu înțelege de ce plînge cucoana asta tînără lîngă pictorul cu paleta în mînă. Poate din cauza pictorului. Și Nora, deodată, simte neocaz pe acest pictor, căci ea, de pe acum, e vrăjmașe oamenilor ce fac pe semenii lor să plîngă. Dar iată ceva nostim: mai multe schițe mici care se succed unele sub altele. În prima, două cucoane grase și bătrîne, infolite în pelerini tivite cu blană, stau de vorbă la un colț de stradă clătînd din pălăriuțele cu funde.. În schița a doua, cucoanele vorbesc de zor și a început să ningă fulgi mari, frumoși... În a treia, ninge des; pe trotuar s'a depus o palmă de zăpadă și băbuțele tot dau din cap și tăifosesc... În poza a patra, zăpada le vine până la genunchi și babele n'au isprăvit !... În ultima poză, băbuțele țipă disperate, doar cu capul și cîte o mînă afară din zăpadă, iar un vardist alcargă să le scoată !...

Nora rîde, rîde !... căci e hazliu și adevărat. Tanti Fima tot așa face cînd se întilnește cu M-me Conovici, o bătrînă... spune, spune de le apucă noaptea și biata Nora se plictisește privind același colț de stradă înegurată.

Acum, pe foaia următoare, e o poză cît jumătate de pagină și cam tristă, nu știu de ce. Scrie mare : AU MAROC *par Pierre Loti*, — și înfățișează un om arămiu într'un halat alb. Asta știe Nora: e un arab, un african. Sint arabi pe toate cutiile cu smochine și curmale. Lîngă el, calul bea apă dintr'un izvor limpede în care se oglindesc plante cu foi late, imense. Oglindirea asta în apă i se pare Norii tristă, — și poate singurătatea omului și a bietului cal însetat. Nu știe bine. Pe pagina următoare, un negru aproape gol se joacă cu un șarpe mare încolăcit pe mîni. Cum poate?... așa grozăvie !... Norii i-e frică numai privind. Și repede întoarce foaia...

Dar ce nu e în cartea asta minunată?... Sint și poze mari, colorate. Cucoane în rochii decoltate de bal, privind-se grațios în oglindă; — jos scrie: *Un dernier regard*; copii

golăsei roșiți de para focului din cămin, — scrie: *Après le bain*;... pisici adorabile cu ochi speriați de copil și păr mare lătos, — scrie: *Jeunes Angoras*; — apoi pagini întregi, duble, cu jucării care se fac numai din coji de ouă, din dopuri și din chibrituri; nu scrie nimic, dar se înțelege; are să încerce și Nora să facă jucării de acestea. Urmează, mai departe, atâtea și atâtea! Palate pline de lumini și aurituri; săniile vesele cu cucoane îmblânite, cu cai încordați ca zmeii și gătiți ou ciucuri mari și zurgălăi;... camere triste cu bolnavi palizi;... cimitire cu frunze galbene cernute peste lespezi șterse și uitatelor... Cite nu mai sînt?...

Dar sînt și poze care întrec orice inchipuire, și creierul Norii se zbate să găsească undeva, în realitate, posibilitatea adevărului cuprins în ele, adevăr prea tragic, mai chinuitor decît viața și mai trist decît moartea.

Iată aici, poza asta mare subt care scrie: *Le radeau de la Méduse*. Pe niște scînduri legate cu funii, în largul mării, în bătaia valurilor furioase, corpuri goale de oameni se svircolesc ca șerpilor, cu gurile căscate, cu ochii îngroziți; alții stau sîcîciți, cu capul în mîni și poate plîng; — unul atîrnă cu jumătate corp în mare. Cîțiva s'au strîns lîngă un catarg frînt, subt pînza umflată de furtună; pe umerii altora sînt urechi cei care flutură vestminte albe, cu disperare, spre orizontul negros și gol!...

E așa de înspăimîntător, că Nora nu înțelege... nu vrea să înțeleagă. E un tablou fără odihnă, fără milă și fără speranță și Nora se cutremură în fața unei astfel de viziuni necruțătoare. O respinge din sufletul ei și vrea să creadă că așa ceva nu se poate petrece în viață; în vis numai și dincolo de cele mai oribile posibilități de vis. Nora întoarce pagina și-și ține minte numărul: să nu se mai abată niciodată pe acolo.

...Și merge departe..., printre chipuri fără nume, printre viziuni familiare sau nouă, prin țări de realitate sau de născocire. Își face simpatii puternice sau dușmăanii înfricoșate; plînge sau rîde, se revoltă sau se înduioșează; trăește. Și trăește așa de intens, așa de captivant și de bogat, că viața cealaltă, — zisă reală, — se desprinde de pe ea ca o haină zdrențuită și rece, ca haina de toate zilele a Cenușeresei. Nora se simte, în haina strălucită a visului, fericită ca Cenușercasa în haina de aur la balul Prințului Moștenitor... Dar evadarea Cenușeresei din cenușe nu poate dura!... Ca ceasul neiertător bătînd ora ultimei clipe de încîntare, un glas barbar smulge pe Nora din feerie: —

— Zum Tisch, Nora!... schnell zum Tisch!...

(Urmează)

Zoe Verbiceanu

Priveliște

O navă cu pînze dispare în larg.
De-abia se mai vede un vîrf de catarg.
Așa, ca o mîină de om ce se 'neacă..

Pe țärm, o femeie privește buimacă

Roesc pescărușii și, val după val,
Tulind-o din mare, se culcă pe mal;
Iar stropii s'aruncă în pulberi ușoare,
Spre bărcile 'ntoarse cu fundul la soare —
Și-otgoanele strînse grămadă pe furci,
Să mîngîie somnul hamalilor turci.

Femeia tătară pășește năfîng;
N'ar plînge, dar pleoapele singure-i plîng.
Ii stăruie 'n suflet un chip — și-o arsură
Cu miros de pipă pe ochi și pe gură.

Adulmecă țärmul un cîne hoinar..
Năvodul și-l drege bătrînul pescar

Și mornăe-un cîntec prelung dela sud,
Un cîntec de lacrima mărilor ud,
Și-un strop sau o lacrimă-i trece pe chip.

O ancoră frîntă tînjește'n nisip...

— Ochi tulburi albaștri, obraz cu măramă,
Strai negru, mers firav—iubită?—sau mamă?

Pescarul se uită pe urma-i, ursuz;
Iși clatină barba cu zîmbet confuz,
Pe buze-i dospește tot cîntecul vechi,
Ii murmură zarea de ape 'n urechi,
Iscîndu-și din vuet și freamăt izvodul.

Pescarul surîde, dregîndu-și năvodul...

George Lesnea

Cîțiva oameni, papagalul și încă un om

CAPITOLUL UNU:

- **unde e vorba de Congresul din Bermude și ceva ce se întimplă mai târziu căpitanului O'Higgins, din marină**

4 fotolii, 7 scaune, 2 canapele, 1 pian cu coadă, 2 păuni care se gurile împăiați pe cheamină, 7 doamne, 5 danturi false, nici un păr natural, 0,0 bărbați, Henric V la vînătoare de cerbi, în sepie 3 urechi surde, 3 microfoane „ardente”, 1 ceas cu cuc și fără peste 10 dinți naturali la număr nesfîrșit de misse, — pensiune engleză.

Missele au putut fi cîndva frumoase. Vin însă în pensiune totdeauna prea târziu. Bîntuită de dînsule, instituția engleză devine locul de întîlnire a unor oameni bine crescuți în ajunul morții și se situiază între ospiciu și azilul de sugaci.

Din cele șapte doamne: două cu capete de brezae, trei — tenuri de bărbați cu puf cenușiu pe pomeți și bărbie, două au fața ca gușa curcanului că fatal roșesc și se minie oridecîte ori prind să vorbească, — și toate n'au sîni de loc. La fel, missele. Afară de una care chiar — ori tocmai de aceia — dansează. Atunci o mină mare și totdeauna stîngă îi atîrnă pe sus ca un cataclism, în vreme ce gîtul și nasul lung, deopotrivă scoase în afară, compun un pelican ce-și oferă măruntaele la azistență.

Miss Pelican — deci — e în plus întoarsă dintr'o călătorie în jurul lumii. În consecință în timp ce toate celelalte din pensiune nu pot vorbi decît de vremea de afară, cu sforțări eroice de incursiuni în boala regelui și mariajul prințului de Wales, — ea poate povesti de mii de mile întreprinse pe apă și uscat, ca să găsească la antipodi un logodnic ce așteaptă intrarea hemisferei noastre în vară ca să vină să o ia, — cum și spre a participa la Conferința Pan-Americană din Bermude. Subiect ce îi dă prilej de locvacitate pentru tot restul vieții.

Delegată a Uniunii Femeilor Engleze pentru Intreținerea Culturii lui Valentino, Miss Pelican, cu trei ani înainte, prin corespondență asiduă, a izbutit să impună pe agenda Conferinței următoarele cîteva chestiuni vitale pentru promovarea cauzei

anglo-saxo-americane pe suprafața globului: standardizarea ouălor de salangană; vaccinul împotriva muștei țețe; încercuirea țințarilor în golful Persic; renunțarea de bună voie și cu ajutorul Bibliiei, din partea filoxerei, de a mai umbla prin viile Domnului; persuadarea la fel a sepiei de a nu mai asvîrli cu cerneală cu ochii inamicului marin, — procedeu ce aduce tulburarea apelor și pagube imense comerțului britanic, — și a se folosi cel mult de gazele asfixinate; localizarea linșajului la rosa albă, ca mai blazată și lipsită de excitație, și recompensarea rasei inferioare cu acordarea votului universal la negrele dela doisprezece ani în sus și cu distribuirea gratuită a Cărții de Rugăciuni la alte patrusute de triburi din oceanul Pacific; Liga de apărarea Cadavrelor împotriva Cafrilor, Boșmanilor și altor gurmanzi inavuabili; instituirea unei comisii care să meargă pe Martinica, să consulte vulcanul și să decidă de comun acord ca insula să nu mai dispară și reapară într'una, ci să aleagă într'un fel, festele de pînă acum punind în mare încurcătură pe învățați și făcînd aproape cu neputință redactarea noilor ediții de hărți geografice; predarea calendarului nou la pisoi de panteră; încrucișarea călifarului european cu ornitorincul sudamerican, așa ca să vedem ce dă; lupta contra mănușilor, ghetelor și jambierelor, cum și tuturo: acutramentelor ce pun în joc, ba chiar își bat joc, de pielea fină a animalelor; printre alte măsuri urgente pentru rezolvarea problemei indiene, cumpărarea unei perechi de ghete lui Rabindranath Tagore, deajuns de largi ca oricîte petricele i s'ar vîrî înăuntru să nu-l jeneze, — sau, în caz cînd ironia e socotită prea literară pentru un popor care nu practică engleza decît ca a doua limbă maternă, pur și simplu abolirea tichiilor stil Gandhi din cuprinsul țării și admiterea lor, ca un omagiu adus bătrînei și glorioasei rase, pe toate continentele care nu au nici în clin nici în mîneacă cu chestiunea Indiei; tot în chestiunea orientală: interzicerea tăerii vîrfului degetelor picioarelor copiilor de samurai cum și căsătoriei lor cu fete 'n casă sau gheșe, — în schimb, libertatea deplină de a juca șah și cînta din subsuori pe tot restul vieții; introducerea, ca un calmant suprem, a pîng-pongului în dezbaterile parlamentelor europene; cumpărarea cu un cec asupra lui Federal Reserve Bank, a tuturor popoarelor europene și utilizarea lor ca paraziți la Radio, sau, în caz de vădite nemuzicalități, ca marmitoni și messengeri pe vasele și în bazele navale ce vor rezulta din dezarmarea pe apă adusă de recente pacturi; altoirea alternativă cu flori de măr și gogoși de mătase a cedrilor Libanului în proces rapid de dispariție; lupta profilactică împotriva trufiei inexplicabile a păunilor, obezității bursucilor și lenei la broaștele țestoase; apărarea deghizată prin împodobiri cu pafale a urechilor de elefant împotriva muștelor; interzicerea aruncării după o ciudată manie romană

a mărgăritarelor la rimători; ușurarea maternității la kanguri cum și abolirea corsetului — și, cu el, a răutății sterile a vies-pelor.

Etc., etc., etc. — Ca să nu mai pomenim, puncte mai mărunte ca: combaterea, în măsura în care n'ar jena pe Dumnezeu, a cocoșei la cămile, a trombelor de vînt și de elefant, a ftiziei la urangutani și tignafesului la struți.

Că Miss Pelican și-a trecut cu unanimitate toate punctele e dela sine înțeles. Dar lumea se credea mintuită, cînd, după al treizeci și șaptelea ropot de aplauze, ea se ridica din nou, își așeza ochelarii, deschidea o carte de pe masă, și cu un gest de binecuvîntare începea:

„Și acum, încă o chestiune, încă o mică cestiune: Cineva mi-a atras atenția pe vapor asupra unui roman recent al unui scriitor francez Fabre (pronunță *Febră*) în care se relatează un caz oribil, citat de altfel — se zice — și de Bergson marele filosof de limbă franceză. Cazul nu e cunoscut în Anglia cum nici Fabre nici Bergson n'au fost încă traduși în englește, — și, deci, îmi place să sper, nici domniilor voastre. Dar o pagină de Edgar Wallace nu-i mai oribilă ca ceiace vă voi povesti; e vorba acolo de o insectă, mai cruntă, mai neomenoasă și mai cumplită ca cel din urmă bandit chinez. Spexul! Acest spex face ouă. Nimic de zis pînă acum. Dar cînd e să-și depună ouăle, el merge și găsește un cărăbuș. Acum, cine-a avut ceva de spus vreodată împotriva cărăbușului? Adorat de Egipteni, purtat chiar azi la gît de multe din sexul slab, prieten bun și vecin de zboruri modeste cu buna libelulă, calul Domnului și alte insecte creștine, el, cel mult, cade uneori, bătut de vînt, pe spate, și, din pricina obezitității, nu se poate ridica pînă ce o nouă bătae de vînt sau un deget uman de copil nu vine să-i ajute. Or, de cînd obezitatea a devenit un teren de exploatare nemiloasă și barbară?... Gîndiți-vă, cîți dintre noi nu sînt obezi? Intreg clericalismul, fie aglican, ortodox ori catolic, ar mai fi posibil fără obezitate? Și ce e creștinismul fără clericalism? Ei bine, numitul spex, profitînd de greutatea de mișcare a cărăbușului, îi sare, doamnelor și domnilor, pur și simplu, în spate, și cu două adevărate măciuci, — cu care, printr'o eroare a Creației, care va trebui neapărat îndreptată în viața viitoare, îi sînt înarmate picioarele dinainte, — dă două lovituri de o precizie care iar cred că e o eroare a divinității, în al treilea din cei cinci ganglioni ce leagă ceafa cărăbușului. Acesta se întîmplă să fie chiar ganglionul lui motor. Paralizat, cărăbușul e viu, dar nu se mai poate urni. E tocmai ceiace-i trebuie numitului spex, care ouă imediat în circa victimei. Ouăle scot imediat larve; acestea se împlîntă în spinarea neputinciosului cărăbuș, și se înfruptă, cresc și prosperă din trupul lui încă străbătut de fiorii vieții. Ceiace e, cred, pecît de îngrozitor, pe atît de neleal, cărăbușul

nefiind omorît pe de o parte, iar pe de alta fiind pus în imposibilitate de a riposta într'un fel.

Or, congresul pan-american nu poate să nu se sezeze de această nemaipomenită atrocitate care se petrece zilnic sub ochii noștri. Dacă cele ce se pun în sarcina cărăbușului, vreau să zic, spexului, sînt adevărate, măsuri urgente trebuiesc luate. Cer, deci, instituirea pe loc a unei comisii de anchetă, care pe de o parte să traducă în englezește „romanul” lui Fabre — din care un exemplar pot chiar oferi congresului — împreună cu biografia autorului și un certificat din partea episcopului Parisului asupra garanției sale morale — domnul Fabre fiind, cum am spus, francez; pe de altă parte, să meargă la fața locului și, urmărind mișcările spexului, să ne producă dovezi palpabile despre actele incalificabile de care e acuzat. Iar dacă într'adevăr, din depunerile martorilor oculari va reeși că spexul e... — dar aplauzele n'au dat voe oratorului să clameze sentința de moarte a spexului.

Țipete de: Jos cu spexul, jos cu insecta criminală, dovedeau de ajuns că civilizația albă e pe cale să înregistreze un nou tip de linșaj. Cu glorioasa perspectivă în față, Miss Pelican se așează, ca să dea loc unei alte mari feministe, Mrs. Sandwich, din Texas, să-și vocifereze doleanțele.

„Sînt încîntată” — începe Mrs. Sandwich — „că o nobilă fiică a Albionului a ridicat cazul unei insecte ale cărei atrocități pare că sînt într'adevăr smulse din paginile cele mai negre ale lui Connan Doyle. Cred, însă, că nu voi fi decît în unison cu dînsa ridicînd dela această tribună cazul unei alte vietăți față de care criminalul, tare mi-e teamă, de data asta e chiar omul, sîntem noi înșine. E vorba de bunul, inefabilul, umilul și tăcutul homar ! V'ați întrebat, doamnelor și domnilor, vreodată, ce chinuri, ce suplicii îndură nevinovatul animal, pentru simplul fapt că e gustos ? Cărăbușul îndură prin obezitate. Ceiace, veți fi de acord, e un viciu represibil. Dar homarul ? Pentru simpla savoare a trupului său, pentrucă piciorușele sale, pentrucă sucul ambroziac, în sfîrșit, tors de această rară gogoasă de mătase se pot suge de gurmanzii dintre noi ca cel mai divin dintre pae, iată-l aruncat de viu în apă fiartă, silit să sfîrîe, să se sbată, să fisie și să țipe !

Căci n'ați auzit țipetele lui, abia înecate de clocotul apei ? Nu vi s'a rupt inima văzîndu-l cum se opărește, cum se roșește și contorsionează ?

Imi va fi deci îngăduit să cer, alătura cu comisia de anchetare a spexului, o comisie care să studieze cazul homarului, și care, pecetluind un mod de a inflîge moartea ce ne trimete înapoi la plumbul topit al inchiziției, să decidă că bunul și tăcutul homar n'a comis nici o erezie care să-l facă să aibă în ficare dintre noi un Torquemanda”.

Discursul doamnei Sandwich aproape să eclipseze prin mulțimea citatelor, pe cel al Missei Pelican. Dar meritul și mai mare al ei era de a fi ridicat un caz ce se petrece veșnic subț ochii noștri, de a fi revelat o crimă de care minile noastre sînt zilnic, cu candoare, mînjite.

Cestiunea s'a socotit atît de gravă, că Congresul a refuzat să se seziseze, opinînd pentru un apel desnădăjduit la forul suprem de umanitate și libertate al globului: Parlamentul Englez.

Apelul Congresului, trimes prin radio, cu acea iuțeață reclamată de salvagardarea marilor cauze, a ajuns la Londra cu trei zile înainte de a fi plecat.

Camera Comunelor avusese o zi acerbă. Numai trei perechi de picioare rămăsese pe banca ministerială. Celelalte dispăruse, unanim revoltate de comunismul agresiv al unui deputat din majoritate, nuanța Maxton, care de șapte ore în șir înfiera guvernul pentru prohibirea tichiei lui Gandhi în India.

— Nu cumva ai fi vrînd să-ți cumpere guvernul și dumitale o tichie? — întrerupse la un moment un membru al opoziției, exasperat că colegul nu mai termină.

— Ba chiar am una, — ripostă acesta; și scoțîndu-și-o din servietă, și-o virî în cap, apoi se repezi spre tronul speaker-ului, luă din fața lui sceptrul intangibil al Adunării, îl puse pe umăr, și porni solemn pe ușă, în panica din sală, ca fantoma unui cavaler dintr'o baladă scoțiană.

Ca'ntr'o lavră profanată, deputații au sărit dela locurile lor, au început să țipe, să se vaete, să se dea cu capul de pereți. — Dela Cromwell sceptrul Adunării, simbol de autoritate, nu mai fusese atins. Speaker-ul, nenorocit să prezideze o astfel de infamie, a cerut un briciu englez ca să-și facă pe loc harakiri.

În chiar clipa aceia iată că sosește jalba congresului din Bermude. Ea reumple ca printr'un făcut băncile Adunării. Sute de urechi ciulite ascultă țipătul de peste ocean. Sînt așa dar și alte nenorociri pe lume! Din parlamentarele urechi, ca dintr'un cîmp de corole tromba unei albine, țipătul pompa tot nectarul de umanitate lăsat în deputați de chestia indiană, cu corolarul ei nefericit.

Prima măsură luată a fost să se uite cu toți la ceas: Doamne, Dumnezeu, ora șapte! — se aude unanim. Era într'adevăr ora șapte, ora smokingului! După-amiaza trecuse, întîia oară în viața lor, fără ceai. Ca să ducă blasfemia mai departe, ar fi însemnat ruina Imperiului! Deputații se reped la cuere, fug acasă, se rad, iau baia, se pun la smoking, și vin automat înapoi. În o jumătate de ceas, Camera era un Conciliu de piepturi albe, pe care odihneau, de subt ștreășini somnoroase, lăstunii negrii ai cravatelor.

Dezbaterile au durat pînă a doua zi la șapte. Multe talente s'au relevat, multe inteligențe, multe inimi mari. Nodul gordian

a fost, ca totdeauna, o chestiune de detaliu, dar de fapt vitală prin urmările ei: dacă homarul fisie într'adevăr, cum pretinde jalba, sau numai pisie... Mulți au opinat că animalul nu face nici una nici alta, zgomotul fiind produs numai de carapacea lui. Dar anume buze, senzuale, cum și linia retorică a gușei și burții, dovedeau la aceștia oarecare interes în cauză, și deci, parțialitate. Mai obiectivi, alții jurară că homarul face și una și alta, — și de ce nu, cînd corpul său are două extremități ! Cît despre țipete, s'a găsit că Congresul din Bermude cam exagerează, homarul, ca toți amfibienii fiind afon. S'a instituit în orice caz un comitet de anchetă care să meargă prin cele mai mari restaurante ale Londrei să ceară avizul „șefilor”. Aceștia în unanimitate au opinat că toate acele fiseli și piseli, sînt parigorii. Ele nu-s nici măcar ale carapacei. Sînt ale apei. Oala lui Papin e o veche dovadă. E drept, la homari se adaugă ceva. Ei au ochi de sticlă. Or, apa fiartă căzînd brusc pe ea, o sparge. Aceasta face zgomot. Dar e un zgomot străin de orice durere, ochii homarilor fiind prepuși !

Divulgarea a făcut adîncă impresie asupra comitetului. Toți deputații au cerut o soluție cu care să se poată întoarce la Cameră.

Șefii au preconizat atunci ca mijloace mai moderne de omorîre a homarilor :

a) tragerea cu revolverul pe deasupra lor, ceiace i-ar face să moară de frică;

b) trecerea pe subt mustățile lor a unei batiste cu cloriform. Și așa ei miroasă a iodoform. Fără deci să li se altereze substanța, ar putea fi adormiți pe tot impulsul fierberii;

c) în sfîrșit, cel mai bun remediu ar fi luarea unor măsuri radicale care să împiedice apa fiartă de a mai frîge. Dar aceasta iese din competența lor.

Propunerile șefilor bucătari londonezi au fost aduse la Cameră pe la trei din noapte.

Intîia a părut minunată, dacă un fost tenor la Operă nu ar fi obiectat că homarii fiind afoni, după o lege generală de simetrie zoologică, sînt și surzi. Cum să-i sperie atunci revolverul ? Surzenia homarilor a provocat o ședință furtunoasă de pro și contra. Cum fiecare deputat e un tenor ratat, reminiscențele se uneau cu logica. O altă suspendare de ședință, și Miss Ethel Smith, doctor în muzică dela Universitatea din Oxford, e ridicată din pat, și adusă la Cameră ca expertă, cu diapazon cu tot. Dar n'a fost nevoie să bată cu el în masă. (Crezuse că e vorba de intonarea Imnului Regal).

De cum i s'a pus chestiunea, Miss Ethel Smith a sezisat-o și a citat cazul peștilor din timpul războiului, care la cea mai mică explozie submarină o luau razna speriați.

Intiia propunere respinsă, a doua suridea cu toate no-roacele.

Cît privește a treia, ea a apărut ca cea mai umană. Dar dependentă de un inventator. Camera a redactat atunci o adresă către Edison invitîndu-l în numele Imperiului Britanic să invente un mijloc prin care apa fiartă să nu mai frigă, ci să fie, dacă nu rece, măcar încropită.

Iar zorii vedeau moțiunea către Congresul din Bermude, redactată, scrisă la mașină, sigilată.

În ea Parlamentul Englez trimetea complimentele sale so-rei lui mai mici de peste ocean; și, mulțumindu-i pentru felul generos în care s'a îmbibat de concepția engleză a vieții, ca și de grija de oamenii și dobitoacele Domnului, relatea din fir-a-păr, dezbaterile homarului și oferea propunerea a doua cu rezerva realizării, poate, pe curînd a celei de-a treia.

Spre a se evita parațiții dela Radio, care ușor ar fi putut face dintr'o nevinovată moțiune, un nou desacord naval între Anglia și America, ea a fost încredințată lui Sir Amelia Johnson, tînăra missă — singura tînără — engleză, care în urma zborului ei în Australia fusese tocmai ridicată de rege la rangul de baron.

În aplauze frenetice, Adunarea pan-americană a primit și adoptat soluția parlamentului englez. Ea a devenit curînd patrimoniul omenirii, și astfel, dela congresul din Bermude, datează faptul că racii, homarii și toți conaționali lor, miros a cloroform.

Pe un astfel de succes Congresul nu se putea decît închide. Podidită de lacrimi, Miss Pelican a venit să strîngă mîna inspiratei Mrs. Sandwich, întrebînd-o de unde și trage numele atît de englez, și dacă nu cumva soțul dumneaei face comerț de sandvici. Mrs. Sandwich a roșit și i-a răspuns că nu bărbatul său își trage numele dela ei, ci ei dela bărbatu-său, acesta fiind chiar inventatorul sandvicilor.

— Cum asta ?

— Foarte simplu. Bărbatul meu e șampionul la șah al statului Texas. Cum joacă toată ziua, n'are timp să vină la masă. Atunci, are lîngă dînsul totdeauna felii de pîne și cîteva pătlașele roșii, cașcaval, sardele, șuncă. Intre două aruncături de pion, taie cîte o felie din fiecare, le așează între cele de pîne și dejunul e gata. Sistemul a fost de curînd adoptat de jucătorii de șah, cărți, fox-trot și tango. Dela aceștia a trecut la baruri, de aci în restaurante și familii. Sistemul sandviciului. Care'n curînd va omorî dejunul și cina, așa cum filmul vorbitor va omorî teatrul.

Cu emoție, Miss Pelican și-a sărutat prietena, i-a cerut și dat adresa, și-a plecat în insula Fiji.

Acolo, într'o dimineață cu lună, sărea printre stîncile de si-

lice feruginoasă, oferind astrului sentimental versuri din Emdymionul lui Keats. Cînd, de după mal, iată răsărind un cap ras de două ori, de mustăți și de o beretă bască:—Și eu sînt Englez, și eu vorbesc englezește ! Interlocutorul era un profesor de zoologie la Universitatea din Aberdeen, faimosul Ralph Lynd, descoperitorul gustului la pasări. — Descoperitorul gustului la pasări ? Vai, ce păcat ? — Cum păcat ? —... că n'ai fost la Congresul din Bermude ! Ne-ai fi fost așa de util în dezbaterile homarului !

Dar nu era timp de revenit asupra fastidioasei materii. Ralph Lynd avea altele pe cap. El venise să pescuiască, pe insula cea mai bogată în specimene, calul-zburător, un pește mic cu coamă și cap de cal, care după dînsul se trăgea din grifonii din poveste.

La restaurantul la care conduse pe Miss Pelican, se pregătea să-i expună noua sa teorie, cînd, cu sosirea supei pe masă, o muzică metalică începu imnul național englez. Exaltată, Miss Pelican se uită împrejur să vadă de unde veneau sunetele. Dar nu putu vedea decît niște dulapuri, ale căror încăperi săltau, ca niște stomacuri, de ritmurile dinăuntru. Erau dulapurile dela bufet, pe rafturile cărora închise cuțitele și furculițele britanice ale restaurantului, executau în accese patriotice, imnul național. Miss Pelican nu putu să-și bea stoic supa. Se ridică în picioare și ascultă solemn pînă la sfîrșit. Apoi, într'o caldă alocație, mulțumi restaurantului de surpriza făcută și, felicitînd insula sălbatecă de o întrebuintare mult mai estetică, bău cupa de supă pentru prosperitatea raporturilor anglo-fijiene.

Adouazi părăsea ținutul, împreună cu profesorul din Aberdeen, ca să-și continue voiajul în jurul lumii.

Cîte peripeții ! Cîte senzații ! Ce pană le-ar putea urmări ?

Dar, mai presus de toate, voluptatea supremă a cosmosului !...

Invăluirea aceasta cu scoarțele uscatului ! Lepădarea de pe tine, rînd pe rînd, a cerurilor, broboade ce nu-ți mai trebuiesc. Să te scalzi la soare cu bruma anotimpurilor. Să-ți pui la butonieră, dela o zi la alta, roza diminețelor și a apusurilor !

În urma vasului Filipinele scăpau ca o salbă din mîna unei dansatoare pe parchetele spațiului. Tropicile zumzuiau ca niște stupuri călcate de șerpi și maimuțe; junglele foșneau cu coama de porumb auriu a leilor.

— E ora cînd se culcă pasărea paradisului, îți spuneai; cînd cangurii își ling puii cu luna, cînd ipopotamii urnesc maluri din mîl în ape nevizitate... Și visul terestru te cuprindea în pînza țesută în paralele și meridiane. Pe ea sufletul îți urca și cobora ca un paianjen la vînătoarea duhului general.

Dela înălțimea prorei, cu sîinii ca niște goarne sonore, împungînd cerul cu virginități stridente, din toate strîngîndu-și trupul ca un instrument cu coarde. Miss Pelican nu mai era

Miss Pelican. Era Semiramida lui Valéry, față'n față cu dimineți de suflet perpetue, din grădinile ei suspendate întinzându-și trezirile pe umeri de zări, dându-și sufletul tot unui trup nou, al vînturilor, și adîncimea ei virginală, adîncimii văzduhului. Cerurile îi plouau față cu planete, și din cozi de constelații îi biciuiau toate dramele singelui. Acei monștri care urcă zilnic în noi, ca de pe trepiede de gheenă, din spirala măruntaelor, din ficat, splină, rînză, și pancreas, dar mai ales din aburii înecăcioși ai cășunărilor. plezneau din solzi și o luau la goană, ca de subt sfichiuri de arhangheli. Și sufletul, ras de toate aceste resturi spurcate, ca și de atîtea deochiate învelișuri, se spăla cu seninul și se întruchipa în chiar infinitul în care se recunoștea.

Această deslipire de tine și reintegrare în tot era desigur corul sferelor la cei vechi. Miss Pelican îl fredona cu silabele unui sînge nou, dezinfecat cu arșițe, diafanizat de curenți, bătut de uragane, desfoiat de cicloane și întors pe dos, ca o carte din care dai la o parte paginile inutile, ca să ajungi acolo unde e cuvîntul ! Iar cuvîntul, de data aceasta, era limbajul stelelor și al continentelor, rămase în urmă ca un grav convoi orchestral peste care vasul a trecut surdina morții.

Pe această întretăere a lumii de aci și de dincolo, schițată de un meridian, se înainta, — o mică mișcare din cot detașînd un duh, bărbia scăpărînd aștrii, pupilele răsturnînd un cer în creștetul capului, iar toată ființa la un loc topindu-se într'un sistem einsteinian, de nesiguranțe atinse cu pulpana, de relativități jucînd în soare, de frolări infinitezimale și fecundare de atomi, un sistem în care timpul și spațiul confundați, ca pe un scripete alergau pe circumferențele globului, trecîndu-și unul altuia proporțiile și dimensiunile.

Prin această intimitate și punere la punct cu cosmosul — ca și sub influența descoperitorului gustului la lilioci, dispărut după vreo latitudine relativă, — din care deduc că el trebuie să fi fost cu adevărat logodnicul. — Miss Pelican a descoperit un fapt de nu mai puțin universală importanță: mirosul continentelor. De cum trecuse cotul Bermudelor, i s'a părut că o anume odoare îi gîdilă narinele. A crezut că-i o iluzie nasală. Dar pe măsură ce abandona un continent și se apropia de altul, narinele fredonau diferit.

Era o nouă imprimare a peliculelor dinăuntru. Cum praf marea nu avea, nici Miss Pelican polipi, deducția a fost ușoară. Da, continentele au fiecare mirosul lor. Europa miroasă a funingine, spermacetă, piele de iuft și de Armean. America, a cacuic, pască și electricitate. Australia a blană de berbec și a Anglie cît de colo ! Africa, a panoramă. Asia, jumătatea de vest miroasă a tîmie și cuișoare, jumătatea de răsărit, a lăuză.

Cu un atare brevet, cum și cu acel prestigiu al meridianelor

și paralelelor cu care pica în pensiune, Miss Pelican trona deasupra celorlalte Misse — am zice, de uscat — a căror singură aventură era: Anglia, iar singur trecut, o logodnă morganatică, și aceia în vis, cu prințul de Wales.

Trona, dacă n'ar mai fi fost una care, afară de acest logodnic hieratic, avea și un bărbat. — Plus, un trup mic și umflat, pe care capul punea o tărtăcuță lividă, schimonosită ca de un plîns neîncetat, subt tristețea resemnată a capetelor de obezi. Trupul, balonat, aproape circular, afișa de subt impermeabilul de grăsime, o vioiciune și ușurătate îngrijitoare. Era tocmai ceiace eclipsa pe Miss Pelican, acest nu-știu-ce de viață, care balota încă în aerul zilei massa informă a doamnei O'Higgins, care însă printr'o ironie a soartei nu punea nici o adiere, nu flutura cu nici o surpriză în carcasa-i pedantă de plesiosaur datat cu secolele și cu continentele.

Cînd doamna O'Higgins intra în salon, atîta veselie emana dintr'însa, că-ți venea să-i închizi repede ușa în urmă, ca să nu o sufle curentul.

Cînd o săruta bărbatul, oridecîteori eșea în oraș, cu buze făcute punguliță, dela distanță, credea că vezi un om care, plecînd într'un zbor cu aeroplanul, ca să prindă curaj, trage o dușcă dintr'o damigeană cu rachiu.

Nu era acesta singurul act de tandreță al căpitanului O'Higgins în cursul unei căsnicii de zece ani. Nu trebuie uitat că, Irlandez de origine scoțiană, și în plus ofițer, Joe O'Higgins era printre puținii flăcăi în Anglia care însurîndu-se, nu numai că nu aduc ei zestre fetei, dar mai și obțin dela ea. În „Daily Express” Joe văzuse cu zece ani înainte numele domnișoarei Ivy Sympson, asigurată contra accidentelor, pentru frumoasa sumă de zece mii de lire. I-a scris atunci imediat, cu candoarea ofițerului :

„Ivy, necunoscuta vieții mele,

„O, Ivy, scumpă Ivy, dacă vei muri fată bătrînă, n'ai să te acuzi decît pe tine. Eu, în orice caz, am avut toată bună-voiața.

Cînd, după o violentă cunoaștere a fetei, și înaintări triumfale în inima ei, credea că-și poate pune în hîrtie și numele. O'Higgins trimetea săgeți cu dublu venin: candoarea și cavalerismul Scoțianului.

Neuitată Ivy,

Binecuvîntez pămîntul pe care-l calci, pragul casei tale, cum și treptele pe care le urci, cel puțin de zece ori pe zi. Imi place orice gest al tău, orice idee a ta, — cu deosebire aceia de a merge atît de grațios pe jos — dovadă de atîta modestie și economie. Ultima oară cînd ți l-ai vopsit, părul arăta mai

frumos ca oricînd. De ce oamenii nu rămîn totdeauna la ultima oară. Ar scuti atît trapaz și atîta cheltuială. In orice caz, mai frumos decît orice nouă vopsire părul tău va arăta atunci cînd te vei gîndi să-l întorci pe dos, adică să-i întorci în afară firele neuzate. La fel pot spune și despre tailleul-tău atît de trainic și drăgălaș. Pălăria ta, pantofii tăi, tot ce porți tu e o minune, și te va ține încă multă și îndelungată vreme. Nu e nimic pe lume pentru ca să nu fac pentru tine, scumpă și neuitată Ivy.

Dacă n'ar costa pacostea de înmormîntare m'aș lungi pe pardosea, și-aș muri pentru tine !

Pe viață, deci, al tău,

Jupiter.

Această irupție aproape mistică nu putea decît să precipite lucrurile. Intr'o săptămînă, Jupiter O'Higgins era în posesia domnișoarei și zestrei dela „Daily Express”. Eufemism. Căci, pentru afurisita sumă de zece mii de lire, cîtă caznă și tactică !

Dinsul, încă înainte de căsătorie, observase că pe lîngă zgîrcenie, Ivy, era expusă la obezitate. A sacrificat, atunci, pentru moment pe cea dintîi, pentru cea de-a doua. A îngrășat pe Ivy, prin toate ispitirile și îndopările cu putînță. Nu știu dacă nu i-a dat și spermăcetă. In cinci ani iedera pe care-o cunoscase ca fecioară, era bușteanul perfect de azi.

A deschis atunci o pensiune cu șapte etaje, și de dimineață pînă seara cu tertipuri cînd lirice cînd de afaceri, a început s'o facă să alerge pe scări, pe nerăsuflete, doar de o exploda, ca el să pună mîna pe zestre.

Timbrul acela de viață din trupul consoartei pe semne însă că juca festa și căpitanului. Cinci ani trecuse fără nici un rezultat. Dezesperat, Joe a căzut la beție.

Sara, după ora zece, lumea pleca la culcare. Numai două pensionare, cu șal, perucă, și iglița la piept, mai moțăiau în fața focului care, în aberațiile agoniei, le proiecta pe perete sub forma a doi epuri mari de casă. Atunci căpitan O'Higgins trăgea în oficiu, ultimul pahar de whisky pe gît, și se lăsa în fotoliu, lîngă doamna care-și citea jurnalul.

— Hai la culcare, scumpo, că mi-e somn...

— Cine, Doctorul ? Care Doctor... (Doamna O'Higgins e a patra surdă în pensiune).

— Ziiic., hai... haideee la culcare, că mi-eee ssoomn...

— Aha, mîne dimineață, bun mergen...

— Nu, fraaate... mi-eeee ssssoooooo...

Și pînă să-și înfigă doamna bine microfonul în ureche, căpitanul sforăia ca pe altă lume, cu capul pe umărul fotoliului...

Lirismul acesta felurit al căpitanului înflorea pe lividitatea impasibilă a soției ca mușchiul pe o lespede. Impermeabilă, ab-

sentă, cuirasată în grăsime și surzenie, Ivy își păstra voioșia numai pentru dînsa. Împotriva vieții din afară rămînea o fortăreață, o geamandură înfruntătoare de val și vreme. Rămînea în starea perfectă a unei circonferențe egale numai cu ea însăși.

Acestei desăvîrșiri sferice — după eșuarea alergărilor pe scări și acceselor de beție — el s'a mulțumit să opună o perfectitudine de natură literară... — Și așa se face că, pe un plan de absolută indiferență, sau poate, pe două planuri care nu s'au întretăiat niciodată, cei doi își demonstau și raportau unul altuia o fericire egală cu aceia a două figuri de geometrie 'n spațiu.

Joe O'Higgins era într'adevăr, linie. Un băț de popîndău, la un cap al căruia un Dumnezeu șugubăț scuturase cretă, răsese batoane de șocolată și suflase viață, strigînd: fii om.

Acest strigăt Joe nu l-a putut uita niciodată. Și, afară de legitima aspirație la o zestre care întîrzia puțin, nimic nu l-a împiedecat să fie om.

Mai mult, era o polarizare de atomi dealungul parcă, unui singur nerv, o sîrmă magnetică, un robot elementar. Era o unitate. Ca unitate era numai natural ca valoarea lui să depindă de numărul de zeruri pe care i le puneai înapoi sau înainte. Imperecherea sa cu o nulă, deci, era mai mult decît o căsătorie era o aritmetică a cerului.

Pus la rîndu-i în fața doamnei Ivy O'Higgins, dînsul a ridicat la valoare numerică un zero imens, știind pur și simplu să rămîna: unu.

E ceiace se numește în psihologie voință, caracter, în zoologie: stamină. Fenomenele vieții au găsit într'adevăr în căpitan o linie dreaptă, un băț treaz, din care trăznetele să-și facă paratoner, iar aiureala aerului, graiurile destinului, acea antenă de Radio care să le schimbe pe loc în melodie pentru om.

Cum era natural, O'Higgins nu-și da sama de forța abstractă, mecanică dintr'însul. Și cînd cineva se mira cum de a ajuns să facă din pensiunea și soția sa două lucruri care să meargă, el clipea din gene blonde: — Ba le-am chiar făcut să alerge! — Dar cum? — Rămînînd toată viața mea un om pe două picioare. (Ar fi putut spune mai corect: un om într'un picior! Și ceiace-l inducea la această exagerare era, de bună samă, dezvoltarea anormală a gambelor sale, — doi stîlpi la care să condamni pentru infamie omenirea întregă!.. Și care s'ar fi găsit în perplexitate față de bustul firav și subtilizat, dacă în el nu atîrna centrul de gravitate și echilibru al unei inimi de plumb).

Astfel, pensiunea și soția roteau în jurul căpitanului o armonie deplină. Mai încerca el vreo alergare în fuga mare pe scări, dar era mai mult ca o reînviere a vremilor de odinioară.

(Urmează)

Dragoș Protopopescu

Consemnul¹

Căpitanului G. Costăchescu

Sala de ședințe a Curții marțiale e tixită de lume, cu toate că accesul în ea e interzis, fără bilet de intrare iscălit de colonelul președinte. Se judecă procesul locotenentului pilot Băbeanu.

Intr'un aterisaj forțat, avionul Potez pilotat de acuzat a capotat, fracturându-i ambele picioare și omorînd pasagerul. În urma acestui accident, locotenentul pilot Băbeanu a fost tradus în justiția militară pentru *călcare de consemn și omor prin imprudență*.

*

Un soldat pipernicit, într'un veston nou-nouț, mult prea larg pentru anatomia lui puțintică, intră speriat, implorînd tăcere :

— Vi-vi-vine cu-curtea!

Scaunele scîrție pe pardoseala încă udă, curioșii din fundul sălii se sue în picioare pe bănci.

Solemn, domnul colonel Buhușcă Zaharia intră, deabea încăpînd pe ușă, urmat de întreg consiliul.

Nici un scaun nu mai scîrție, nici o șoaptă nu se mai aude. Cu domnul colonel Buhușcă nu se glumește. În cei zece ani cît a servit în justiția militară și-a cîștigat o binemeritată reputație de judecător integru și neîntrecut conducător de debateri. E drept că în timpul războiului, din modestie desigur, a pierdut un rar prilej de a se ilustra în carieră.

Dar dacă, în urma acestei regretabile abțineri, țara numără un erou mai puțin, a cîștigat în schimb un jurisconsult în plus. Căci, pe cînd alți camarazi mai impulsivi, își puneau energia și cunoștințele în serviciul măcelului, colonelul Buhușcă și-a îmbogățit mintea studiînd dreptul. Asta explică prezența lui în fotoliul pe care îl ocupă în întregime.

¹ Din volumul „Mici satisfacții” subt tipar la „Cartea Românească”.

Spre deosebire de toți camarazii lui de secție, colonelul Bu-
hușcă poartă gîtul scurt. Capul îl ține mereu înclinat spre
umărul stîng și-i plin de decorații. Paranteza mustăților chi-
nezești e paralelă cu linia buzelor și a sprîncenelor unite.
Prelungind aceste curbe, am obține cercuri concentrice pe
care le-am putea înmulți la infinit în exterior, dacă creștetul
capului nu s'ar țuguia deodată chel și absurd, ca un sîn de
Mulatră fără gurgui. Cînd i se vorbește, s'ar zice că emana-
țiuni fetide i se stîrnesc subț nas, căci colonelul ridică brusc
bărbia în sus, ca trezit din somn și se urnește din loc. Capul
și-l mișcă mai mult lateral și de preferință cu trup cu tot.
Dar mișcarea aceasta, oarecum ciudată, s'ar putea explica și
prin faptul că domnul președinte e cam surd de-o ureche,
ceiace-l obligă s'o potrivească pe cea teafără spre vorbitor,
cu palma adusă ca o pilnie de patefon.

Domnul colonel președinte își tamponează ceafa cu o ba-
listă în careuri vișinii, păturită patrat. Consilierii, țapeni,
înfipti în gulerele înalte par zugrăviți, ca un brelan de valeți.

PREȘEDINTELE

Să se introducă acuzatul.

— Ajutat de un camarad, locotenentul Băbeanu înaintează
anevoie, sprijinindu-se în cîrji. Toate capetele se întorc spre
el, compătimitoare. E foarte palid. Are ochi mari, albaștri ca
cerul care l-a atras și adinci ca el. Cucoanele îl sorb. Doamna
colonel președinte, din primul rînd, îi suride binevoitor,
fixîndu-l prin „face-à-main”. Domnul colonel președinte se
încruntă. Comisarul regal suride. —

ACUZATUL

Am onoarea să vă salut!

PREȘEDINTELE

Dumneata ești locotenentul pilot Băbeanu?

ACUZATUL

Da, domnule colonel.

PREȘEDINTELE

Ei, ce ai de spus?

ACUZATUL

N'am nimic de adăugit la declarațiile făcute.

PREȘEDINTELE (pușnind)

Poftim! nu mai are nimic de adăugit! Cred și eu că nu

mai ai nimic de adăugit! După ce omori omul, ce să mai adaugi?

— Pe figura acuzatului nu tresare nici un mușchi. În privirea camaradului care îl însoțește e dinamită. —

UN CONSILIER (*jenat*)

Ce studii aveți?

ACUZATUL

Licența în drept.

PREȘEDINTELE

Poftim! Licența în drept și dumnealui îi arde să sboare!

AVOCATUL APĂRĂRII (*incet, mai mult pentru colegi*)

Dacă s'ar face toți magistrați, n'ar mai avea pe cine să judece!

(Ilaritate pe banca avocaților.)

PREȘEDINTELE

Vă rog, liniște... (*Către acuzat*): Și care era consemnul dumneavoastră?

ACUZATUL

N'aveam nici un consemn.

PREȘEDINTELE (*indignat*)

Aud? N'aveați consemn? Dar ce sînteți dumneavoastră, mă rog, sportivi, sau ostași? Poftim! N'aveau consemn! Auzi dumneata? N'aveau consemn! N'aveau consemn! Dar ce, aviația nu-i oștire? Ce sînteți d-voastră, plaisiriști? Auzi vorbă! Eu una știu: de-i fi infanterie, de-i fi cavalerie, marină, artilerie, geniu, aviația, ce-i fi, ai consemn? — ești unitate, n'ai consemn? — nu ești. Asta-i! În orice caz, eu iau act de declarația dumitale, dar îți atrag atenția că poți să-ți agravezi situația. Stăru-i în ea?

ACUZATUL (*imperturbabil*)

Da, domnule Președinte.

PREȘEDINTELE (*grefierului*)

Scrie: Acuzatul declară că nu avea consemn. (*Către consilierii*): Om vedea noi acușica dacă nu era consemn. (*Către acuzat*). Ia loc. (*Către grefier*) Actul de acuzare.

GREFIERUL (*sbirniie ca un bărzăun, întoarce foaia și deodată cu o impecabilă dicțiune*)

... celor de mai sus, locotenentul pilot Băbeanu Alexandru din grupul II aviație, se trimite în judecata consiliului

corpului III, pentru călcare de consemn și omor prin imprudență.

PREȘEDINTELE

Ați auzit, domnilor? Călcare de consemn! E clar! (*Către grefier*). Să strige martorii!

GREFIERUL

Domnul maior Jijianu.

SOLDATUL (*intredeschide ușa*)

Do-do-do ma-ma-i-or Jij...

(*Maiorul intră*)

PREȘEDINTELE (*către comisarul regal*)

V'am rugat să schimbați bilbiitul ăsta.

COMISARUL REGAL

Scuzați, domnule colonel, mîini va fi schimbat.

PREȘEDINTELE

Mă băete, totdeauna te bilbii așa?

SOLDATUL (*inghite de două ori. Ochii lui sint albușuri de ouă răscoapte*)

Nu-nu-numai, ci-ci-cînd vorbesc, să-să-să...

PREȘEDINTELE

Destul!

(*Soldatul se retrage*)

MAIORUL JIJIANU (*E tinăr. Are pe piept o singură decorație: Mihai Viteazul și pe braț două insigne de rînt*).

Am onoare să vă salut.

PREȘEDINTELE

Dumneata nu erai la grup cînd s'a întîmplat accidentul?

MAIORUL JIJIANU

Nu, domnule președinte, nu era nici un ofițer. Accidentul s'a întîmplat noaptea.

PREȘEDINTELE

Ce aveți de spus?

MAIORUL JIJIANU

Domnule președinte, nu pot spune altceva decît că accidentul s'a produs nu din vina pilotului ci dintr'a avionului.

Locotenentul Băbeanu e cel mai bun și mai îndrăzneț pilot din grup.

PREȘEDINTELE

M'da, da, îndrăzneț. Asta cred. (*Indicînd acuzatul*). Iată unde duce îndrăzneala!

AVOCATUL APARARII

Domnule președinte, îmi permit să vă atrag atenția că aviația e o armă — și asta poate s'o confirme și domnul comandant al grupului, care e autoritate în materie, — bazată în primul loc pe îndrăzneală. Dacă n'ar fi avut îndrăzneală, Lindbergh nu traversa oceanul.

PREȘEDINTELE

Ce Lindenberg? Ce ocean? Veți vorbi, cînd vă voi da cuvîntul. Aici judecăm călcarea de consemn a locotenentului pilot Băbeanu și dumnealui mă ia cu oceanul, cu Liiindenberg.

UN CONSILIER (*incet*)

Lindbergh.

PREȘEDINTELE (*tare*)

Ei, Lemberg, Lindenberg, nu-i tot aia?

— Avocatul se așează, maiorul îi surîde imperceptibil, comisarul regal își mușcă buza, desemnînd spirale cu unghia degetului mic, Doamna colonel președinte își deschide evantaliul pe care îl agită vertiginos. —

MAIORUL JIJIANU

Țin să vă mai spun, domnule președinte, că ofițerul acuzat e șef de promoție și...

PREȘEDINTELE

Bine, bine, astea le știm din memoriu (*maiorul ridică din umeri*). Alceva țin să vă întreb: care era consemnul în ziua (*un consilier șoptește*), vreau să zic în noaptea accidentului?

MAIORUL JIJIANU

Nici un consemn, domnule președinte.

PREȘEDINTELE (*congestionat deodată*)

Vă mulțumesc, domnule maior, vă foarte mulțumesc pentru concursul pe care înțelegeți să-l dați justiției. Credeam că dumneavoastră știți că ne-am adunată să judecăm o călcare de consemn. Dumneavoastră, comandantul grupului, declarați că nu era consemn. Frumos!

MAIORUL JIJIANU (*enervat, lipind călcăiele*)

Domnule președinte, n'am redactat eu actul de dare în judecată. (*Murmure în băncile ocupate de ofițerii aviaționi. Președintele agită clopoțelul*).

PREȘEDINTELE

Luați loc! (*Iritat*). Dacă, dintr'un spirit de solidaritate pe care nu-l aprob, domnii ofițeri din aviație refuză să ne comunice consemnul, îl vom afla noi. (*Jubilând*) Domnule comisar regal, spune te rog dumneata: care era consemnul în ziua, vreau să zic în noaptea accidentului?

(Comisarul regal se deșiră ca o sfoară, trasă de-o mână nevăzută de pe mosor, încovoiat. Iși potrivește monoclul, într'o atitudine vădit încurcată).

COMISARUL REGAL

Domnule președinte și onorată curte, din actele de la dosar, în adevăr, nu rezultă că era vre-un consemn. Dealtfel...

PREȘEDINTELE (*explodind*)

Care va să zică și dumneata? Nu-i consemn, hai? nu-i consemn? Foarte bine. Atunci, nu judecăm. (*Comisarul regal se așează brusc, închide dosarul și-l întoarce ostentativ pe dos. Domnul colonel președinte se sucește cu tot cu fotoliu spre unul din consilieri și-și lasă capul pe-o mână. Conster-nare. După o lungă și penibilă tăcere, consilierul îi vorbește în șoaptă. Domnul colonel președinte își readuce fotoliul în poziție normală*). Să vie ceilalți martori.

GREFIERUL

Soldatul Luca Ion.

SOLDATUL

Lu-Lu-Luca Iion.

(*Intră o nămilă cu bocanci uriași și mustăți stufoase*).

LUCA ION

Trăiți!

PREȘEDINTELE

Cum te chiamă?

LUCA ION

Luca Ion, trăiți domnule președinte.

PREȘEDINTELE (*hursuz*)

Hm! Poftim! Luca Ion! (*O pauză*): Câți ani ai?

LUCA ION

Douăzeci și trei!

PREȘEDINTELE

Hm! Poftim! Douăzeci și trei! Ești neam cu acuzatul?

LUCA ION (*deschide o gură pînă la urechi*)

Cu domn locotenent?

PREȘEDINTELE

Să nu-mi rîzi mie aici! Răspunde!

LUCA ION

Ferească Dumnezeu!

PREȘEDINTELE

Și ce hram porți tu la grup?

LUCA ION

Sînt bucătar, trăiți domnule președinte.

PREȘEDINTELE

Hm! Poftim! Bucătar! Și ce căutai tu noaptea pe aerodrom?

LUCA ION

Ședeam așa.

PREȘEDINTELE

Hm! Poftim! Ședeai așa! Vrasăzică așa-i la voi, acolo, umbli hai-hui fiecare pe unde-ți place, ca'n sat fără cîni? Da bine, mă băete, voi n'aveți consemn?

LUCA ION

Nu se află, trăiți domn...

PREȘEDINTELE

Ieși afară! (*către consilieri*): E-un idiot! (*către grefier*): Următorul!

GREFIERUL

Mai este plutonierul Agafiții, dar nu venise.

PREȘEDINTELE

Să-l strige!

SOLDATUL

Dom-dom-dom...

PREȘEDINTELE

Să strige altul!

GREFIERUL (*se scoboară la ușă*)

Plutonierul Agafiții.

(*Intră un tinăr fercheș și roșcovan. Lipește călcăile și rămîne locului în poziție de drepti*).

PREȘEDINTELE

Vino 'ncoa! (*Diplomat*): Mă rog, ia spune dumneata, acolo, la aviație, n'ai regulă, n'ai program, vii fiecare de capul tău, sbori așa când îți place și pe urmă pleci?

PLUTONIERUL

Nu, domnule președinte.

PREȘEDINTELE

Bun. Atunci, ai putea dumneata să ne spui: cine răspunde de aparate? (*face cu ochiul către consilieri*): Las'că aflu eu consemnul!

PLUTONIERUL

Mecanicul.

PREȘEDINTELE

Dar dacă mecanicul nu-ți dă aparatul?

PLUTONIERUL

Atunci, nu sbori!

PREȘEDINTELE (*către comisarul regal, ironic*)

Uite consemnul, domnule comisar regal. Văzuși? Asta e consemnul. (*Către plutonier, radios*). Și cum îl chema pe mecanicul care avea în primire aparatul locotenentului pilot Băbeanu?

PLUTONIERUL

Cînd a devenit cazul?

PREȘEDINTELE

Desigur!

PLUTONIERUL

Mayer Henric!

PREȘEDINTELE

Mulțumesc. (*către grefier*). Să vie Mayer Henric.

PLUTONIERUL

Domnule președinte...

PREȘEDINTELE (*răstît*)

Nu vorbi ne'ntrebat!

GREFIERUL

Mayer Henric!

SOLDATUL

Mamamayer, Mamamayer! (*către președinte*).
Nu nu-nu răspunde!

PREȘEDINTELE (*către plutonier*)

Unde-i mecanicul Mayer Henric?

PLUTONIERUL (*fixându-și virful cismelor, în timp ce aviatorii își dau coate și rid*)

Apoi, să trăiți domnule președinte, el a murit.
(*Ilaritatea cîștigă toate băncile. Se ride sgomotos și fără sfială*).

AVOCATUL APARARII

A murit consemnul!

— Rîsetele cresc. Privirile doamnei colonel președinte aruncă fulgere în toate direcțiile. Consilierii au luat atitudini de cugetători. Comisarul regal face spirale cu unghia. —

PREȘEDINTELE (*agittnd clopoșelul*)

Dacă nu faceți liniște, evacuez sala. (*Se scurpină în aap, apoi, indicînd cu mîna comisarul regal*): Acuzarea!

COMISARUL REGAL

Domnule președinte și onorat consiliu, față de lipsa de probe, privitoare la vinovăția locotenentului pilot Băbeanu, sînt pentru achitare (*se așează*).

PREȘEDINTELE (*printre dinți*)

Bravo! Halal rechizitoriu!

— Pe geamurile deschise năvălesc deodată accentele metalice ale unui marș funebru. Ofițerii aviatori, unul cite unul părăsesc sala. Domnul colonel președinte se încruntă. Comisarul regal îi explică, nu destul de încet ca să nu se audă în primele rînduri, că e înmormîntarea unui căpitan de aviație, mort cu cîteva zile în urmă într'un accident. —

UN CONSILIER (*șoptit, președintelui, la urechea surdă*)

Am putea suspenda pentru zece minute.

PREȘEDINTELE

Să'nchidă geamurile! (*Rămîne un moment cu privirea fixă, apoi, își întoarce fotoliul în direcția opusă apărării, cu palma la urechea cu care aude*): Apărarea are cuvîntul!

Al. O. Teodoreanu

Istorie și artă¹

Toți istoricii mari nemți au fost și sînt teziști. Pentru ei, istoria era o formidabilă armă politică, iar politica — după ei — nu e altceva, decît istoria în marș. N'au căutat adevărul în istorie, ci utilul. Nici o disciplină morală n'a contribuit la mărirea capitalului intelectual, politic și social german, ca istoria. Cu antenele ei extrem de sensibile, ea capta repede ideile dominante ale timpului și favorabile germanismului, le simplifica, le adapta, le răspîndea în mase. Ideia libertății în evul mediu, de origine germană după ea, în luptă cu ideia de autoritate de esență mediteraneană, luteranismul, poporanismul tradiționalist al lui Herder, ideile juridice ale lui Fichte și Hegel, naționalismul economic protecționist al lui List, politica lui Bismarck, sau cultul forței al lui Nietzsche, inspirau, călăuziau și străbăteau puternic istoriografia germană. Și mai ales cultul statului a luat formele și amploarea unui misticism religios, germanismul a fost divinizat de istorici.

Nu e vorba aici de un Dahlmann, Gervinus, Häusser, Droysen, Sybel, ci de un Mommsen, Treitschke, Lamprecht, Giesebrecht, Delbrück. Unul din ei, relativ moderat, Giesebrecht scria: „E fals cînd se crede că știința n'are patrie și „că ea planează deasupra frontierelor: știința noastră nu „trebuie să fie cosmopolită, ci germană“. Istoricii erau conducătorii opiniei germane. Ei i-au imprimat timbrul naționalismului apocaliptic. Rolul lor a fost formidabil în formarea unității și în fixarea politicii mondiale germane. Ei erau stăpînii absoluți ai conștiinței unui popor. Toți erau dușmani ai ideilor Revoluției Franceze și admiratori, fără rezerve, ai instituțiilor prusiene. Ei au alimentat și au dat un nou impuls galofobiei. Oamenii politici ai Germaniei orientau corabia politică, după busola istorei germane. Știința istorică germană a fost o puternică mașină de războiu, ca odele lui Leopardi sau scrisul mesianic al lui Miczkiewicz. Aparatul ei greu și impunător, încărcat de citate, texte și referințe era o

¹ Vezi „Viața Romînească” anul XXII, nr. 9 și 10.

simplă fațadă. Nu căuta adevărul, ci utilul — trăda intenția și tendința. Nu era știință pură, ci aplicată după capriciul autorului și cerințelor momentului.¹

Herder spunea că poezia e educatoarea umanității. Chateaubriand credea în rolul efectiv și mare al scriitorului în afacerile publice. Victor Hugo scria: „Orice scriitor trebuie să aibă ca scop principal de-a fi util... Poetul trebuie să „pășească în fruntea popoarelor ca o lumină și să le arăte „drumul”.”² Scriitorii ruși — aproape toți — aveau convingerea nestrămutată în apostolatul lor moral, politic și social. Dar concepția estetismului pur a luptat și luptă contra tendinței de-a atribui artei vre-o misiune; iar erudiția i-a negat istorici caracterul tendențios și utilitarist. În această ordine de idei, Baudelaire scria despre poezie: „Poezia — și n'avem „decît să coborîm în adîncul eului nostru, să ne scrutăm „sufletul, să facem să reapară amintirile noastre de entuziasm -- n'are alt scop, decît ea însăși. Și nu poate avea altul; „nici un poem nu va fi așa de mare, așa de nobil și în adevăr așa de demn de numele de poem, ca acela care a fost „scris numai din plăcerea de a scrie un poem... Dacă poetul a urmărit un scop moral, și-a micșorat forța poetică și „în acel caz nu e imprudent a paria, că opera lui va fi slabă. „Poezia nu poate, fără niscul de-a fi amenințată cu pedeapsă cu moartea sau cu decădere totală, să se asimileze cu „știința exactă sau cu morala”.”³ Cam aceiași amenințare planează și va plana totdeauna asupra istoriei care urmărește morala, utilul, tendința. Fără îndoială, istoricii nemți au recunoscut — cel puțin în principiu — că rolul lor e departe de a fi un mesianism profetic. Dar li s'a întîmplat ce se întîmplă totdeauna și pretutindeni marilor creatori, care dotați cu un temperament mai puternic, mai fin, mai complex, sînt evident mai sensibili curentelor emotive — adesea abia perceptibile mulțimii — pe care sufletul lor le captează și le dă o sonoritate mai puternică. Istoricii nemți — vrînd-nevrînd — au fost expresiunea condensată a influențelor ereditare și ambiante; asemenea artiștilor, ei au creat stări sufletești, din care s'au dezvoltat legi și obiceiuri.

¹ Cfr. Ernest Denis, *La guerre*, Paris, 1915, passim; Lichtenberger (H.), *L'Allemagne moderne, son évolution*, Paris, 1907, passim; Hauser (H.), *Les méthodes allemandes d'expansion économique*, Paris, 1915; Guillard (A.): *L'Allemagne nouvelle et ses historiens*, Paris 1899; Berr (H.), *Le germanisme contre l'esprit français*, Paris, 1919; Fueter (Ed.), *Histoire de l'historiographie moderne*, trad. fr. Paris, 1914, passim.

² Citat după Poinsoț (M.-C.), *Littérature sociale*, Paris 1908, p. 72.

³ Baudelaire (Ch.), *Pensées choisies et précédées d'une introduction* par E. S. Orland, Paris, pp. 52—53.

Mommsen n'a fost numai un savant minuțios, ci — poate — mai ales un mare gânditor, un admirabil artist, un liberal și un patriot german. Chiar în opera de erudiție pură nu și-a putut înfrîna sentimentul, nu și-a putut ascunde gândirea după texte. Opera lui nu e numai știință meticuloasă, rigidă, precisă, ci și o delicată muncă de artist. Istoria romană a lui e o sumă, o expunere de-o luminoasă și vastă sinteză a rezultatelor, la care știința istorică din veacul al XIX-lea ajunsese asupra istoriei Romei. Cu talentul lui puternic și nuanțat, cu stilul lui viu și colorat, cu metoda lui intuitivă, cu comparațiile și aluziile lui ingenioase la evenimentele contemporane, cu înclinarea lui de-a judeca ușor pasionat, oamenii și faptele, cu parțialitatea lui adesea voită, ne-a dat acea magistrală și fermecătoare vedere de ansamblu, care este fără îndoială o operă de-o concisă, condensată, severă erudiție, dar mai este și o puternică și sugestivă evocare a vechii Rome. Dacă Mommsen este un incomparabil erudit, el este în același timp și un neîntrecut artist. Friedrich Naumann seria — și cu drept cuvînt — că Mommsen a tratat așa de viu istoria romană, încît avem impresia, că subțit pana lui ea „devine o istorie germană cu figuri romane, o istorie romană cu cuvinte germane”.¹ Și poate chiar mai mult: cu mentalitate germană.

În plus, din toată opera lui se degajează — ca un fir roșu și continuu — ideea centrală că: istoria, în fond, nu e altceva, decît o aprigă luptă pentru viață. Deși cu convingeri larg democratice, concepția lui istorică e destul de pesimistă. Valoarea politică a personajelor lui e plasată în funcție de succesul sau nesuccesul lor. Cu un cuvînt, opera lui întregă, din care transpiră în mod consecvent cultul succesului, e o apoteoză a forței, chiar cînd, în drumul ei progresiv, ea calcă în picioare dreptul. E clar până la evidență, că Mommsen proiectează asupra lumii vechi ideologia politică germană contemporană.²

Cu Treitschke, părăsim — în mod aproape absolut — știința și intrăm în domeniul artei de-o puternică tendință. El a modelat istoria după principii preconceptuate; a pus istoria în serviciul ideii naționale.³ Undeva, spune el, cu o francheță brutală, că istoria trebuie scrisă „fără menajamente, cu ură și cu pasiune”; sau că ea trebuie să fie „științifică prin metodă și practică prin obiect”. Istoria lui Treitschke a fost practică, sau — mai precis — tezigă totdeauna; iar științifică,

¹ Fr. Naumann, *L'Europe Centrale*, trad. fr. Paris, p. 41.

² Fueter (Ed.), *Histoire de l'historiographie moderne*, trad. de l'allemand par. E. Jeanmaire, Paris 1914, pp. 687—696; Guiland (A.), *L'Allemagne nouvelle et ses historiens*, Paris, 1899, pp. 104—149.

³ Fueter, *op. cit.*, pp. 677—863; Guiland, *op. cit.*, pp. 227—295.

deca imparțială, niciodată. Pentru el, Prusia era simbolul cel mai desăvârșit al virtuților germane. A militat — opera lui e un instrument de luptă — ca instituțiile ei feudale să fie introduse în toată Germania. Sentimental, parțial și pasionat, Treitschke nu contează ca om de știință pentru erudiție. Influența lui, în schimb, a fost formidabilă asupra evoluției spiritului public în Germania. Cu stilul lui viu, concis, puternic, aprins, a sedus masele, implintindu-și adine, în mijlocul lor, apologia zgomotoasă a militarismului și forței, a pangermanismului și egemoniei germane.

La fel Lamprecht, spre sfârșitul carierei lui, credea că „rolul mondial al Germaniei e tentacular“ și prevedea „germanizarea telurică“. Avea o admirație fără margini pentru Prusia. Făcând sinteza progresului german din ultimul timp¹ ardoarea lui patriotică se apropie de delir. A tratat istoria Germaniei prin prisma concepției lui, originală și profund personală. El a aplicat întâia oară — cu un succes netăgăduit — elementul psihologic în istorie. Concepția lui istorică e nouă, amplă, îndrăzneată și extrem de seducătoare. A fixat istoricului un scop enciclopedic. Istoria narativă, descriptivă, timid explicativă, el a înlocuit-o cu istoria civilizației. Cert, și înaintea lui s'a obișnuit a se scrie istoria civilizației. El însă a înzestrat-o cu un aparat științific masiv și complex.² Ca și Jaurès, Lamprecht, pentru o mai fidelă și riguroasă redare a imaginii unei epoci, îi analiza toți factorii determinanți, toate tendințele dominante, îi fixa strins psihologia evoluției în toate domeniile: economice, sociale, politice, intelectuale și morale. Diminuiază rolul personalităților în dezvoltarea evenimentelor și atribuie mare importanță factorului economic și moral. Chiar epoci mai îndepărtate de noi, când sefii statelor aveau puteri discreționare. Impărțirea istoriei Germaniei în perioade o face în mod arbitrar, personal, judecând oamenii și faptele prin prisma ideilor moderne. Dar calitatea lui rară constă mai ales în faptul că a îmbrățișat în opera lui, cu o imaginație puternică, toate aspectele vieții germane din trecut și se descopere cu relief și pronunțat, rînd pe rînd, ca ziarist, critic literar sau de artă, cronicar muzical, filozof, economist, sociolog, diplomat, om politic, strateg, etc... încît s'ar putea spune — și cu succes — despre el, ce a spus Baudelaire despre pictorul Delacroix: „Imaginația lui Delacroix! Ea nu s'a temut să se urce pe înălțimile ameteitoare ale religiei; cerul îi aparține, ca și infer-

¹ Lamprecht, *Zur jüngsten deutschen Vergangenheit*, Friburg 1902—4, passim.

² Cfr. Goldfriedrich, *Die historische Ideenlehre in Deutschland*, 1902, passim; Bernheim, *Lehrbuch der historischen Methode* (1908); Schaumkell, *Geschichte der deutschen Kulturgeschichtschreibung*, 1905, passim.

„nul, ca și războiul, ca și Olimpul, sau voluptatea. Iată în „adevăr tipul desăvârșit al pictorului-poet!“¹ Iar Lamprecht e tipul istoricului-poet, sau istoricului-pictor.

* * *

În schimb mulți istorici francezi — bineînțeles contemporani — au aplicat literal postulatele istoriografiei germane. În acest caz s'a demonstrat pe deplin adevărul dictonului, că „maestrul trebuie judecați după elevi“. Naționalismul, liberalismul, clanul democratic, apologia ideilor Revoluției, umanitarismul au fost alungate din istorie. Și de multe ori — pentru a putea fugi, și cât mai repede, de imperiul ideilor cistigate — istoricii francezi au căzut în excese contrarii. Unii împinși de-un smobism ridicol denigrău instituțiile franceze, combăteau, diminuau rolul politicii franceze; în schimb exagerau importanța politicii și instituțiilor germane sau engleze. Din fericire însă — pentru istoricii francezi — majoritatea lor a continuat totuși a fi compusă din erudiți și savanți. Aceștia au impus istoriei un caracter pur tehnic, tindeau să o transforme într-o disciplină severă, a cărei practică prețindea o lungă și grea ucenicie; cerea cunoașterea multor discipline auxiliare. Concepută astfel, istoria devenise impersonală și colectivă; accesul ei era deschis numai specialiștilor și inițiaților. Combăteau istoria concepută ca „mare sinteză“. Își limitau cercetările la epoci scurte, la monografii reduse, la fapte restrinse. Se feriau, ca de foc, de orice judecată personală, cel mult încercau timid să explice. E epoca colaborării istorice.² Istoria Franței e scrisă de un grup de specialiști. Abia concluzia lui Lavissee, din ultimul volum, degajează câteva idei generale.³ Concepția larg istorică a unui Fustel de Coulanges, Renan, Albert Sorel, Taine e aspru criticată — deși se inspirau des din ea — dacă nu ridiculizată sau anatemitată lângă cea a lui Michelet. Elevii credeau că și-au întrecut maestrul și nu-și puteau ascunde diabolica plăcere ce-o simțiau distrugând statuile ridicate zeilor. Nu-și dădeau sama de adevărul simplu, că acela care își limitează privirea la un teren mai mic, în mod fatal îl va cunoaște mai bine decât cel care îmbrățișează orizonturi vaste. Se găseau

¹ Baudelaire, *op. cit.*, p. 40.

² Cfr. Ch. V. Langlois et Ch. Seignobos, *Introduction aux études historiques*, Paris 1898, passim. Ad. Tardif, *Notions élémentaires de Critique historique*, Paris 1883. Halphen, *L'histoire en France depuis cent ans*, Paris 1914, passim.

³ Ernest Lavissee, *Histoire de France depuis les origines jusqu'à la Révolution*, Paris 1903—11, în 18 vol.; Ernest Lavissee, *Histoire de la France contemporaine, depuis la Révolution jusqu'à la paix de 1919*, Paris 1921—2, în 10 vol.

puțini în situația soldatului, care cunoaște perfect de bine o infimă parte a frontului, cota pe care luptă, dar ignorează complect mersul general al războiului, secret rezervat comandantului-șef; sau în situația muncitorului, producător în serie, care cunoaște o parte a mașinii, dar îi scapă mecanismul general al ei, cunoscut numai de inginerul-inventator.

Totuși nici dușmanii cei mai declarați nu i-au contestat meritul unui Fustel de Coulanges, de-a fi săvârșit, înainte de sinteză, o ușoară, mișaloasă muncă de analiză. E adevărat însă, că pentru el munca analitică a fost o simplă pregătire, o introducere în istorie, preambulul, anticamera sintezei istorice. Preceptul lui: „Pentru o zi de sinteză, trebuiesc ani „de analiză“, a devenit fără îndoială, principiul călăuzitor al istorie de azi. În aceiași ordine de idei, mai scria: „Istoria se „compune dintr’o multitudine de fapte mici; dar faptul mic „singur, nu e încă istoria... A neglija în mod sistematic legătura faptelor este și acesta un sistem, dar nu e cel mai puțin „periculos dintre toate sistemele“. ¹

Pentru a scrie „La Cité antique“, a studiat cu rîvnă mai mult de zece ani și a cercetat mii și mii de texte și documente, rînd pe rînd pe fiecare, sau raportate și comparate cu altele; prin o serie de generalizări calculate și lente la început, apoi mai ample, mai îndrăznețe, până cînd, în sfîrșit, s’a ridicat la suprema sinteză. Munca aceasta ritmică și subtilă de erudit conștiincios și de artist cu sensul echilibrului a fost caracterizată de curînd, așa de nimerit, de unul dintre cei mai buni cunoscători ai istoriei antice, de savantul profesor al Sorbonnei, Gustave Glotz, prin următoarele cuvinte: „Această înlănțuire de analize care duce la sinteze și „de sinteze care provoacă alte analize nouă, această acțiune „și reacțiune perpetuă a particularului și a generalului: iată „ce dă operei lui Fustel de Coulanges majestuoasa ei armonie.“ ² E evident că aici arta rivalizează cu erudiția.

A introdus cu multă abilitate și măsură îndoiala în investigația istorică. Nu însă îndoiala cu orice preț, îndoiala stearpă a scepticismului ucigător, ci îndoiala fecundă, creatoare, propulsivă a Cartesianismului. ³ Fustel de Coulanges a făcut un nobil și curajos efort, ca în domeniul istoriei să-și vîdeze sufletul de prejudecăți și prenoțiuni, pentruca ideile și sentimentele, pe care din nefericire aproape toți istoricii le poartă în ei ca o greutate a unui imperativ cate-

¹ După ziarul *Le Temps*, din 20 Mart 1930, p. 4; citat din discursul profesorului Glotz, rostit la Sorbonne cu ocazia centenarului lui Fustel de Coulanges.

² Idem, *ibidem*.

³ Idem, *ibidem*.

goric, să nu proiecteze umbrele lor asupra faptelor și oamenilor, să nu altereze, să nu întunece trecutul.

Avea și el o puternică pasiune: de-a alunga din istorie erorile, consecințe ale pasiunii. În opera lui, niciodată considerația temporală n'a influențat cercetarea riguroasă a adevărului. La el nu găsim nici urme de ideologie revoluționară, așa de răspândită la o mare parte a istoricilor franceji dinaintea și din timpul lui. Thiers, Guizot, Augustin Thierry, Michelet, Quinet erau inspirați și orientați în judecarea evenimentelor istorice de convingerile lor politice și sociale. Peste firul faptelor istorice, ei permiteau, cu facilități, sau chiar voluntar, ca vântul ideilor contemporane să sufle puternic. Fustel de Coulanges a separat, în mod hotărât și energetic, preferințele politice și sociale de istorie. Istoria — după el — trebuie să existe prin ea și pentru ea. Ficțiunea romantică sau sentimentalismul revoluționar n'au ce căuta în istorie.¹

Și totuși opera lui nu e de loc apăsătoare și mai puțin seacă. Fără îndoială în tot scrisul lui rămâne un erudit minuțios, calm, răbdător. Dar prin admirabila lui forță de sinteză, adesea conținută, totdeauna echilibrată, reușește, ca din fișele moarte să scoată, cu un rar talent, faptele indiscutabile, studiate, criticate cu răbdare și să le apropie și lege într'un lanț logic, descoperindu-ne lungi perioade istorice, pline de lumină, vii și cu resorturi nouă.

Pentru a încheia însă într'un tot armonios și luminat fapte sigure dar incoerente, e evident că numai atențiunea, răbdarea, analiza, erudiția nu erau suficiente. Fustel de Coulanges a fost favorizat și de puternica lui imaginație și intuiție, pasionat încordate prin voința de-a înțelege. „Ceiace deosebește”, scrie Paul Painlevé, „pe Fustel de Coulanges de rivalii lui, e faptul că această imaginație se sprijină nu pe „convingeri à priori, ci pe fapte și texte și în așa măsură, încât nici o considerație nu-l împiedeca să le examineze fără „cruțare, chiar dacă acest examen ar fi fost contrar prevederilor lui.“²

Iată prin urmare, că imaginația își are rolul ei de ferment decisiv, nu numai în creații artistice, dar chiar în opere de sinteză istorică. Baudelaire nu se înșela, când scria: „Imaginația e analiza, ea este sinteza; și totuși oameni abili în analiză și suficient de apți de-a face un rezumat, pot fi lipsiți de „imaginație. Ea este sensibilitatea; cu toate acestea sînt per-soane foarte sensibile, poate chiar prea sensibile, care n'au „imaginație. Ce s'ar spune despre un soldat fără imaginație?

¹ Cfr. Paul Guiraud, *Fustel de Coulanges*, Paris, 1896, passim.

² Paul Painlevé, *Un grand historien français, Fustel de Coulanges*, în ziarul *L'Ere Nouvelle*, Paris, 19 Mart 1930, p. 1.

„Că poate fi un excelent soldat, dar că nu va face cuceriri, „dacă ar comanda armate. Ce-am spune despre un diplomat „fără imaginație? Că poate cunoaște foarte bine istoria tratatelor și alianțelor din trecut, dar că nu va presimți tratatele și alianțele din viitor. Despre un savant fără imaginație? „Că a învățat tot ce se putea învăța, dar că nu va descoperi legi neprevăzute încă.“¹

* * *

Iar Taine, combătînd istoria prea personală, prea artistică, adesea inspirată, entuziastă și dominată de mistică revoluționară a lui Michelet, scria: „Istoria e artă, e adevărat, „dar ea este și știință; ea cere scriitorului imaginație, dar îi cere și reflecție: dacă imaginația e forța creatoare, critica „prudentă și generalizarea circumspectă e instrumentul ei; „picturile ei trebuie să fie vii, ca cele ale poeziei, dar mai trebuie ca stitul ei să fie tot așa de exact, diviziunile ei tot așa „de marcate, legile ei tot așa de evidente, ca cele ale istoriei „naturale.“² Combate mistică revoluționară a lui Michelet, Louis Blanc, Lamartine, etc., dar nu în mod imparțial, ci cu pasiune, sau chiar cu ură. Taine cade în extrema opusă. Din cauza concepției lui prea pesimiste asupra istoriei. Nu credea în progres accelerat, bruscat de revoluții. Nu avea cultul oamenilor mari, care ar cărmui istoria și ar da directive evoluției umane. Istoria — după el — e o curbă cu ascensiuni, căderi și deviațiuni. Ura lui e nemărginită pentru minoritatea revoluționară, pretinsă „conștientă”, care — după el — ar fi compusă din figuri monstruoase lipsite de-o inteligență chiar elementară, fără concepții de guvernămînt, fără busolă, fără frîn și care au condus Franța la anarhie.³ Pentru el revoluția a fost o dureroasă derivațiune dela mersul natural al istoriei franceze.

Conduc de pasiune a forțat textele; le-a selecționat, cu abilitate și intențiune, numai pe acelea care îi apărau teza. Le-a interpretat și înlănțuit cu o logică strînsă, trecînd dela cauză la efect cu aceeași metodă implacabilă, cu care știința exactă explică fenomenele naturii. A uitat că istoria e de parte de a fi logică. „Veritatem unice dilexit”, s'a zis despre Taine. „Originile Franței contemporane” cu greu ar putea purta această deviză. Taine în istorie a fost tezist. A fost mai mult artist, decît erudit. „Critica prudentă... generalizarea circumspectă” — pe care le cerea el adversarilor lui — i-au lipsit adesea, în schimb „imaginația” i-a servit totdeauna ca a-

¹ Baudelaire, *op. cit.*, pp. 40—41.

² Citat după Henri Bordeaux, *Le Monument de Taine à Paris, Candide*, Paris, 24 April 1930, p. 3.

³ Idem, *ibidem*.

jutor și inspirație, ca „forță creatoare”, în cercetările lui istorice. Opera lui istorică a devenit o puternică armă în mina conservatorilor contra democrației.¹

În puține opere noțiunea de istorie și artă, de știință și poezie, s'a combinat mai armonios și mai nuanțat decât în aceia a lui Renan. A studiat cu răbdare resemnată, ani de-a rândul texte, ruine, medalii și inscripții. După o analiză meticuloasă și critică severă le-a stabilit proveniența, autenticitatea și valoarea. Din aceste elemente disparate și moarte a reconstruit, cu o artă incomparabilă, tablouri și epoci istorice. Cu talentul lui de subtil psiholog, cu inteligența lui vie și pătrunzătoare, cu puternica lui viziune, cu arta lui, de-o uimitoare precizie, ne evocă din neant personaje din trecutul îndepărtat, reînvie civilizații vechi cu cadrele lor economice, politice și sociale, cu felul de-a trăi, munci, gândi și simți al vechilor societăți.² Despre Renan putem spune, ce-a spus odinioară Baudelaire despre Balzac: „Se povestește că Balzac, „găsindu-se odată în fața unui frumos tablou de iarnă, me-„lancolic și încărcat de zăpadă și ghiață, plin de bordeie și de „țărani usecați, după ce a contemplat o căsuță din care se înălța „un fum subțire a exclamat: Ce frumos! Dar ce fac ei în co-„liba aceasta? La ce se gândesc? Care sînt suferințele lor? Re-„colta a fost bună? Fără îndoială că au datorii, cu scadențe „apropiate de plătit“.³

Cetind istoria lui Renan, retrăim civilizațiile din care a evoluat creștinismul.

Nicolae Tolu

Sfîrșitul în numărul viitor.

¹ Cfr. Paul Lacombe, *Taine historien et sociologue*, Paris 1909. Crede că Taine e mai mult sociolog decât istoric. G. Monod, *Renan, Taine et Michelet*; A. Mathiez, *Taine historien (Revue d'histoire moderne, t. VIII)*. A. Aulard, *Taine historien de la Révolution française*, Paris, 1907. Se arată extrem de critic pentru opera istorică a lui Taine. H. Sée, *Science et philosophie de l'histoire*, Paris 1928, pp. 383—421.

² Henri Sée, *op. cit.*, pp. 371—382; Maurice Barrès, *Taine et Renan*, Paris 1922; Jacques Boulenger, *Renan et ses critiques*, Paris 1925, *passim*.

³ Baudelaire, *op. cit.*, p. 66.

Cronica engleză

Situația economică a Imperiului Britanic

În Imperiul Britanic se face o adevărată risipă. Cel mai respingător lucru pentru un om de afaceri ca mine este să privească cum se scapă o multime de posibilități economice din cauza lipsei de organizare. Nesistematizarea este sinonimă cu risipa și când se consumă fără profit un material de preț și când nu se trage maximum de folos din posibilitățile ce le are un stat de a crea bogății. Este clar pentru toți acei care privesc cu atenție problemele de stat, că cetățenii Imperiului Britanic nu se bucură în prezent de nici un fel de situații asemănătoare cu prosperitatea la care ar avea dreptul, date fiind posibilitățile lor neîntrecute.

Să considerăm numai o clipă care sînt aceste posibilități. Avem resurse pentru tot ce se poate imagina, împrăștiate pe o mare rețea de teritorii strîns legate între ele, ce se întind pe o suprafață egală cu un sfert din suprafața pămîntului. Aceste resurse nu există numai într'o măsură mică, ci ating proporții uriașe, care depășesc închipuirea omenească. Totuși, în ciuda lipsei de efort conștient către o dezvoltare unitară, Imperiul Britanic deține o proporție foarte mare din producția mondială a articolelor de primă necesitate din traficul internațional. El deține 27% din întreaga producție de grâu; 66% din producția de orez și 87% din cea de cauciuc. Minele Imperiului ating cifra de 71% din minele de aur din lume, 42% din cele de cositor și 88% din cele de nichel. Din numărul total de vite de pe pămînt, Imperiul Britanic deține 53%, și din numărul oilor 51%. Imperiul mai deține și 77% din producția totală de lînă.

Cînd oamenii nu tind spre nimic, de cele mai multe ori ajung la ceva. Așa și cu Imperiul Britanic: în timp ce nu tindea la nimic în mod special, a ajuns ca printr'o întîmplare la o putere economică. Totuși actuala lui situație față de lu-

me în general este ca și nulă față de ceiace ar putea să fie. Imperiul Britanic se întinde pe o suprafață mai mare decât de patru ori suprafața Statelor-Unite ale Americii și nu e mai săracă în resurse naturale în nici o privință. Are aproximativ o populație de patru ori mai mare decât Statele-Unite ale Americii și nu trebuie să-i fie frică de rivalitatea acelei țări în ceiace privește priceperea meseriașului. E clar, așa dar, că Imperiul Britanic ar trebui să dețină pe piața mondială o situație cel puțin de patru ori mai puternică decât a Statelor-Unite. În realitate, acestea din urmă domină piața mondială pentru grâu și porumb, sint cel mai puternic exportator de produse fabricate și acum aruncă chiar în inima Imperiului mai mult decât jumătate din cantitatea totală de articole de toate felurile importate din toate țările britanice la un loc.

În momentul de față, circa 26% din comerțul Imperiului Britanic este un comerț intern, imperial, dar acesta nu este rezultatul unei politici precise și bine premeditate. În ciuda faptului că industriașii Imperiului își frâng gâtul unul altuia în sfortărea ce-o fac de a cuceri fiecare piața celuilalt, în ciuda barierei tarifale, care transformă comerțul intern într'un soi de cursă cu obstacole, în ciuda potopului de concurență străină, am făcut progrese pe calea spre o piață unificată a Imperiului. Dar un sistem Imperial nu există. Nu există metodă, nu există coordonare, nu există o politică comună.

Comisiunea tarifală U. S. A. spunea în monumentalul ei raport din 1919: „Totuși să se observe că coloniile britanice independente posedă o autonomie tarifală și că nu există un sistem imperial britanic”. Eu merg mai departe și spun că nu există nici un fel de sistem comercial imperial britanic. Aceasta e datoria noastră: să sistematizăm comerțul și producția imperială.

Nu poate exista nici o rațiune pentru care să se risipească eforturi valoroase într'o concurență intra-imperială fără rost, în timp ce piețele imperiului tînjesc după mărfurile noastre.

Să privim acum lucrurile și din alt punct de vedere. Prosperitatea economică e o chestiune de echilibru. De exemplu, dacă producția de materii brute întrece capacitatea pe care o are industria productivă de a prelucra aceste materii, atunci primii producători vor avea de suferit pierderi, iar cheltuiala făcută pentru dezvoltarea lor va constitui o risipă. Pe de altă parte, dacă capitalul investit în industrie este disproporționat de mare, atunci stocul de materii brute — la prețul pe care fabricanții îl pot oferi — va fi insuficient pentru a menține instalațiile industriale în plină activitate. Va urma deci o slăbire a activității și somajul. E întrucîtva adevă-

rat că, privind relațiile comerciale ale unei țări, se observă că vinzi unde cumperi. De aceea, o țară care trebuie să-și cumpere materialul brat la prețuri exorbitante trebuie să-și vândă produsele cu un profit periculos de mic.

Pentru o prosperitate economică e lucru esențial ca munca agricolă și extractivă să fie în mod științific contrabalansată de munca industrială, astfel ca să-și asigure avantaje reciproce maxime. Dar Marea Britanie și-a pierdut echilibrul economic pentru o bază pur insulară. Recunoașterea acestui fapt separă ideea unității economice imperiale în mod clar și irevocabil de toate acele curente politice vechi și discreditate care poartă în mod colectiv eticheta: „Protectionism”.

Marea Britanie n'are mijloacele și nu poate spera să restabilească prosperitatea numai printr'o politică de izolare tarifală. Singurul mijloc prin care-și poate restabili un echilibru economic potrivit este acela de a intra într'o unitate productivă mai mare, întemeiată pe bază de reciprocitate de producție și distribuție. Spre cine altă să ne îndreptăm pentru o integrare ca aceasta decât spre națiunile surori și spre teritoriile mai nouă care sînt înlanțuite în unitatea politică pe care o numim Imperiul Britanic? Aceste dominioane și colonii au dus o luptă, care este reversul luptei pe care o duce Britania spre o viață economică națională echilibrată. Pentru ei problema era dezvoltarea industriei care să echilibreze activitatea lor în cea mai mare parte rurală. De ce să continue aceste lupte inutile? De ce să se perpetueze această lipsă de eforturi? De ce să se înalțe un monument de ineptie spre a ne expune ricolului generațiilor viitoare?

Nici un moment nu mă gîndesc ca locuitorii imperiului de dincolo de mare să devină tăctori de lemne sau tunzători de oi, în serviciul industriașilor britanici. Politica de unitate economică imperială nu tinde să se opună la dezvoltarea, în diferitele dominioane, a acelor industrii pentru care au bogății naturale și oameni pricepuți; cciace trebuie să facem, cciace ar constitui o mare crimă în contra populației din Imperiu și a lumii întregi dacă nu vom face, este să scoatem maximum din resursele Imperiului acolo unde se găsesc, și pe orice cale.

Unitatea imperială e mai mult o chestiune comercială decât politică. Vechile controverse tarifale sînt cu totul deplasate în această asociere.

Trebuie să se admită că principiul unității imperiale e un principiu sănătos și că măsurile propuse pentru atingerea acestui scop sînt din fericire și elementele esențiale ale planului general.

În ultima instanță problema se reduce la o problemă de piețe. Validitatea întregii idei atîrnă de posibilitatea de a

crea un sistem de piețe intra-imperiale care să justifice necesitatea unei dezvoltări maxime a tuturor resurselor din toate părțile imperiului, și care să ducă la o absorbire în industrie a actualelor mase de șomeri. Cu alte cuvinte, datoria noastră este să stabilim o relație între producție și consumație în Imperiu, în așa chip încât fiecare producător să-și aibă asigurată o piață pentru desfacerea produselor sale și fiecare consumator să aibă garantată o aprovizionare adecvată și de bună calitate la preț moderat.

Aceste probleme au fost experimentate de către industrialiști în a doua jumătate a secolului trecut într-o măsură tot mai mare, atât din punct de vedere național cât și internațional, și cu un succes tot mai mare. Cunoscut în mod colectiv sub denumirea „raționalizare”, procesul acesta s'a împărțit prin dezvoltare evolutivă în două metode distincte. Aceste două metode — una de integrare verticală și alta de combinare orizontală — nu sînt antagoniste, ci complementare.

Integrare verticală înseamnă stabilirea unor unități industriale productive complete, care să cuprindă în ele toate fazele industriei dela primele materiale brute până la ultima fază de produse fabricate. Minerul de cărbune și fier trece pe rînd prin diferitele faze de topire, pudlaj, laminare și încă o mulțime de alte procese de fabricație fără ca să se piardă vre-un moment din vedere rezultatul final.

În felul acesta se garantează produse de bună calitate, cheltueli minime și posibilitatea de a obține diferite produse după cerere, prin schimbări aduse materialului în oricare fază de prelucrare.

Combinări orizontale pot fi orice dela simple „acorduri de gentlemen” până la contopiri desăvîrșite în care grupuri de interese, lucrînd în aceeași fază de fabricație, se unesc ca să înlătore risipa ce rezultă dintr'o concurență fără folos.

Se îndoiește oare vre-un om cu mintea sănătoasă că principiile care stau la baza acestor combinații s'ar putea adapta și la nevoile Imperiului? Desigur că nu! Nu există niciun motiv să nu credem că surplusul de produse alimentare și de materiale brute din părțile Imperiului de dincolo de mare ar putea să fie îndrumat spre sistemul productiv al Britaniei și înlăntuit de el în așa chip încât să asigure o continuitate de provizii la prețuri rezonabile. Sistemul tarifar protecționist așa cum s'a aplicat într'o mică măsură pentru anumite alimente imperiale a demonstrat ce s'ar putea face în această direcție. A sosit acum timpul pentru extinderea acestui procedeu la cea mai mare parte din articolele exportului din colonii și dominionuri. Iarăși nu începe nici o îndoială că se pot face și aranjamente în chip orizontal prin fixarea unor juste compensații care să atenueze ciocnirea dintre industriile britanice concurente. De exemplu, e o gre-

șală ca produsele de oțel britanice și irlandeze să se concureze pe piața indiană, când un simplu acord comercial care ar împărți piața între ele, excluzând pe străini, ar fi de un folos infinit mai mare pentru amîndouă. Și e tot atît de absurd să lăsăm ca producătorii canadieni să-i concureze pe proprii noștri fermieri, când prin excluderea străinilor am putea să dăm posibilitatea producătorilor din Britania și dominionuri să tragă întregul profit depe urma faptului că avem o putere atît de mare de consum pentru produsele lor.

Trebue neapărat să se stabilească condiții minime în ceea ce privește buna calitate a produselor. Consumatorul nu trebue să sufere de dragul dividendelor, nici muncitorul nu trebue să rămînă la nivelul de astăzi în timp ce cîștigurile să crească formidabil. Este loc destul pentru oricîți ca să împartă din belșug noua bogăție care ar putea fi creată într'un Imperiu unificat, liberat de toate piedicele, autonom și independent.

Am arătat că politica de unire este mai mult decît o politică liber-schimbistă în Imperiu, dar una implică pe cealaltă. Unora le este teamă că părerea dominionurilor, adversară liberului-schimb, pe deoparte, și părerea britanică, adversară tarifelor sub orice formă, pe de altă parte, ar forma o țintă imposibil de atins. Eu nu cred acest lucru. Știm cu toții că există industrii în dominionuri susținute prin tarife, și cu toate că nu putem să cerem ca aceste industrii să fie sacrificate pe altarul sentimentului, putem să ne liberăm încetul cu încetul de nevoia unor astfel de susțineri — prin acordurile pe care le-am sugerat.

Desigur că aproape totul depinde de condiția ca poporul britanic să fie de acord cu un tarif imperial vamal contra lumii întregi, și nu va fi ușor să cîștigi sprijinul lui în aceste propuneri. Există, totuși, două motive foarte puternice în baza cărora să se ceară o schimbare în politica noastră tradițională. În primul rînd, dacă vom avea un imperiu unificat întinderea lui va fi mai bine definită, încît să fie vizibilă pentru oricare țară din lume. Nimic nu definește atît de bine o piață națională sau imperială ca o barieră tarifară. Ori de cîte ori un importator străin se lovește de un zid ca acesta, își dă sama că a intrat pe un teritoriu străin. În momentul de față aproape orice concurent poate să străbată Britania și piața imperiului fără să fie conștient de faptul că se bucură de privilegiul cel mai mare pe care îl poate dori un negustor. De altă parte, noi nu putem negocia aranjamente cu dominionurile în timp ce ele ne-ar suspecta că încercăm să devenim ceea ce se poate numi o națiune „contrabandistă”, trecînd fără vamă mărfuri din surse străine într'o piață imperială deschisă. Dacă închidem porțile noastre străinilor, cel puțin pentru acele articole pe care le

putem cumpăra din belșug și avantajos în coloniile noastre, vom demonstra în chip palpabil hotărîrea noastră de a lucra serios în ceiace privește desfacerea bunurilor din dominionuri în interiorul Imperiului.

Mai sînt încă foarte mulți oameni care cred că toate tarifele sînt contrare realităților economice. Este numai vechiul argument că ideile nouă sînt „contra naturii”, dar sub o mască academică. Unii dintre cetitorii mei trebuie să-și amintească că atunci cînd s'a propus pentru prima dată ca trenurile să meargă pe roți și șine de oțel, propunerea a fost condamnată ca fiind „contra naturii”. Aceiași acuzare a fost îndreptată contra pionierilor aviației. Dar acei ce-au crezut în aceste lucruri au dovedit că au avut dreptate.

E destinul poporului britanic să devină o națiune britanică și Istoria ne va judeca după felul cum ne-am îndeplinit acest destin pentru binele comun. Dar nu trebuie să se presupună că nu urmărim decît îmbogățirea. Imperiul Britanic are un ideal cultural; el întrupează o concepție de viață pe care o considerăm mai înaltă decît oricare alta în lume. Dar nici un ideal nu poate fi susținut fără o bază economică sănătoasă. Ideia că sărăcia și virtutea sînt sinonime a murit de foarte multă vreme și nimeni n'o regretă.

Dacă primim ideia unui Imperiu Britanic economic unificat și independent, dacă considerăm acest Imperiu ca o misiune economică și culturală spre mai binele omenirii, dacă sîntem pregătiți să rezistăm atacurilor unei concurențe neleale și unor idealuri josnice de îmbogățire, atunci vom justifica, în muncă pașnică, sacrificiul acelora care au creat Imperiul și au perpetuat moștenirea pentru care și-au dat viața.

Lord Melchett

Cronica literară

„Poarta Neagră“ de Tudor Arghezi ¹

D. Tudor Arghezi este, fără îndoială, unul dintre cei mai personali scriitori ai literaturii noastre. A căzut deodată ca un holid, smuls dintr'o planetă necunoscută, în mijlocul semănătorismului și al eminescianismului întârziat de acum douăzeci și cinci de ani. Nimeni n'a știut de unde venea, nimeni nu bănuia încotro se duce. Critica de pe vremea aceea nu l-a înțeles, sau l-a ignorat. Stăpîn, dela debut, pe un stil original și pe o simțire proaspătă și nouă, d. Arghezi a sfărîmat orice tradiție și orice tipare. Și-a creat un arsenal întreg de expresii proprii, cu întorsături de frază care erau și au rămas numai ale lui, cu imagini a căror noutate surprinde mereu.

D. Arghezi este, înainte de toate, un stilist. Este un om pentru care scrisul înseamnă un scop, înainte de a însemna un mijloc de exprimare a unor idei sau sentimente. Din cauza aceasta, în opera lui lipsește caracterul discursiv, demonstrativ, didactic. D. Arghezi scrie dintr'o aprigă nevoie de a se exprima. Că fondul de simțire este și el original, nou, veșnic proaspăt și viu — aceasta este altă chestie.

Arta d-lui Arghezi este bazată pe asociații. Asociații verbale, în primul rînd. Asociații de imagini. D-sa are o pricere infinită în împărecherea imaginilor și a metaforelor. Théophile Gautier își caracteriza astfel felul lui de a scrie, tehnica lui stilistică: Arunc vorbele la întîmplare; sint sigur că au să cadă bine, așa cum cad pisicile, în picioare... Afirmăția aceasta este o butadă, dar are în ea o bună parte de adevăr, D-lui Arghezi i se potrivește foarte bine.

Această dexteritate în mînuirea asociațiilor de imagini este, la d. Arghezi, o consecință, nu un punct de plecare. Este o consecință a felului d-sale de a privi viața și de a simți.

¹ Editura „Cultura Națională”.

Viziunea de viață a d-lui Arghezi este o viziune de contraste și de contradicții. Contrastele îl atrag și-i sînt dragi, contradicțiile îl supără și îl atrag. Intre această atracție și dragoste nu e cale prea lungă. De obicei, d. Arghezi își iubește urile, își detestă cu voluptate adversarii și dușmanii sau, mai degrabă, pe aceia pe care nu-i poate suferi și pe care îi consideră dușmani și adversari. Această ură — trebuie s'o spunem — se exercită asupra lucrurilor tot așa de mult ca și asupra oamenilor. D. Arghezi urăște un lucru așa cum aruri o ființă. E în stare să polemizeze cu noroiul, cu praful, cu ploaia, cu mobilele dintr'o odaie, așa cum polemizează cu cutare sau cutare scrib literar român.

Creația literară a d-lui Arghezi este aproape în întregime izvorită din această imperioasă nevoie de a exprima ceea ce îl supără, îl jignește sau îl înfurie dintr'un motiv oarecare.

Asta nu înseamnă că d. Arghezi nu este capabil să aibă sentimente de dragoste sau de admirație, simpatii și preferințe. Pe acestea însă d-sa și le manifestă, în scris, mai rar, în orice caz nu în chip obișnuit.

Nimeni n'a știut ca d. Arghezi să vorbească despre pictura lui Luchian, despre o icoană veche, despre copii sau despre fluturi. Chiar în acest volum „Poarta neagră”, destinat să zugrăvească, în toată oroarea lor, „moravurile” unei închisori, d. Arghezi găsește prilej să strecoare, răzleț, pagini de duioșie, de poezie și de farmec. Iată de exemplu, capitolul „Gîngăniile”... „Noaptea năvălesc în lumina lămpii mii de insecte, pe care o mîină invizibilă pare că le aruncă pe fereastră ca niște confetti. Vin din ceruri, din cuiburile lui luminoase, sau sînt ele înșile stelele, ale căror stoluri adînci trec în vârtej multicolore pe deasupra noastră neîncetat?... Insectele sboară și ies, ori și cum, din întunericul care le fabrică și le dă drumul ca unor imense valuri de sămînță de mister... Smalțului verzui și transparent, catifelei cărămizii, pieilor ce le alcătuiesc, unse cu lacul capricios al pensulei aeriene, artistul din întuneric le-a adaus cîte un corset de mătăasă, cîteva fire nervoase ale picioarelor și elitrelor și în toate aceste compoziții microscopice a pus esența, și mai ușoară și mai tainică, a unui suflet de sine stătător, care le îngăduie să se înalțe, să se miște, să se poarte dintr'un loc în altul, să-și aleagă flacăra care le va mistui... Trei fluturi de aceeași mărime, tăiați cu forfecă după un patron identic într'un atlas de o culoare necunoscută, stau cu trei triunghiuri echilaterale pe păriletele meu. Capul lor e o minune. În puful palid mărunt și bogat care-l acoperă, sticlește ca două rubine focul sumbru, cu amintiri de metal, al ochilor desenați în orbita lor auriferă cu preciziunea și amănunțimea florilor de cîmp... Risipirea nopții risipește și

insectele care, inghinindu-se noaptea cu ziua, se duc la cui-burile lor necunoscute, strinse în împărăția lor miraculoasă la un apel. Și, noaptea viitoare, altele le înlocuiesc, alte forme, alte culori, alte temperamente, dela domnița de ghiață încremenită ca o fantomă în mantaua-i albăstruie în ungher, pînă la gîngania nebună, în luptă cu umbra ei pe tavan...” După aceste rînduri de calmă contemplație și de vis, d. Arghezi sfîrșește: „Dar în mijlocul horelor de fluturi încinse în jurul lămpii, apare, să-și expuie plosca infectă de sînge, ploșnița, matroana cu șoldurile umflăte, țata pușcărici. Tîr-tița ei trivială e mistuită însă în focul luminării cu care am urmărit-o de aproape: facla adevărului arzător”.

Maniera asta de a amesteca trivialul cu sublimul, visul cu abjectul, stelele cu noroiul, este un procedeu frequent al d-lui Arghezi. Să ne grăbim să spunem că aici stă, în bună parte, farmecul ciudat al operei d-sale. În „Icoane de lemn”, acest amestec era mereu vizibil. „Icoane de lemn” nu era o carte de ură și de venin cum este „Poarta neagră”.

În „Poarta neagră”, pasajele de felul celui de mai sus sînt puține. În schimb, cartea conține unele din cele mai bune pagini satirice pe care le-a scris d. Arghezi. Și cele mai izbutite îndrăzneli de expresie pe care le-a avut vreodată. D. Arghezi a ajuns la o virtuozitate uimitoare în exprimarea abjecțiunilor și murdăriilor. Poate, într’adevăr, să spună tot, dar absolut tot. Nu are nevoie niciodată de puncte de suspensie. Știe să îmbrace cea mai scirboasă realitate în imagini atît de originale, atît de nouă, atît de ciudate și de ingenioase, încît lectorul uită să se mai revolte, nu-și mai astupă nasul, nici nu scuipă, ci admiră doar strălucirea expresiei și arta d-lui Arghezi. Recomandăm, în special, capitolele: Comunitate, Mitică lăutarul, Directorul. Femei, Aghiută. Păduchii poetului, Incartîrirea. Iată cîteva tipuri din închisoare:

„Ființe fără creier, ca dopurile de plută, fără trup întreg, avortoni, schilozii. Unuia scund, cu gură de englezoaică bătrînă, contractată într’un surîs permanent, i se cocoșează între doi ochi cu pleoape de găină un nas de care ai vrea să tragi ca de mînerul de lemn al unui sertar cu șoareci. E autor delicat de feminități palpitante și desleagă într’o limbă odioasă problemele sufletești din căsătoriile alambicate... Altuia i s’a lipit de jghiabul gurii o perucă de barbă, prin rariștea căreia se văd, ca prin zăbrele, conturile unui cap, sărac de materiale. Glasul lui clocește lung pînă să sune și se arată ca din paie și foale, trăgănat sufletește... E critic de artă și nuvelist. Critică muzica, pictura, tipărește volume și traduce. Deaceia și-a lăsat și cilții... Altul e lung ca o sfoară de care spînzură o păreche de ghetă cu jambiere — și îno-

dat în 3—4 locuri moi. Merge sucit și în același timp jumătate de față și jumătate de profil.”

O invincibilă și veche obișnuință ne face să considerăm în scriitorul Tudor Arghezi mai întâi pe poetul Arghezi, autorul „Cuvintelor potrivite”, și abia după aceea pe prozatorul și polemistul Arghezi. Opera în proză a d-lui Arghezi poate fi mai vastă, mai cuprinzătoare, mai accesibilă și mai populară. Poezia d-sale ne este mai dragă. Credem că personalitatea puternică a d-lui Arghezi s'a realizat în poezie mai complet, mai adânc și mai durabil decât s'a realizat în proză.

Proza d-sale este originală, expresivă. — inimitabilă. Poezia d-sale este unică. Dela Eminescu încoace literatura noastră n'a cunoscut, în versuri, creație mai puternică. În poezie d. Arghezi și-a pus mai ales sufletul. — în proză, în primul rînd, virtuozitatea.

Al. A. Philippide

Cronica teatrală

Evenimentul principal din ultima vreme, care a dominat nu numai teatrul, dar însăși viața politică a țării, a fost numirea noului director în fruntea Teatrului Național din București.

De altfel, numirile ce s'au făcut de câțiva ani la Național au ridicat mai multe dificultăți decât o remaniere.

Nu știm de ce — dar chestiile teatrale, în această țară de analfabeți, parcă-s unicele lucruri în legătură cu cultura. S'au desființat școli peste școli. Nici o emoție ! Este destul însă ca un ministru să se atingă de-un fir de păr din peruca unei actrițe — și revoluția-i gata ! Avem impresia că sîntem o societate de histrioni.

La direcția Teatrului Național s'a perindat în ultimul timp fel-de-fel de lume : avocați și scriitori — cu talent, fără talent, moderniști, clasici, mișmaș, etc.

Totul a fost în zadar. Se făcea instalarea cu tîmbălău. În fața actrițelor, actorilor, probiștilor și oamenilor de serviciu — dispuși ca la un final de act — noul director, ministrul cultelor sau al sănătății, căpitanul de pompieri și prefectul poliției de moravuri făceau teatru'n teatru. Se expunea un program de rigoare — privit cu subînțeleșuri de ochii perfizi ai subretelor. Se anunța... „o eră nouă“; și lucrurile își reluau cursul din trecut...

Nici un director, oricît de bine intenționat, n'a putut face mai nimic — din pricina politicii. Piese er'au impuse după pointajul electoral obișnuit. Astfel d. N. Iorga, — dacă n'ar avea voturile a cîtorva mii de „oi care vin la tuns“ (cum își întitulează d-sa alegătorii), — nu și-ar putea impune pe scenă năzdrăvăniile dramatice. Uneori intervine în repertoriu și Siguranța. D. Romulus Voinescu, cît a fost comandantul agenților secreți, și-a jucat piesele la Național. Noroc că există și pensia....

Apoi, distribuția se face conform cu dispozițiile unui șef de culoare — care determină o reprezentație mai bună sau mai proastă, după cum gusturile sale erotice concordă sau nu cu talentul dramatic...

Situația, cum se spune, nu mai putea dura — cu toată

abilitatea d-lui Periețeanu, coroborată cu figura-i teatrală: de marchiză cu perucă albă.

Mai întâiu s'a auzit de-un guvern de „personalități“. Știerea a fost lansată — ni se pare — de d. Grigore Filipescu dela telefoane. O și auzise. Și cum d-sa nu prea face mare efort la scris — „Epoca” a și publicat-o, în stilu-i de scrisoare a vechilului cătră boer. Zvonul a prins. Deși trăim sub regimul democrației, — n'aveți idee de cât prestigiu se bucură boerii. Pesemne țara aceasta prea mult a trăit sub girbaci. De-a-ceia o havană bine purtată — impune. Morga, — fără talent, lipsită de latifundii, în afară de orice partid politic, — are trecere... Chiar lipsa de politeță posedă ceva respectabil. După cum odinioară marii boeri își primeau musafirii făcându-și toaleta, — boerul scăpătat de astăzi, se impune chiar cu un deget veșnic în nas și cu o mână mereu în buzunarul dela spate al pantalonilor. Asta e o manifestare de intimitate, de prietenie... Și astfel boerimea decăzută, îmbrăcată în coama leului de odinioară, scoate mugete de motan răgușit. Această combinație de leu cu motan a fixat în presă caracterul noului guvern de „tehnicieni” și a vestit primenirea dela Teatrul Național.

S'a vorbit de semnarea decretului d-lui Alex. Mavrodi, fostul conducător al „Viitorului”, numit director al Naționalului. Câteva săptămîni decretul n'a apărut în Monitorul Oficial. Presa anunțase — pe această temă — retragerea guvernului. Dar totul s'a aranjat prin declarațiile ministrului de resort și ale premierului. Un specialist — oriunde-i găsit — e bun găsit... Și cum partidul național-țărănesc n'are candidat (în curs de doi ani și jumătate toți candidații atingîndu-și idealul), — d. Alex. Mavrodi poate fi numit director de teatru...

Acest directorat provoacă și laude, dar ridică și critici.

D. Mavrodi, în directoratu-i precedent, a făcut la teatru o gospodărie echilibrată. Și aceasta-i mult. Dacă-i vorba de-un teatru slab — să nu pierdem cel puțin cu el parale. Gratis — face... Dacă s'ar găsi rețeta ca teatrul să dea și precedent, l-am admite chiar și mai prost.

Vra-să-zică, ne-am aranjat. În actualele lipsuri, cînd toate instituțiile de-abea își duc traiul, Teatrul Național, — dacă talentul gospodăresc al d-lui Mavrodi va funcționa cu același succes și 'n timp de criză ca 'n vreme de belșug, — va fi un exemplu. „Personalitățile” vor avea un argument serios.

Alegerea d-lui Mavrodi este bună și din alte motive. Pînă acum direcția Teatrului a fost condusă de scriitori — chiar buni, ca d. Liviu Rebreanu. Dar mare lucru nu s'a putut face. Ia să luăm un gazetar — deprins cu culisele politice... Poate el va ști să tragă mai bine sforile dramatice.

Și încă ceva: Oamenii politici se impun scriitorului. Gazetarul politic însă, care le cunoaște cazierul, nu se prea înspăimintă de infoerea lor. Și — cine știe? — poate ceiace a executat un scriitor, nu va executa un politician...

D. Mavrodi a fost mulți ani director al „Viitorului”. Stilul gazetăresc este mai aproape de vorba curentă. Și teatrul — care oglindește viața de toate zilele — n'are nevoie de literaturism, de stil, ci de limbajul familiar. Din acest punct de vedere, un gazetar este făcut pentru teatru — dacă ne gândim că, pe lângă chestiile de stil, intervine și deprinderea dinamismului ziaristic: reportajele sînt mici piese de teatru.

Teatrul și gazetăria sînt atît de apropiate sufletește — încît ziaristii se sînt foarte bine dacă nu chiar în cronica dramatică, cel puțin în foierul teatrului.

Dar ceiace ne-a emoționat mai mult în numirea d-lui Mavrodi este cavalerismul guvernanților. „Viitorul” a formulat fel-de-fel de acuzații contra oamenilor dela putere: atacurile au culminat în acuzații de vindere a cadrilaterului pe 20.000 leva.

Ei bine, oamenii noștri politici — față de interesul teatrului — au șters totul cu buretele. Această atitudine ne-a cam umilit. Noi nu sîntem atît de nobili. Incasăm lovitura, dar după aceea stăm cu minile pregătite în formă de ghiară și — la primul prilej — ne repezim în beregata vrăjmașului. Guvernării ne-au dat o înaltă pildă de evangheliism. Totuși educația noastră creștinească nu-i complectă. Avem impresia că, dacă d. X. de pildă ne-ar lăsa să-i punem mîna pe cravată, n'am garanta...

Apoi numirile oamenilor din afară de partide și din partidele adverse au o mare însemnătate.

Un cetățean care nu face politică, este sortit — toată viața — să se infunde în cabinetul lui. Așa însă — azi te cheamă unul la poștă, mîne altul în fruntea poliției. Și faci și tu carieră...

Cu apelul la „specialiștii” din partide, lucrurile se prezintă și mai frumos. Înainte, un clubist era pus în slujbă numai de partidul lui, — acum, el poate fi, cazat și de partidul advers. Și dacă partidele își numesc reciproc partizanii, ele nici nu-i vor scoate din slujbă ca persecuție politică. Și astfel se poate asigura principiul continuității — atît de mult dorit.

Sistemul are avantajul că un cetățean care n'a apucat nimic dela partidul lui, poate fi satisfăcut de partidul advers.

În modul acesta, înverșunarea politică va dispărea. Se vor normaliza raporturile între partide — adversarii nemai fiind de-acum înainte dușmani, ci colaboratori, prieteni chiar...

Tehnica aceasta are un singur dezavantaj: pledează împotriva partidelor. Dacă-i vorba însă de menținut titulatura de partid, se poate face o vastă fuziune între partide — clubiștii lepădându-și numele de „liberal”, „georgist”, „averescan”, „național-țărănist” și punându-și niște simple numere de ordine... care să le indice rîndul la slujbe.

După cum se vede, numirea d-lui Mavrodi a ridicat o mulțime de chestii. Și dacă d-sa — cum se obișnuiește — și-ar fi formulat și un program de activitate... lucrurile s'ar fi complicat și mai mult.

Norocul este că noul director nu și-a anunțat programul — ceiace ne face să credem că d-sa va realiza ceva. Iar de nu va realiza nimic, el nu va fi cel puțin vinovat de anunțare mincinoasă.

În timpul cînd Teatrul Național este ocupat cu experimentarea sistemului „tehnic” al „personalităților” (dacă va reuși sistemul la teatru — va reuși cu siguranță și în stat...), — d. I. Morțun s'a hotărît să se retragă, d-sa socotind că talentul său umoristic nu-i potrivit pentru aceste chestii atît de serioase.

D. Morțun s'a retras din teatru cu discursuri după dînsul, și cu decorații. De-abia scăpat din afacerea aceasta, și fără să mai arunce ochii în urmă, d-sa s'a angajat într'un teatru particular — ca să joace și el după voce.

Acest artist autentic a apărut pe scena Teatrului Ventura, unde se face adevărată artă — d. Victor I. Popa, directorul de scenă, neavînd în studiu vre-un nou proiect de guvernămînt. În ultimele săptămîni, Teatrul Ventura a reprezentat distractiva comedie „Roxy”, în care d-ra Leny Caler, cu vioiciune și cu vervă, a interpretat un rol simpatic. Artistă știe să răspîndească în juru-i voce bună — nu prin artificii actricești, ci printr'o naturală punere în funcțiune a tinereții sale exuberante, îmbibată de talent veritabil.

La Teatrul Regina Maria își continuă succesele d-na Măgea Antonova, care — în plăcuta piesă a d-lui I. Minulescu: „Porumbița fără aripi” — a făcut o reușită creație într'un rol de femece îndrăgostită, dusă de împrejurări prin toate ipostazele amorului: cochetărie, pasiune, cruzime, duioșie, delicatete și vulgaritate...

Artistă și-a trăit rolul intens și cu adevăr.

În aceeași piesă au jucat și d-nii Storin și Maximilian — care, fiind veșnic atît de bine, au început chiar să ne cam încurce la cronici: — Ce Dumnezeu să mai spunem nou despre dînșii?

M. Sevastos

Miscellanea

D. N. Iorga martir.

Nația romînă a dat dovadă, în ultimul timp, de o neagră ingratitude, — scrie d. N. Iorga. După ce a fost întregită geograficește, înălțată pînă la glorie prin produsele genialității sale creatoare, fericită prin lecții și călătorii în străinătate, toate acestea de către d. N. Iorga, națiunea romînă n'a binevoit măcar să înregistreze, cu ocazia anului literar ori teatral, producțiile marelui savant, profesor, academician, om politic, artist și critic literar romîn. Apoi, constată d. N. Iorga că de o bucată de vreme gazetele, într'o — cum se zice — „conspirație a tăcerii”, nu mai vorbesc îndeajuns de culmile pe care urcă gloria sa în străinătate și care, desigur, nu sînt datorite mizerabilei sale naționalități, ci numai calității superioare a geniului său. Așa dar, ca să rezumăm, d. N. Iorga, „hamal al neamului”, e necăjit că ziarele îl combat, îl ignorează, publicul îl ocolește, poporul îi refuză voturile. „Sînt cel mai izolat om al acestei țări”, — a spus textual d. Profesor, într'un interview acordat unui ziar de dimineață.

Concluzia: d-sa, indignat de această grozavă indiferență, se va expatria, pedepsind națiunea romînă cu tot disprețul său.

Ne gîndim cu toată seriozitatea că d. N. Iorga are dreptate să fie supărat. Toată viața sa el a fost gentil cu acest popor, adică cu toate guvernele și regimurile sale. D. Profesor a știut să cînte osanale și să înalțe imnuri. Optimist pătruns și, în fond, om comod, el n'a supărat prea mult regimurile și pe reprezentanții puternici. D-sa n'a fost din acei apostoli singurateci, care înfruntă hula și izolarea, obsedați de o idee sau de o atitudine; ci a mers în sensul aclamațiilor populare, al succeselor, al gloriilor de moment, al aplauzelor continue și frenetice, fără de a căror muzică nu poate trăi. A urmat. — e

drept, cu ușoare capricii și cu mici toane de proastă umoare cîteodată, — drumul mare, bine bătut al tuturor majorităților. Și atunci, firește, guvernanții, poporul i-au oferit și ei tot ce-i puteau da. L-au chemat dulce, ani de-a rândul : „împăratul gândirii românești“, „regele simțirii naționale“, „prințul etc., etc.“. I-au numit în slujbe, fără discuție, pe aceia pe care i-a cerut. L-au trimis de două, de trei și de patru ori pe an în străinătate, ca să ne reprezinte, ca singurul român de valoare, în toate țările globului. I-au acordat toate subvențiile pe care le-a cerut pentru școlile sale de la Văleni, Paris, Veneția sau unde i-a tunat să le facă. I-au dat afară din slujbe și i-au persecutat toți inamicii. I-au tipărit toate cărțile pe care a cerut să i le tipărească școlile și tipografiile statului.

L-au făcut profesor, academician, rector și, dacă ar fi cerut, nimeni nu s'ar fi opus, — într'o țară unde diferențierea funcțiilor e mică, — să fie general ori mareșal. Nimeni nu i-a cunoscut vre-o eroare și, ori de cîte ori se contrazicea, lumea spunea candid : „așa e cu geniile“!

În acest minunat consens, a intervenit acum un conflict. Geniul alintat și dorlotat de unanimitatea poporului o viață întreagă, nu mai poate admite acum, la 60 de ani, nici o rezervă în amorul și admirația care i se cuvine. Îl înțelegem și-l aprobăm. Unde nu-l aprobăm, în acest necaz desigur trecător, e atunci cînd spune că s'a hotărit să rămînă singur și izolat sau să ia calea exilului.

Nu credem că minia sa va merge așa departe. Căci aceasta ar însemna fără îndoială o sinucidere. După cum organismele au nevoie de oxigen, d. Iorga are nevoie de aplauze. Să lase d-sa martirajul pentru alții. D-sa e croit numai pentru triumfuri. Să nu ne mai întristeze cu asemenea perspective. Sau voește numai să alarmeze nația, ca s'o facă să revină la bunul său simț și să revină la singura atitudine posibilă, adică la admirația extatică? În cazul acesta face foarte bine.—X. Y.

„Stil nervos“ și „Condeiu vioiu“

De o bucată de vreme apar o mulțime de cărți bune în traduceri românești proaste. Și asta ne aduce aminte că, în viața culturală a unei societăți, chestiunea traducerilor este o adevărată problemă. Ce se traduce, cum se traduce, de ce se traduce o anumită carte și nu alta, cit de mult se traduce? — e de ajuns să răspundem la aceste cîteva întrebări pentru a afla o samă de lucruri interesante asupra fizionomiei generale a spiritului cultural dintr'o țară.

Ne vom mărgini aci la o singură chestiune: de ce se traduce atît de prost? Căci întîlnim adeseori expresii și întorsături de frază aproape de necrezut. E de ajuns să citez felul

personal cum un traducător voia să spună că sinii unei doamne erau destul de tari și se țineau destul de sus: „pieptul ei sus și tare...” seria talentatul literat, — etc., etc.

În primul rînd vina e a editorilor. Cu foarte puțină cheltuială în plus, ar putea obține traduceri desăvîrșite. Căci se întîmplă un lucru foarte curios. Găsim pasaje întregi, cîte două-trei pagini scrise impecabil, ba chiar cu oarecare ingeniozitate în nuanțe; și pe urmă, deodată, cîte o catastrofă de stil care ne taie pentru multă vreme cheful. Traducătorul nu este principial un scriitor prost. Cu puțină îndrumare ar putea da lucruri perfect corecte. Ii lipsește însă — cum să zic? — sentimentul de siguranță în materie de ce se poate și ce nu se poate spune. Cu un minimum de educație, ar putea deveni un stilist foarte onorabil. Acest minimum de cenzură îi poate ușor veni dela un scriitor mai format, care ca atare este prea ocupat pentru a-și consacra timpul disponibil făcînd traduceri, care însă poate perfect de bine să *revadă* traducerea altuia. Sistemul de altfel se practică; adesea vedem apărînd o traducere „îngrijită”, sau „subt îngrijirea” domnului cutare. Și acest îngrijitor are o destul de efectivă răspundere. Să ne amintim de discreditul care a lovit, prin anii 1921—1922, reputația de stilisti a cîtorva importante personaje culturale romîne care „îngrijiseră” o samă de humoristice traduceri publicate de editura „Cultura Națională” în prima ei fază, înainte de a fi trecut subt conducerea d-lui Al. Rosetti. Sancțiunea împotriva „îngrijitorilor” de traduceri este destul de efectivă, și pe de altă parte remunerația acestei colaborări destul de neînsemnată pentru ca editorii să poată, în schimbul unui supliment infim de cheltuială, să-și asigure traduceri corecte.

Așa dar vina este într-o privință a editorilor. Dar ea este fără îndoială și a traducătorilor înșiși. Spuneam că, fără a fi absolut lipsiți de talent, ei sufăr de un fel de nesiguranță în ceiace este și nu este stilistic posibil în limba romînească; sufăr de o anumită dezorientare caracteristică, dezorientare care își are cauze foarte curioase.

Principala cauză trebuie căutată în moda pe care anumiți publiciști au introdus-o în scrisul romînesc de după războiu. Cîteva gazete apărute recent și-au propus să lanseze o manieră nouă de exprimare, care s'ar putea rezuma în două formule: „stil nervos” și „condei vioiu”.

Gazetăria de „condei vioiu” are o întregă poveste, și este extrem de interesant sociologic să-i studiem geneza și evoluțiunea, interesant pentru istoria moravurilor romînești și interesant, în genere, pentru felul cum un fenomen estetic ca stilul scriitoricesc izvorăște și este condiționat de fenomene de altă natură: morale, economice, profesionale, politice.

Omul politic român, care nu se teme nici de Dumnezeu, nici de Dracu, nici de răspundere în fața parlamentului, nici de remușcări în fața națiunii; omul politic român care se așază pe morală și chiar pe codul penal — se teme totuși de cineva : se teme de gazetar. De ce ? Imi este deocamdată imposibil să spun. M'am întrebat adeseori care să fie cauza acestei bizarerii în psihologia politicianului nostru român; mi-am dat mai multe răspunsuri; niciunul însă nu m'a mulțumit încă. Oricum ar fi, un lucru e cert: prestigiul și trecerea pe care ziaristul șantajist o poate avea asupra oamenilor bogați români (căci în România numai miniștrii și sateliții lor pot fi bogați; o bogăție de „venit”, mai mult decît de „capital”; bogăție totuși, în tot cazul singura cu putință).

Astfel, gazetarul român este în primul rînd pamfletar, polemist și orator. Căci, cînd vrei să tapezi pe cineva, trebuie sau să-l înjuri (ca să-l poți pe urmă readuce la realitate), sau să înjuri pe rival (ca să-i faci curaj) sau, după ce a iscălit ordonanța de plată, să-i faci o odă.

În toate aceste cazuri trebuie, stilisticește, maniera forte. Publicul românesc nu iubește logica, faptele și argumentele. Popor de artiști, preferăm poezia, lauda ditirambică sau invectiva violentă. Și astfel, din acest ansamblu de cauze, s'a născut orientarea generală a gazetărimii noastre de elită spre vorba lată pe de o parte, spre adjectivul genito-urinar pe de alta.

Dar mai e încă o cauză.

Intellectualul român în general nu prea are ce spune. Ii place mai mult să trăiască decît să cetească. Așa că se găsește în permanență în căutarea unui subiect pentru articolul de a doua zi.

Aceste obligațiuni profesionale l-au făcut să recurgă la următorul truc.

Gazetarul român trebuie să fabrice un articol, și nu știe despre ce. Atunci ia prima carte, revistă sau gazetă care îi cade în mină, și ia de acolo o frază. Această frază o transcrie. Dar nu exact așa cum a găsit-o. O stilizează puțin. Ii strîmbă puțin înțelesul. Și asta printr'un mijloc foarte comod. Se ia un adjectiv din lăuntru frazei și i se violentează puțin sensul, se exagerează ideea dintr'însul, sau, din contră, se atenuază; înșfîrșit, se denaturează puțin sensul primitiv al adjectivului. Aceasta are ca efect necesitatea unei explicațiuni. Fraza noastră are nevoie de o frază No. 2 care să o explice. Din cauza siluirii aceluia adjectiv, fraza No. 1 devine oarecum creditoare față de autor, care îi datorește o altă frază prin care denaturarea de sens din prima să fie elucidată. Dar lucrurile nu se opresc aci. Căci autorul se aranjează ca și în fraza No. 2 să repete operația; și aci va violenta înțelesul unui

adjectiv; fraza va deveni la rîndu-i creditoare, și o frază No. 3 va deveni necesară. Și astfel, din adjectiv în adjectiv, din frază în frază, se ajunge să se umple cu litere o coală de hîrtie, două, trei, pînă ce dimensiunile operei egaleză volumul normal al unui articol. Atunci autorul se oprește. Iși cetește capodopera; se miră și și-o admiră (cu drept cuvînt, căci numai el știe cum a făcut-o); însfirșit, îi pune pe deasupra și un titlu.

În doze mai mari sau mai mici, mecanismul descris mai sus se regăsește în momentele de „creație“ ale tuturor gazetărilor-literați din Capitală. Din lipsă de idei, fac stil; fiindcă nu pot fi pedagogi, devin, *volens nolens*, poeți; în loc să instruiască cu substantive, caută să farmece cu adjective, cu adjective mari și tari.

Și așa s'au născut „condeiul vioiu”, „stilul nervos”, „maniera stilistică forte”, „epitetul îndrăzneț” și întregă acea lipsă de simplitate care caracterizează gazetăria „tinerilor“ de după războiu. În minile lor, limba romînească a ajuns la prodigii de strîmbătură.

Nu vrem să cităm nume proprii. Sînt, de altfel, și prea multe. Într'o bună zi, o să trebuiască să facă cineva o antologie a „romînească de după războiu”, un „sottisier” lingvistic general.

Pentru moment, vrem să atragem atenția asupra unui singur aspect al chestiunii, asupra chestiunii traducerilor, dela care am pornit.

Îndrăznelile literatului vioiu, ale polemistului șantajist, ale „maestrului cîntăreț” cu „stil nervos” și ale tuturor acelor apostoli în care un tineret de gură-cască crede (pînă în momentul cînd, pentru o escrocherie sau alta, eroul e trimis la Văcărești sau dat afară din slujbă), — îndrăznelile și acrobațiile acestor cavaleri ai stilului romînesc au făcut să se piardă, în publicul cel mare, sentimentul de siguranță în ceiace se poate și ceiace nu se poate spune în romînește. Sentimentul limbii romîne este minat la bază de strîmbăturile beletristilor noștri gazetari. Și atunci, tinăruț de 20 de ani, care debutează în cariera literilor cu o traducere, este așa de dezorientat, încît e capabil să scrie „pieptul său sus și tare” sau altele de același soi.

Cauza cea mare pentru care tineretul n'are „sentimentul limbii romîne” e opera aceasta de sabotare lingvistică sistematică, întreprinsă de stilisti ultra-literarelor ziare bucureștene, unde se practică, pentru scopuri politico-economice, metoda „stilului nervos” și a „condeiului vioiu”. — *D. I. Suchianu*

Recenzii

M. Sadoveanu : *Baltagul*. Roman. București, Ed. „Cartea Românească”.

Cu prilejul sărbătoririi celor cincizeci de ani ai vieții sale, M. Sadoveanu ne-a dăruit, în schimbul discursurilor călduroase și uniforme pe care i le-au servit admiratorii, „Baltagul”, un poem epic de o desăvîșire, o sobrietate și o simplitate antică. Subiectul e obișnuit. Vitoria, o munteancă „aprigă și îndirjită”, văzînd că se apropie Sfîntul Andrei, iar soțul ei, Nechifor Lipan, nu se mai întoarce în sat după cum fusese obiceiul lui o viață întreagă și nici nu dă vre-un semn de viață, bănuie că a fost răpus pe undeva și pleacă să-l afle și să se încredințeze. Vitoria ia cu dînsa și pe feciorul lor, tinăr abia intrat în adolescență, după ce îi dă un baltag ca al lui tată-său, bătut de faurul satului dîntr'o bucată de fier și blagoslovit de părintele Dănilă. Multe drumuri și popasuri, în care li s'au înfățișat felurii oameni și felurite locuri, din lumea largă de dîncolo de valea Tarcăului, au făcut ei doi pînă să descopere rămășițele lui Nechifor Lipan, cu ajutorul cinelui, ce fusese cu el și se înstrăinase, pripășindu-se într'un sat din apropiere, unde îl descopere Vitoria. Tot cu ajutorul cinelui, hoțul urmărit și hărțuit de aproape de munteancă, la praznicul dela înmormîntarea lui Lipan, e omorît de baltagul lui Gheorghită. După aceea, munteanca, socotind că și-a împlinit toată datoria către mort, „trezită la griji multe”, se întoarce la viața de toate zilele, unde trebuie să țină locul pentru doi și să ducă mai departe rînduiala așezată din moși strămoși, cu aceiași stăruință aprigă ce puseseră în orice pas al vieții ei.

Cea mai bună sărbătorire a lui Mihail Sadoveanu ar fi aceea de a-i ceti această operă, de a-i prinde toate aspectele în diferitele ei profunzimi. Subiectul ei fundamental e pă-

mîntul și omul legat de el. Iar „munteanul”, ca și „omul din baltă”, ca și poporul din insula Florilor, este dintr'o rasă veche și pură, din rasa care a păstrat în ea realitatea vastă a umanității primitive. În sufletul acestor primitivi, natura și-a revărsat tainele; pentru ei și-a descoperit unele aspecte și unele enigme care, pentru cei ce rămîn departe de ea și se căznesc să le deslege prin rațiunea discursivă, devin literă moartă și carte veșnic închisă. Țăranul nu le înțelege cu mintea, dar le simte direct. Dacă nu le prinde lămurit, le traduce prin fantaziile create de imaginația sa, prin eresuri, prin interpretările dictate de întîmplare celor sfinți ca și ale născocirilor diavolului. El are simțul misterului naturii și acest simț nu-l au decît cei ce au păstrat legături cu „Țara de dincolo de neguri”, cu „Impărăția Apelor” și cu spiritul muntelui. Viața lor singură e viață adevărată și de aceea e în tainică legătură cu viața plantelor și a lucrurilor naturii eșite direct din mîna creatorului. Arta lor singură e artă adevărată pentru că e produsul naturii și nu al artificiei omenești. Iar înțelepciunea omului naturii e turnată în forme veșnice și nealterabile, ca pietrele nestimate care s'au fiert de veacuri și s'au limpezit în forme definitive, în jarul din inima pămîntului.

N'ași putea zice că Mihail Sadoveanu are cultul trecutului, ci mai degrabă credința că realitatea adevărată, simțul misterelor naturale, se găsește la cei izolați în sînul naturii, unde „toate urmează ca pe vremea lui Boerebista, craiul nostru cel de demult; stăpîniri se schimbaseră, limbile se prefăcuseră, dar rînduiriile omului și ale stihilor stăruiseră”.

Credința aceasta e împrăștiată în toată opera marelui nostru scriitor și o găsim subțevocările mărețe ale naturii, în acel „cîntec de la început pînă la sfîrșit, un cîntec cînd triumfal, cînd melancolic”, după cum îl caracterizează G. Ibrăileanu, ca și în admirabilele și unicele sale povestiri. Dar în ultima sa creație, ea e sintetizată, simplificată și simbolizată în Vitoria Lîpan și peripețiile sale în căutarea mortului. Ceiace este de o însemnătate caracteristică e faptul că Mihail Sadoveanu ne arată pas cu pas desfășurarea unei acțiuni, după un plan născut din sufletul unei femei, în care intuiția este și mai ageră și mai aproape de tainele naturii decît a bărbatului:

„Totuși va găsi un mijloc ca mintea ei să ajute și brațul lui (adică al flăcăului) să lucreze. Ființa ei începu să se concentreze asupra acestei umbre, de unde trebuia să iasă lumină. Era ceiace se numește o problemă — cuvînt și noțiune cu desăvîrșire necunoscute unei muntence”.

Și ea găsește mijlocul în adevăr, în mod firesc, prin a-

ceiași intuiție cu care știe ceti semnele tainice ale naturii și unul și altul, cu același dar cu care știau să cheme ieruncile și căpriorii în murgit și să se 'nțeleagă cu caii, cu cîinii și cu acel „Lupu“ care-i duce deadreptul în văgăuna unde zăcea mortul. Intreg romanul, de altfel, nu este decît „vînătoreea“ muntenilor, adulmecarea asasinului cu instinctul sigur al copoiului de vînat, care nu-și pierde cumpătul și găsește urma printre toate complicațiile din lumea necunoscută pe unde sînt siliți să o caute. E, în toate împrejurările în care se găsește munteanca, neconținutul apel al minții ei agere la instinctele și știința ei de primitivă, pentru ca să găsească răspunsul potrivit și fără greș pentru orice situație și să rezolve orice greutate nouă și neașteptată.

El nu vrea să întoarcă lumea îndărăt spre vremurile lui Boerebista. Vitoria nu se sfiește să se slujească de stăpînire și să vorbească chiar „pe sîrmă“; cu mintea ei ageră înțelege rosturile și folosul administrației și organizației din orașe, dar simte lămurit că fără știința și înțelepciunea ei de la munte, acestea sînt instrumente oarbe și fără mare folos. Ea își păstrează vechea ei credință: „Dacă ai cunoaște înțeleșurile vîntului și țipetelor de paseri, și a scheunatului dihăniilor și a umbletului gîngăniilor, și a tuturor urmelor care sînt dar nu se vād dintr'o dată, — atuncea îndată ai ajunge la cel vinovat“. Ea merge alături cu justiția, iar natura îi dezvăluie taine pentru care ceilalți sînt orbi, și întrebuițează toate șiretlicurile și momemele, iscoada și ademenirea pe care le-a învățat de la creaturile naturii cu care au trăit și s'au războit generații peste generații, sute și sute de ani.

„Baltagul“ este o comoară nu numai de frumuseți, de putere de evocare a vieții și a atmosferei de la munte pe care o cunoaștem din cele dintîi opere ale lui Mihail Sadoveanu. Apar aci o sumă de adevăruri profunde și luminoase asupra experienței și a felului cum își pune și rezolvă țăranul problemele, asupra credințelor lui, asupra sufletului animalelor și a tainicelor lor înțelegeri între ele și cu omul, asupra atitudinii țăranului față de morală și de civilizație. Este mai ales o clarificare a concepției însăși a autorului asupra lumii, concepție care-i hrănește opera, dar care nu se formulează în teorii metafizice. El recunoaște că sînt două căi pentru a pătrunde în tainele naturii; e incredințat că toate merg rău numai pentru că cele două căi încă nu s'au întîlnit, ci abia s'au ciocnit numai sau s'au atins pe ici pe colo. Iar acestea le spune în graiul strălucit al poeziei, cu semne și simboluri cu care se înțeleg între sine pămîntul, lucrurile, ființele și omul, care trăesc laolaltă.

I. I. Mironescu. *Intr'un Colț de Raiu.* București. Tip. „Voevodul Mihai”, 1930. Prețul 100 lei.

Humorul, acel ceva indefinisabil, care are darul de a stîrni rîsul, dar cu mult mai dificil decît acela de a provoca plînsul, pare a fi un dar al Moldovenilor, mai mult decît al Muntenilor. Pare că ar fi un al șaselea simț al poporului dela țară, care a fost hărăzit și unora dintre scriitorii noștri. Ei au între dînșii, din această cauză, un aer de familie cu mii de nuanțe distinctive.

Povestirea din fruntea volumului și dela care și-a împrumutat și numele, cuprinde o serie de variații pe următoarea temă: Un neurastenic face pe surdo-mutul spre a se feri de toate intemperiiile unei sesiuni la o stațiune balneară. Acolo a crezut el să-și găsească liniștea, în acel „colț de raiu” pierdut în munți și descoperit după un prospect medical: o stație climaterică, rominească, ridicolă și banală.

Pătrunsă de spirit, bogată în invențiuni ingenioase, în observații de moravuri pline de adevăr psihologic, cu toată alura burlescă și fantastică a povestirii, nuvela este dela început pînă la sfîrșit tratată cu un brio ce antrenează și provoacă un rîs sănătos.

În a doua povestire, d. I. I. Mironescu creează un adevărat tip, bine încheșat și solid construit, cu fizicul, sufletul și vocabularul său, cu accentul regionalist plin de haz și de culoare locală. Humorul stă în povestirea plină de bonomie și de convingere a eroului, scos din viața cu orizont stîmt a satului și transportat, pe neașteptate, în cursul preținsei noastre civilizații — un curs complicat și lipsit, pentru el, de orice logică și înțeles. Peripețiile lui Tului și a tovarășului său Lăioș în preajma plecării, în tren, la Viena — sînt homerice. O comoară de observații asupra omului și a animalului, eșiți din vatra strămoșească, scoși din planul simplu al existenței lor și împinși pe punctul de intersecție a zeci de planuri cu perspective multiple și încurcate... O cunoștință precisă și minuțioasă a sufletului lor, care face povestirea atît de vie și comicul atît de irezistibil.

Domnul I. I. Mironescu este mai mult decît un povestitor meșter la vorbă și plin de acel duh țărănesc, care-l înfrățește cu Creangă. Domnia-sa este un adevărat creator de literatură vie. Om de observație exactă și de înțelegere precisă, d-sa are o viziune clară și sintetică a omului și a cadrului și un simț al comicului, care-l pune alături de cei mai reprezentativi scriitori ai noștri. Cartea d-sale, elegant tipărită și ilustrată de Ary Murnu, cu o desăvîrșită înțelegere a spiritului povestitorului, nu numai un volum amuzant și plin de interes, ci și un ales exemplar de bibliotecă. E o carte pe care o citești cu aviditate, care-ți destinde nervii și te face

să izbucnești în hohote de ris la fiecare epizod, dar pe care o minuești în același timp cu plăcere ca pe un obiect frumos și de artă.

Multe din calitățile de povestire și evocare al d-lui I. I. Mironescu se găsesc și în strînsa povestire dramatică „Prăpastia“ cu care se încheie volumul.

* * *

G. Topîrceanu, Scrisori fără adresă. Proză umoristică și pesimistă. București. Ed. „Națională“ S. Ciornei, Prețul 75 lei.

Pesimismul poetului G. Topîrceanu păstrează tonul de bună dispoziție al humorului de excelentă calitate din toată opera sa. Ironia-i este ca o săgeată foarte ascuțită, nimerind fără greș, dar care atenuează cruzimea loviturii prin strălucirea și frumuseța trăsăturii înscrise în zborul său. De altfel, humorul și anecdota care-l ilustrează dau mai mult tonul, decît trăsătura de spirit. — ceiace dă operi amploare și îngăduie jocul liber al fantaziei sale nesecate.

Humorul d-lui G. Topîrceanu are o notă foarte pronunțată de intelectualitate, este în tot ce scrie el o răutate a inteligenții și nu o răutate de fond de temperament. Cred că acestui fapt se datorează alura de bună dispoziție, pe care o păstrează eseurile sale pesimiste: „Valul de vulgaritate“, „Focul dela Moreni“, „Despre duel“, „Evoluția unui ideal“. Chiar dacă gluma se ascute și devine satiră, ca în bucățile „Bestia modernă“ și „Civilizație locală“, amărăciunea e transformată prin grația spiritului; și poezia reapare, iar filozofia autorului nu păstrează decît ceiace este mai concret. Să cităm un pasaj din admirabila bucată „Civilizație locală“:

„Și vagoanele au rămas la urmă singure, în fluiditatea obscură a nopții de toamnă, — blocuri mari de întunec ec solidificat. Giște sălbatice, rătăcite în stoluri, țipau sinistru deasupra orașului, sub cerul de păcură. Un vînt negru alerga, la răstimpuri, de-alungul străzilor pustii...”

„Și iată că, pe platforma unui vagon, a apărut o umbră agitată, — umbra ultimului pasager, care adormise înăuntru și căruia i s'a transmis prin *cablu* și prin *spangă*, pe cînd era în stare de catalepsie, viziunea dezastrului dela Uzină. Speriat de cele ce văzuse, își înălță brațele spre cer, halucinat, și începu să aiureze profetic în singurătatea nopții:

— Uzina de tramvae a ars... a ars... a ars! În curînd va arde și Poșta Centrală, — apoi Regia de tutun și cealaltă Uzină care împarte lumina... Un cutremur va surpa „Viața

Românească“ peste Primărie și Primăria peste palatul Administrației Financiare, studenții vor distruge Universitatea și Teatrul Național va acoperi subțiră dărîmături pe cei treizeci de spectatori ai lui... Copoul va luneca la vale, peste Ripa Galbenă, nimicind tot cartierul de jos, din pricina ploilor... Ciurma își va face apariția, holera va secera zilnic mii de vieți, iar grămezile de cadavre neîngropate vor atrage din împrejurimi haite de lupi flămânzi, cu limbile scoase de-un cot... pînă cînd ultimii doi locuitori ai orașului, bărbat și femeie, cuprinși de furia amoroasă care se deslănțuie în vremea marilor dezastre, se vor rupe între ei cu dinții... Am zis!”

Humorul însă își reia drepturile și-și înseninează rîsul: „Intre Caiafe“, redevine gluma tăioasă și veselă care știe să redea caracterul în deformarea adevărată a caricaturii, în câteva cuvinte tot atît de revelatoare ca și cele cîteva trăsături ale creionului caricaturistului de talent.

Bucățile însă în care se simte biciul, nervul, verva nescată și originala strălucire a talentului d-lui G. Topîrceanu, sînt acele în care infinitul material se leagă cu infinitul spiritual în acea formă superioară, unde desemnul, culoarea, alura se împletesc atît de just încît ne dau o frumusețe și un comic natural al lucrurilor și al ființelor, deopotrivă de humoristic și de înduioșetor. Astfel este acca delicioasă „Toamnă lungă“, care se sfîrșește cu moartea fluturașului, „gaj al unui amor tîrziu dintr’o amăgitoare zi de vară“ și care are pateticul glumeț și duos al unui balet minuscul într’un feeric decor de teatru natural.

Ca și în „Țara de dincolo de neguri“, unde atît d. G. Topîrceanu cît și „marele său prieten“ Mihail Sadoveanu ne apar în aceiași înfrățire sufletească cu natura, simțitori amîndoi în aceiași clipă la simfonia marii sale orchestre, dar redînd-o fiecare în tonul său și în acord cu umilii tovarăși „fiii pămîntului“. Aceștia intuiesc, cum aduhmecu ogarii urma vînatului și cum simte rîndunica streășina în care părinții ei și-au avut cuibul, frumuseța misterioasă a naturii și gîndurile „fraților lor superiori“, esența observațiilor lor de naturaliști, peisajîști, moralîști și filozofi. Pagini numeroase de critică subtilă nu ar fi putut mai bine caracteriza legătura d-lui Mihail Sadoveanu cu „Țara de dincolo de neguri“ ca cele cîteva schițe, portrete și trăsături din bucata cu același nume, ale d-lui G. Topîrceanu:

„Unde mergem acum? — întrebă Barnea („fratele inferior!“).

— Să mergem la *Coada Rîtosului!* — zic eu cu entuziasm.

— Nu, — răspunde tovarășul meu, — ce să căutăm într’un loc cu nume așa de spureat? Să mergem la *Cucora* ori la *Temircan...*

— Ori la *Coadă Vacii*, — completează Barnea cu tărie”.
Câte lucruri nu sînt în aceste cîteva rînduri! Parcă ar trece o scînteie printr'o diră de praf de pușcă!

O. Carp, (Dr. G. Proca), *Rîndunel*. București, Ed. „Cartea Romînească” 1930. Prețul 120 lei.

Sînt douăzeci și patru de ani de cînd a văzut lumina publicității primul volum de versuri ale lui O. Carp, și a fost salutat de subsemnata în revista „Viața Romînească”. El a rămas pînă astăzi una din fețele cele mai emoționante ale poeziei noastre, iar d. Carp cîntărețul cel mai autentic al tristeții și al frumosului, al înălțării morale și al duiosiei. Poemele sale sînt grele de meditații și de experiență, dar spiritualizate de durere, pătrunzătoare prin accentul autentic al unei rani nevindecabile pe care i-a făcut-o viața și prin luciditatea gîndirii lui. Versul pare o șoaptă în singurătate, o lungă și monotonă convorbire cu singurătatea, cu sonorități asurzite, cu timbrul scăzut, dar cu atît mai potrivite pentru a exprima mizeria comună a umanității, durerea unui suflet

Tulburat din nou de taina
Firii ne'nțelese.

Versurile publicate în urmă sînt încă mai fine, mai cumpătate, mai tănuite și mai dezbrăcate de podoabe, dar mai pline de o sensibilitate, care e cu atît mai înfiorată cu cît se ascunde mai mult, și cu cît lumina versului e din ce în ce mai strînsă, mai dulce, mai plină de regrete. Sînt cuvinte rostite în tăcere, armonii în lumini de amurg și subt cenușa atîtor lucruri consumate. Dar dulceața chiar a tonului scăzut în care sînt cîntate face să apară mai bine puritatea și sinceritatea sufletului din care au izvorît. Moralistul, cugetătorul și poetul care trăiesc în sufletul lui G. Proca laolaltă, într'o cumpănire plină de umanitate, îi dau toată nobleța gestului și înălțarea sufletească din „Epilogul” ce încheie volumul:

Visez, și 'nchipuirea în viitor mi-arată
Pămînturile moarte, iar soarele o pată;
Și totuși, mai de-aproape, convoiul de planete
Aleargă în spre discul întunecatei pete.

Sînt oarbe de 'ntunec și moarte acuma toate,
Dar ca de-un vînt puternic planetele luate
Se năpustesc în soare, l-ating și'n vîlvătăi
Pier, aprinzînd alt soare, ca soarele dintăiu.

In nou izvor de raze, și simbur de vieți
 Reînviază suflet, și soare, și planeti,
 Și dacă mor și aștrii, sfîrșesc strălucitor;
Intunecimea morții nu-i soarta tuturor.

Izabela Sadoveanu

Voicu Nițescu, Douăzeci de luni în Rusia și Siberia, 1917—1918. Brașov, 2 vol. în-8° vol. I. 1926, vol. II. 1928.

Membru al unei comisii, trimisă dela Iași în Iunie 1917 să concentreze și să expedieze în Moldova prizonierii români din Austro-Ungaria, d. Nițescu străbate Rusia dela Nistru la Urali și dela Moscova la marea de Azor, coborînd în mine, pătrunzînd în uzinele orașelor și în „bezna satelor rusești“, pentru a duce pretutîndeni „fiilor Ardealului și Bucovinei“, solia unui viitor mai bun și îndemnul de-a contribui la făurirea lui. Dotat cu un viu spirit de observație și cu un real talent de expunere, — d. Nițescu a fost ani de-arîndul directorul „Gazetei Transilvaniei“ din Brașov, — nu s'a mărginit la îndeplinirea strictă a misiunii sale, ci și-a notat zi de zi peripețiile prin care a trecut și observațiile pe care le-a făcut. Mai mult, cum întîmplarea l-a făcut să aziste la principalele faze ale celei mai mari crize sociale și politice pe care a cunoscut-o istoria, d-sa a căutat explicația acestor evenimente în condițiile de dezvoltare istorică a statului și a societății rusești. Insușindu-și limba rusească, d-sa putut să-și culeagă și informațiile la sursă și să ne dea astfel, concomitent cu observațiile sale, culese „sur le vif“, considerații care caută să explice faptele contemporane prin întregul complex al vieții rusești.

Contactul cu prizonierii români și cu naționalitățile „alogene“ ale Imperiului, refractare propagandei revoluționare ruse, i-a revelat din primele zile că Revoluția din 1917 era o „boală specific rusească“, și, s'ar putea adăuga, o boală veche, căreia războiul mondial i-a permis doar să se manifesteze în mod liber. Cu tot ațîta pătrundere, d. Nițescu discerne cauzele profunde ale acestei crize : 1° Comunismul latent și anarhic al maselor rurale, lipsite de pămînt și de educație civică, „pasiunea lor violentă după pămînt“ (II, 287) și 2° sentimentul național al popoarelor alogene, redeşeptat și întărit în urma politicii de rusificare cu forța (II, 106—168).

Aceste considerații pun în adevărata lui lumină rolul pe care l-a avut defetismul militar în Revoluția rusă. Dezagregarea armatei e în general atribuită trădării de sus și propagandei criminale a unor agenți socialiști, cei mai mulți fiind în solda Germanilor. Adevărul e că organizația și moralul armatei erau în funcțiune de rezistența celorlalte instituții publice, și acestea s'au dovedit insuficiente față de greutățile acumulate în timpul războiului.

Rusia a fost redusă dela 'nceputul războiului, printr'un blocus efectiv, la propriile ei mijloace de luptă, și armatura ei politică și economică n'a putut să reziste dublei presiuni a nemulțumirilor dinlăuntru și a atacurilor din afară. Armata fiind cea mai direct expusă, era firesc ca primele simptome de dezagregare să se manifeste în sînul ei, și ele s'au produs încă din vara anului 1915. Retragerea din Galiția a zguduit profund moralul trupelor și le-a frînt voința de a învinge. În interior se răspîndește tot mai mult credința în incapacitatea guvernului, și țarul însuși întărește această convingere, cînd, împotriva avizului miniștrilor săi, în Decembre 1916, se hotărăște să ia în mîinile sale comandamentul suprem al armatei. Direcția afacerilor trece din mîinile birocrăției — garanția supremă a regimului — în mîinile țarului, sau mai bine zis în ale țarinei, complet străină de realitățile vieții rusești. Puterea încapă pe mîna unor aventurieri ca Rasputin și Protopopof, a căror incapacitate sau nebuie dezorganizează ultimele ruaje ale mecanismului public. Regimul era la discreția unei greve și a unei crize de aprovizionare a capitalei. Dezordinile din 23—25 Februar 1917 erau fără nici o gravitate, limitate la capitală și lipsite de orice direcție. Incapacitatea guvernului de-a le reprima a relevat însă paralizia puterii și a încurajat forțele de opoziție.

Prăbușirea regimului țarist a surprins așa de viu spiritul contemporanilor, încît mulți nu și-au putut-o explica decît prin „trădare“. Cuvîntul acesta revine des și în însemnările d-lui Nițescu. El e efectul zvonurilor alarmante care au început să circule la sfîrșitul anului 1916 și să creeze o stare de surescitare generală. Insuși președintele viitorului guvern provizoriu, principele Lvof, se face într'un document oficial, ecoul acestor zvonuri: „Bănuiele grozave, teribile — declară el într'o scrisoare adresată în Decembre 1916 președintelui Dumei — zvonuri alarmante de felonie și de trădare, de forțe oculte lucrînd pentru Germania și tinzînd să prepare o pace dezonorantă prin distrugerea unității naționale și semănarea discordiei, s'au transformat acum în certitudinea complectă că o mîină de dușmani influențează pe ascuns direcția mersului afacerilor Statului“. Documentele publicate dela Revoluție încoace au desmintit categoric aceste zvonuri, ca și pe cele relative la existența unui acord între Rusia și Puterile Centrale pentru împărțirea Romîniei. Ele dovedesc însă cît de surexcitată era opinia publică și cît de „revoluționară“ era situația în Rusia la sfîrșitul anului 1916.

D. Voicu Nițescu ne dă asupra acestei situații și asupra modului cum s'a propagat revoluția în orașele de provincie și la sate, o mulțime de amănunte caracteristice și vii. Adunările sub cerul liber, nesfîrșitele discursuri asupra problemelor zilei, dezertarea soldaților de pe front, instinctele no-

made ale maselor care transformă trenurile în meetinguri ambulante, constituirea sovietelor care treptat-treptat se substituie tuturor autorităților civile și militare, diverse tentative de reacțiune — toate manifestațiile care umplu spațiul de opt luni dintre prăbușirea dinastiei și lovitura de stat bolșevică și care dau un caracter așa de specific Revoluției rusești sînt înfățișate în o serie de tablouri de o puternică și directă forță de reprezentare. Pentru înțelegerea atmosferei din prima fază a revoluției și pentru destrămarea progresivă a instituțiilor vechiului regim, cartea d-lui Nițescu e un izvor de mîna întăiu.

Partea explicativă, firește, nu prezintă același interes. Oricît de scrupuloasă ar fi fost năzuința autorului de-a se documenta, îi lipsiau perspectiva și calmul necesar pentru a aprecia just oamenii și întîmplările. Accidentele, trădarea, felonia, lașitatea, etc. — joacă prea mare rol în explicarea evenimentelor pentru a ne satisface pe deplin. Lenin și Troțki cu greu mai pot fi azi considerați ca trădători și ca instrumente germane. Separarea Bisericii de Stat nu e o simplă intrigă evreiască (II, 310), — e un act calculat și rece prin care noul regim voia să lovească în cel mai puternic sprijin moral al vechiului regim. În sfîrșit, credem că nici autorul n'ar mai semna azi această judecată de ansamblu: „Regimul sovietic n'a dat decît ruină și foame. El e un regim de jaf, de distrugere, de perpetuă amenințare și de sînge. E regimul sclavilor liberați peste noapte, al dezertorilor și al hoardelor care refuză să se pună sub pavăza autorităților, care nu vor să-și creze o ordine legală și care nu înțeleg să se supună decît instinctelor de distrugere și de dărîmăre. E regimul aventurierilor indigeni și streini, dușmani ai patriei ruse“ (II, p. 288-9). Un regim care n'ar fi fost decît atît, nu s'ar fi menținut doisprezece ani. E poate mai aproape de adevăr ipoteza că bolșevismul nu s'a mărginit să distrugă vechea „ordine legală“; el a creat o „ordine legală nouă“ pe care o putem dezaproba, dar pe care n'o putem nega, fiindcă fără ea regimul n'ar fi putut dura. Bazele acestei nouă ordini le constituie cele două decrete lansate de Lenin a doua zi după lovitura de stat din 25 Octombrie 1917: primul anunțînd deschiderea imediată a tratativelor pentru încheierea unei păci „drepte și democratice“, al doilea suprimînd fără indemnitate dreptul proprietarilor funciari asupra moșiilor lor. Prin aceste două decrete, guvernul bolșevic de sub președinția lui Lenin a realizat aspirația maselor rurale după „pămînt și pace“, a distrus iremediabil baza economică a vechiului sistem politic și social și a asigurat triumful bolșevismului. Improprietărîrea țaranilor nu concorda cu programul marxist, dar Lenin nu s'a oprit în fața acestei inconsecvențe. Cu luciditatea lui extraordinară, el a prevăzut că socialismul

rus nu va putea învinge fără concursul maselor rurale, și evenimentele ulterioare i-au confirmat previziunea. Revoluția agrară a întărit poziția proletariatului socialist și influența lui asupra muncitorilor agricoli, i-a permis să dezvolte organizațiile revoluționare și să înlocuiască vechile instituții țariste prin „sovietele delegaților muncitorilor”.

Acest fapt a determinat întreaga evoluție a bolșevismului și i-a permis să dejoace toate tentativele de contrarevoluție. Apelul amiralului Kolciak și al generalilor Denikin, Iudenici și Wrangel n'a găsit răsunet în masele rurale, fiindcă pentru acestea contrarevoluția însemna înainte de toate primejdia restaurării vechiului regim agrar. Iar necesitatea de a restaura producția națională și de-a ține piept „forțelor albe” a obligat guvernul sovietic să-și liniștească țărănimea, consacrînd prin codul din 1922 revoluția agrară și să procedeze la organizarea unei puternice autorități centrale, care a despoiat de orice competență reală Sovietele locale, și la instituirea unui Comitet suprem al Economiei Naționale, care a redus la un rol pur profesional comitetele uzinelor. În sfîrșit, prin instituirea unei armate roșii, regimul a fost consolidat și Rusia supusă din nou despotismului unei biracrații atotputernice.

D. Nițescu nu e deloc indulgent pentru oamenii care au condus și au organizat această Revoluție, care-i apare totuși ca o consecință ineluctabilă a abuzurilor regimului țarist. Acest sentiment se explică nu numai prin oroarea scenelor de sălbătăcie trăite, sau printr'o deosebire de doctrină, ci mai ales prin îngrijorarea pentru situația în care dislocarea frontului rusesc a plasat România. În acele momente tragice, nimeni nu prevedea că tocmai Revoluția ne va permite complectarea programului nostru național prin eliberarea Basarabiei.

Și totuși, impresia pe care o lasă cartea d-lui Nițescu n'are nimic ostil poporului rus. Ca toți streinii care au cunoscut mai deaproape Rusia, autorul a fost sedus de farmecul vieții rusești. Firea poporului îi inspiră o simpatie atât de activă, încît nu poate să-l învinovățească nici de aberațiile din timpul Revoluției; de vină sînt conducătorii care „n'au dat cuvenita atenție necesităților istorice ale poporului” (II, 10). Cadrul fizic în care s'a dezvoltat poporul rus nu-i solicită mai puțin atenție. D. Nițescu a înțeles admirabil rolul istoric și civilizator al marilor fluvii rusești, și a redat uneori în culorile cele mai expresive aspectele caracteristice ale stepei (Apus de soare pe malul Volgei, I, 201-2). Deci, asupra chestiunilor celor mai diverse, informații vii, impresii directe, însemnări judicioase și pitorești. Volumul al treilea, pe care-l așteptăm cu o vie curiozitate, va complecta aceste însemnări și ne va da prilejul să vorbim despre organizarea

„Corpului Voluntarilor Români“, organizare datorită inițiativei d-lui Nițescu, și despre exodul lor prin Siberia până la Vladivostok.

T. U.

* * *

Pitigrilli, *Fecioara de 18 Carate*. Editura „Cugetarea“, 1930, București.

Pitigrilli și-a intitulat romanul „Fecioara de 18 Carate“ pentru că probabil i s'a părut că acest titlu — care e incontestabil foarte nostim — îi va face încă și mai populară cartea. De data aceasta cred că s'a înșelat. Romanul este destul de amuzant pentru a se fi răspândit în marele public ori care i-ar fi fost titlul. În schimb, ar fi pătruns mai ușor în publicul mai restrâns al oamenilor cultivați. Aceștia nu s'au putut împiedeca de a avea un sentiment de aprehensiune în fața titlului cam dekobrist al „Fecioarei de 18 Carate“. De altfel, eu găsesc că și Dekobra are talent, deși cărțile lui sînt niște infamii. Dekobra sacrifică totul vînzării și preferințelor unei clientele compuse din comis-voiajori literați și fete culte de portăreasă. Dacă marfa sa e proastă, în ciuda unui talent care e real, Dekobra n'are de ce să se plîngă; e numai vina lui. În tot cazul, un autor care ar lua ceva din „alurele“ stilistice ale lui Dekobra poate fi sigur de a descuraja publicul cel subțire. Și acest public, deși restrîns la număr, are o mare importanță în lansarea unui scriitor.

Așa îmi explic de ce cartea lui Pitigrilli a pus atît de multă vreme până să fie apreciată cum merită.

Autorul e un mare umorist. Nu este un scriitor comic, gen Capus, Donnay sau gen „Chat-Noir“. Nu-i nici de genul Courteline sau Jules Renard, care ridiculizează, implacabil, tot genul uman, lăsînd pe fiecare personaj să se compromită singur. Pitigrilli e un gînditor. Ironia se exprimă de cele mai multe ori sub formă de cugetări directe. Apoi un întreg sistem filozofic străbate dealungul faptelor și vorbelor romanului său. Este un fel de anarhism libertar și aristocratic, o ură a tot ce e constrîngere organizată, a tot ce e instituție socială coercitivă, o sete enormă de libertate, de „disponibilitate“ — cum ar zice Gide; înșfîrșit ceva foarte latin de sud, foarte meridional. Cam acesta e felul Italianilor, Spaniolilor, Grecilor, de a concepe libertatea. Văd în ea ceva enorm și total. O vor întreagă (de aceia în genere n'o prea au de loc). N'au o concepție sociologică a libertății (așa cum au popoarele de nord), ci una pur literară, sentimentală, lirică.

Un filozof român definea foarte pitoresc anarhismul : „un démocratisme refoulé“. Anarhismul lui Pitigrilli este tocmai acesta. Revoltă de Italian, de cetățean al unei țări care

oscilează între perioade de refulări democratice penibile și izbucniri violente.

Pitigrilli, spre deosebire de umoriștii propriu-ziși, nu-și bate joc de toate personajele sale. Acelea care îl reprezintă pe el sînt cruțate. Mauro Mauri, tînărul îndrăgostit de natura-lejă, de tot ce e altfel decît ceiace este, apoi Melita, fecioara de 18 carate, apoi fratele ei care duce o viață literar-conven-tională de anahoret în munți inaccesibili, — toți aceștia ni-s arătați ca niște supra-oameni, încărcăți de epism, de un e-pism uneori cam fad și cam greoiu. Autorul însă pentru ni-mic în lume n'ar rîde de ei. Humorul lui are ceva politician-ist. (Sudul are în sînge politicianismul). Persecută pe anu-mite personaje și protejează pe cele care au onoarea de a-i populariza ideile preferate.

Ideile lui am văzut că nu-s de o noutate excesivă. Ba chiar am putea spune că ilegalismul, insurecția din principiu în contra prejudecăților, oroarea necondiționată de tot ce e gata-făcut, — toate acestea au ceva oarecum infantil; rea-mintesc spiritul de contradicție al copilului și revoluționarism-ul efitin al adolescentului.

Dar nu în sistemul său filozofic trebuie să căutăm adevă-ratele merite de cugetător ale lui Pitigrilli, ci în originalita-tea savuroasă a formulilor sale, în prospețimea metaforelor de care se folosește pentru a schița un portret sau o situație. De pildă, cele trei „indeflorabile domnișoare, țepenc ca niște tuburi de orgă”; sau cele trei perechi de ghetete enorme cu cuie din care se înălțau trei engleji identici; sau, vice-versa: paharul cu bere, înalt, blond și rece ca o englezoaică. Și cite altele de care nu-mi aduc aminte (citez din memorie).

După ce Mauro consumă cele 18 carate ale Melitei, este încîntat de simplitatea și bunul gust cu care Melita n'a zis nimic de toate acestea. Îi era o teamă cumplită lui Mauro de vre-un: „Acum sînt și eu ca celelalte”; sau: „M'ai nenorocit!”; sau: „Ai să mă mai iubești după asta?”; sau: „Trebuie să mă disprețuești acum”; sau: „Știi ce ai de făcut”. Și-ți trimite imediat pe tat'su; sau și mai rău: pe frate-său; pe doi frați deodată, ori patru, ori cinci... Atunci afli ce număr enorm de frați poate să aibă o fecioară pîngărită. Pînă atunci credeai că, în urma unor asemenea operațiuni, fetele fac copii. Ei bine nu. Te-ai înșelat. Fac frați!

O acțiță, metresa lui Mauro, îi explică acestuia că nicio-dată nu poți face pe placul opiniei publice. Dacă te vede că însoțești o femeie elegantă, lumca zice că ești pește; dacă eși cu nevasta, zice că ești încornorat; dacă te plimbi cu un prier-ten, zice că ești pederast; iar dacă mergi singur — onanist.

Cum spuneam, citez din memorie ceiace-mi trece întîiu prin minte, și desigur nu lucrurile cele mai bune. În privința acestor cugetări filozofico-literare, Pitigrilli este amețitor de

abundent. Formulele lui adînc spirituale îl clasează printre cei mai fini moralişti contemporani.

Ca literat propriu-zis, trebuie să recunoaştem că nu are nimic din acel suflu creator care îţi trînteşte deodată în faţă, halucinant de materialitate, personaje în carne şi oase, vorbind fiecare pe limba lui. Personajele lui Pitigrilli — chiar copiii de cerşetori — vorbesc toţi la fel; toţi se exprimă în stilul „Pitigrilli”. Dar însăfîrşit, acesta nu-i un cusur, căci Pitigrilli nu vrea să facă literatură obiectivă, ci roman de idei. Şi dacă cetitorul, îndărătul formulelor filozofice de stil Pitigrilli, reuşeşte totuşi să priceapă cum este personajul descris de Pitigrilli, — scopul autorului e atins.

Altul mi se pare a fi cusurul lui Pitigrilli. Uneori cam trişază. Incepe de pildă o descripţie de natură. Dacă i se pare bună, nu zice nimic. Dacă vede însă că e ratată, deodată începe să adauge: „aceste pagini au fost puse aci înadins pentru a satisface gustul dificil al pompierilor”; sau: „această descripţie e anume făcută pentru acele din cetitoare care sînt fete de pension”; sau: „cum s’ar exprima autorul unui roman bine-gînditor”. Cu alte cuvinte, cînd vede că literatura lui e proastă, o dă pe sama altora, a confrăţilor, a clienţilor. Şi asta cu o morgă de antiromanesc à la Bernard Shaw, care face ca mica scamatorie să pară încă şi mai mizerabilă.

Dar acestea sînt detalii. Pitigrilli este un mare scriitor. Un ironist şi un moralist original, un portretist plin de savoare. Romanele lui nu samănă a poveste, ci mai mult a conversaţie la cafenea. De-aci — un farmec în plus.

* * *

Şolokov, *Sur le Don paisible*. Paris, Ed. Payot, 1931.

Intr’un roman englezesc, unul din personaje, el însuşi romancier, explică soţiei sale subiectul cărţii pe care vrea să o scrie.

— Prea complicat. Prea inteligent. Prea amuzant. — răspunde ea. Mi-ar plăcea să te văd scriind romane unde să fie vorba de un bărbat şi de o femeie care se iubesc, care o duc cam greu la început, şi care pe urmă se mai aranjează puţin.

— Ei! ştiu eu că ai dreptate. Dar, vezi, pentru asta trebuie geniu.

Mi-am adus aminte de această conversaţie cînd „*Sur le Don paisible*” a lui Şolokov. Şi m’am gîndit că n’am exagerat de loc acei care au spus că această lucrare e capodopera literaturii ruseşti de după războiu, şi nici acei care l-au comparat cu Tolstoi din „*Războiu şi pace*”. Şolokov, ca şi Tolstoi, creiază viaţa aşa, din două-trei cuvinte, fără nici un efort, ca un Dumnezeu. Cîte odată spune doar că cutare a ieşit pe poartă, şi cînele din curte s’a luat puţin după el; şi pe urmă

s'a oprit și s'a întors înapoi acasă. Dar nu știu cum e plasat asta în povestire, că parcă am fi acolo de față.

Cartea are și o importantă valoare documentară. Viața Cazacilor, — acești țărani, spadasini și călăreți, — ne este descrisă cu un realism desăvârșit. Inteligența lor frustă, geniul lor de gospodari, superstițiile și robirea lor față de „gura lumii” și opinia publică a satului, pasiunile lor sălbatece, decorațiunile prin monotonia pusteii, a șesului pe care curge Donul cel blajin, — toate acestea fac un tablou de o mare frumusețe.

Vre-o 200 de pagini din 600 se petrec în timpul războiului. E tot ce s'a putut scrie mai adevărat despre războiu. Chiar romanul lui Remarque are involuntare artificii și *parti-pris*-uri, și mai are o inconștientă tendință de poză pacifistă, de — cum se zice în argot parizian — de „chiqué” umanitarist. La Șolokov avem, în schimb, numai adevărul gol, fără exagerări zoliste și fără declamații gen „Societatea Națiunilor”. Șolokov, când scrie, are acea imparțialitate olimpică a adevăraților zei. Parcă ne-ar spune: „Ce vreți să-mi pese mie de certurile voastre? De ce adică ași ține cu unii sau cu alții? Eu sînt Dumnezeu, și-s amoral ca el; eu spun ce este. Pentru rest — duceți-vă la dracu!”

În mijlocul povestirii este un episod lateral: se găsește un carnet scris de un Cazac căzut, un Cazac care era și student la Moscova. Într'o pagină, descrie el ce impresie i-a făcut războiul. Și asta — împreună cu impresiile țaranului Gregori — constituie, fără nici o îndoială, tot ce s'a scris până acum mai bine asupra războiului.

Șolokov, ca toți marii scriitori ruși, nu-i lipsit nici de humor. Iată un exemplu: Un general suferea de o boală de stomac și n'avea voie să înghită alimentele, ci doar să le mestecă. Un mujic ținea în permanență o tavă, unde Excelența Sa scuipa la loc mîncarea. I-a trebuit cîtăva vreme servitorului să-și rețină greața în fața acestui spectacol, și nu arareori vărsa de desgust. Dar cu timpul se obișnuie. Odată chiar îi veni poftă să guste și el din acele resturi. Mai tîrziu le mîncă de-abinelea. Și, la ultima etapă a acestei interesante evoluții, îl vedem așteptînd nerăbdător ca generalul să sfîrșească felul, pentru a ieși cu tava și a se precipita cu lăcomie asupra subproduselor stăpînului. Rezultatul: individul se îngrășa și-i mergea mai bine decît tuturor oamenilor din curte.

Amorurile Cazacilor, scrisorile lor, necazurile, chefurile, recepțiile și sărbătorile, apoi muncile lor, culesul, pescuitul, distracțiile lor călări, — toate acestea trezesc ca din pămînt o lume întregă care trăiește cu aceiași materialitate ca mine sau ca dumneata.

D. I. Suchianu

Revista Revistelor

Filozofia lui Titu Maiorescu

Fost-a Titu Maiorescu un filozof ?

Dacă definim riguros și cu stricteță noțiunea de filozof și nu acordăm acest titlu decât unui creator de concepții *originale* despre lume și viață, cuiva care construiește un sistem de gândire propriu și imedit, atunci ar fi greu să acordăm epitetul acesta lui Titu Maiorescu.

Însă noțiunea de filozof poate avea și un înțeles mai larg, putînd cuprinde în marginile sale și alte elemente decât cele amintite mai sus.

Este cap filozofic și acela care nu privește lucrurile niciodată unilateral, ci le înserează în țesătura unui ansamblu unitar, prin care privește toate lucrurile individuale, ca printr'o lentilă uriașă, deslușindu-le astfel adevărata ființă și valoarea lor reală.

Titu Maiorescu a fost un exponent superior al acestei tendințe de unificare, pe care nu o posedă numai în structura lui organică, ci o urmărea și în chip conștient. „Nu cite idei felurite ai adunat în memoria ta, este lucrul cel important, ci importantă este legătura între idei... O mie de boabe stau împrăștiat în diferite locuri, tu îți pierzi vremea ca să le cauți una câte una; dar dacă au fost prinse de un fir comun, cu o singură apucare a mîinii stăpînești totalitatea și ragu-

lui". („Din experiență". *Critice*. Vol. II).

Tot o dovadă de spirit filozofic — oșebit de năzuința către unitate — ar fi și faptul de a posedea o conștiință clară de mecanismul unor operații spirituale, care de obicei se produc inconștient, — cum ar fi cazul normelor frumosului și al regulilor adevărului. Subt acest raport Maiorescu era neîntrecut, stăpînind deopotrivă de luminos și resorturile intime ale frumosului și pe acele ale adevărului, și Estetica și Logica, făcîndu-te să zici încă odată, față de această egală dominanță, oricît ar fi de eterogene, unul față de altul, adevărul și frumosul, e probabil că au o rădăcină comună în cutele ascunse ale sufletului.

În mai toate scrierile sale critice, Maiorescu pleacă îndeobște de la idei filozofice generale, pe care le triază din comoara sistemelor de gândire, cu un simț de alegere sănătoasă. De aci, avea două drumuri deschise : sau se infunda mai adînc în cercetarea bazelor lor spirituale, ceiace fac capetele speculative, sau se cobora în lumea concretă căutînd s'o organizeze în conformitate cu acele idei, ceiace fac spiritele aplicative. Maiorescu era mai înainte de toate un spirit aplicativ, un practician.

Această operă de aplicație practică nu trebuie cîtuși de puțin bogatizată. Multe capete speculative,

care domnese în domeniul abstract, sînt de o rară nedestoinicie în aplicația practică. Luată în stil mare, opera de aplicație practică reclamă îndeobște și ea putere creatoare și originalitate, ca și construcțiunile teoretice din domeniul abstract. Dacă, pentru degajarea unei idei generale din observarea citorva cazuri concrete, se cere putere de creație — să degajezi legea gravitației din căderea unui măr! — nu mai puțin însă trebuie invențiune și pentru aplicarea unei reguli generale, mai ales găsită de alții, la un caz determinat, fiindcă asemenea aplicație implică pururea o ajustare și mai ales perspicacitatea de-a găsi punctul de atingere al ideii generale cu structura cazului particular.

Titu Maiorescu a fost în domeniul culturii naționale un mare chirurg, un operator de precizie și îndeminare, care a salvat pacienții de infirmități cu atât mai primejdioase, cu cît aproape treceau neobservate. Căci niciodată o boală nu e mai amenințătoare decît atunci cînd rămîne ascunsă, neajungînd la conștiința de sine.

Se săvîrșește o îngustare a imaginii lui Titu Maiorescu, atunci cînd se înfățișează opera sa de critică constructivă, ca o critică literară. El a făcut critică literară ca reformator cultural, care îmbrățișează totalitatea manifestărilor spirituale ale epocii în varietatea indeletnicirilor ei. Și doar toate erau egal de bolnave. Știința nu se prezenta mai bine decît literatura, suferînd de aceleași mistificări. De aceeași suferință și de același caracter fictiv pătineau mai toate instituțiile țării, pe care Maiorescu le pecetluște lapidar în următoarea caracterizare: „pretenții fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr”.

Ar fi totuși să dăm o imagine ne-completă despre Maiorescu ca filozof, dacă ne-am anărgini să relevăm numai această latură aplicativă — de altfel foarte importantă — a activității sale. În opera lui critică, întîlnim și cîteva jerbe de

cugetare originală, chiar în domeniul teoretic al speculației pure. Avem vre-o două articole și cîteva pagini de aforisme, anexate la al doilea volum de critice.

Maiorescu este un autor care a scris relativ puțin. El nu a fost un scriitor abundent, la care frazele să fi curs torențiale din virful condeliului său. Din contra, redactarea îi era mereu reținută de grija să dea ideii forma cea mai perfectă. Avea pasiunea conciziunii și a înțeles să-și aplice și sieși recomandăția pe care o făcuse scriitorilor literari: cit mai multe idei, în cît mai puțin cuvinte.

În cadrele restrînse ale unei mari economii de cuvinte, Maiorescu a publicat articolele „Progresul adevărului” și „Din experiență”. Cel dintîiu e o zugrăvire originală a peripeziilor prin care trece adevărul, de-atunci de cînd incolțește, ca idee, într'un spirit individual, și pînă cînd e acceptat de conștiința colectivă, ca o îndiscutabilă realitate. Seria vicisitudinilor și etapelor străbătute e prezentată magistral de Maiorescu, reușind să facă din acest articol un studiu condensat de psihologie socială. Al doilea, de-o importanță capitală, s'ar fi putut intitula chiar „Condițiile fundamentale ale cunoștinței psihologice” și ar fi putut lua cu totul alte dimensiuni, dacă Maiorescu n'ar fi cedat iarăși conciziunii sale și, în locul redactării stricte a aportului său personal, și-ar fi inserat observațiile sale într'un cadru de considerații istorice, acelea care sporesc întotdeauna înlinderea tuturor lucrărilor științifice.

Cugetarea filozofică a lui Maiorescu, o mai putem urmări însă și în alt compartiment al operei sale, de care în genere s'a vorbit mai puțin, cu toate că merită a fi studiat mai deaproape. Este vorba de aforismele sale, de acele formule pregnante și scurte cu care dînsul își exprimă observații izolate despre faptele existenței și orientările ei.

Din aforismele lui Maiorescu, putem să construim personalitatea

autorului lor, cu laturile ei esențiale: năzuința conștientă către unitate, răceala obiectivă și cumpătarea, concepția antimaterialistă, cultul frumosului. Unele aforisme vin să dea expresie firii sale aristocratice, altele — preferinței realizărilor practice față de domeniul ideilor neaplicate. Poate mărturisesc într-o egală măsură o altă însușire fundamentală a spiritului lui Titu Maiorescu: claritatea gândirii îmbrăcată într'un stil de-o puritate clasică.

(I. Petrovici: *Revista de Filozofie*, Octombrie-Decembrie 1930).

* * *

Problema federației statelor europene

Iată un cuvânt — *federal, federație* — care produce la cei mai mulți o nedumerire, dacă nu chiar un sentiment de panică. Parcă ar fi ceva extraordinar de revoluționar. Și totuși cine este obișnuit cu cercetarea fenomenelor sociale știe că fenomenul federaliv este un fenomen social de ordin general. Fără riscul de a exagera, se poate spune că istoria societății umane este alcătuită din episoade de asociații federaliste. Fenomenul federalist este universal, începând cu societatea federalivă comunală, continuând cu solidaritatea federalivă provincială, pentru a sfârși, în veacul al XVIII-lea, prin apoteoza federalivei naționale. Astăzi se vorbește de o nouă etapă: de continuarea evolutivă a ideii federalive, prin stabilizarea solidarității federalive continentale. Se neagă însă necesitatea și chiar posibilitatea unei astfel de federalive continentale, pentru că se încearcă să se realizeze o solidaritate federalivă mondială, planetară, aceia care își găsește expresia în Societatea Națiunilor. Se pune întrebarea dacă această solidaritate continentală, care își găsește expresia în organizațiile continentale americane, care sînt de natură conservativă, în organizațiile continentale asiatice, care sînt de

natură revoluționară, dacă nu-și pot găsi un complement și în organizarea unei federații continentale europene de natură evolutivă. Așa dar, federația statelor europene nu este o utopie, ceva fantastic, o ficțiune, un deziderat irealizabil, ci o etapă necesară a unei evoluții sociale în curs de desfășurare: după cum s'a trecut dela formele federative comunale, la cele provinciale și naționale, tot astfel, pentru a ajunge la solidaritatea planetară (Societatea Națiunilor), va trebui să se creeze mai întiu etapa intermediară continentală (federația europeană).

Ce este însă federația ca fenomen social? Căci numai lămurirea acestei noțiuni va înlesni înțelegerea planurilor care agită azi lumea politică.

Federaliv nu este decît expresia solemnă a concilierii a două principii antitetice, care se ciocnesc dela originea societății omenești, principiul autorității și principiul libertății. Federalismul ne aduce prin urmare o concepție nouă a libertății și se poate defini astfel: dau puțin din libertatea mea, pentru a crea o autoritate care să-mi garanteze restul libertății. Federalismul este un contract politic. În sistemul contractanților, aceia care intră în asociație: șefi de familie, comune, provincii, state... primesc atît, cît sacrifică.

Contractanții păstrează inițiativa și suveranitatea întreagă, mai puțin partea ce privește obiectul și scopul contractului. De aci reiese recunoașterea drepturilor membrilor federației să participe la puterea centrală și, prin aceasta, independența lor față de centru.

Acest contract politic este celiace se numește o federație; dacă este așa, bine-înțeles că legătura federală nu are de efect nivelarea și uniformizarea membrilor federației, cum crede sociologia vulgară politică.

Federalismul este deci departe de a fi un nivelator menit a șterge frontierele și originalitatea, ci dimpotrivă, fiecare membru al federației nu numai că își păstrează

individualitatea, dar chiar o completează și o îmbogățește prin crearea armoniei federale, ce intrunește pe toți la un loc în scopul de a conlucra și a înfăptui în comun ceva mai bogat, mai demn, mai frumos, mai impunător decît ar fi putut face fiecare izolat.

De aceia nu poate fi o mai bună caracterizare a principiului federației decît faimoasa formulă a Sfîntului Augustin: „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas” — unire unde este necesar, libertate unde este îndoielă, și în toate iubire. Iubire, unire și libertate, iată cele trei elemente constitutive și esențiale ale ideii federative.

(D. Gusti: *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, No. 1-3, 1930).

* * *

Sistematică în istoria artei

Heinrich Wölfflin dă prețioase informații asupra ultimelor lucrări ale lui Iacob Burckhardt. Publicarea postumelor, acum cîteva zeci de ani — în deosebi studiile despre portret, despre tablourile de altare, despre colecționari și amatori în arta italiană — adusese oarecare decepție: păreau lucruri prea mărunte. Astăzi, cînd tot ce a rămas scris dela marele istoric este dat la lumină, acele postume capătă altă semnificație. Dela B. s'a păstrat aproape întreagă — arhitectura, sculptura și jumătate din istoria picturii — o istorie a artei italiene din vremea Renașterii „în expunere sistematică”. În prefața la *Cultura Renașterii*, unde arta plastică e lăsată la o parte, B. promitea o lucrare deosebită despre arta italiană. Istoria arhitecturii, publicată în colecția lui Kugler, nu era decît prima parte a acelei expuneri sistematice. Wilhelm Bode văzuse, în niște manuscrise pe care Burckhardt i le lăsase odată cîteva ceasuri spre cercetare, o istorie a sculpturii italiene. Bode credea că B. nimicise acele manuscrise. Ele există. B. le intitulase mai tirziu: glose marginale la

istoria sculpturii; apoi notase, puțină vreme înainte de moarte: „să nu se tipărească”. Partea din urmă a „Sistematicii”, pictura, a rămas neisprăvită. Pentru pictură, ca și pentru sculptură, erau prevăzute două părți purtînd titlurile caracteristice: „Forțe și mijloace”, „Obiecte și probleme”. Postumele publicate mai înainte erau scrise în vederea expunerii sistematice. Desigur B. n'ar fi avut intenția să înlocuiască istoria prin sistemă. Sistematica pe care o avea el în vedere avea să fie numai o completare a istoriei — însă o completare necesară. „Istoria artei în vremea Renașterii”, scria B. într'un proiect de prefață (1863) va urma totdeauna seria cronologică a artiștilor; și nu-mi dă în gînd să așez această istorie pe alte baze. Incercînd a expune materia după obiecte și genuri, vreau numai să adaug istoriilor narative de pînă acum ale artei, o a doua parte, sistematică”. Wölfflin observă că B. nu era un cap eminent sistematic; pe dînsul îl interesa individul și cazul concret. Căutarea unei consecvențe, a unei logice în viața istorică nu-l atrăgea prea mult. Spiritul său avea nevoie să se miște liber.

Capitolele sînt lipsite de raționalitate, în expunerea sistematică a lui B. Totuși el încearcă a preciza noțiunea de istorie sistematică a artei așa cum o înțelege B. Acesta își dădea sama că istoria artiștilor trebuie completată prin istoria problemelor. Istoria artiștilor ne face să credem, „că aceștia și-au ales singuri și liberi problemele, pe cînd ei lucrează, în realitate, sub stăpînirea unor precedente ce se dezvoltă treptat” (proiect de prefață). Istoria sistematică va căuta să arate, după genuri, ceiace li se cerea artiștilor, și apoi să precizeze cum genurile se influențează între ele. Ea se va întreba, cum și unde s'a format un anume gust al amatorilor și colecționarilor de artă. În arhitectură, de exemplu, nu interesează numai psihologia stilurilor, ci și psihologia celor care dădeau comenzile arhitecților. B. a fost cel dintîi care a cercetat izvoarele istorice în această privin-

lă (v. Introducerea la *Istoria arhitecturii*), și a căutat să precizeze deosebiri de stil după diversele provincii italiene, deosebiri care derivă din gustul publicului de care depindeau arhitecții. B. urmărea să arate în ce fel arta era supusă unor anume scopuri ale vieții. De ex., pentru pictură el proiectase capitole cu titlul: alegorii; cicluri; pictura în minăstiri; în spitale; tablouri ceremoniale. Negreșit, scrisese Schnaase încă demult istoria artei în raport cu civilizația în general; în această operă însă, raporturile artei propriu zise cu celelalte sfere de viață erau imprecise. „Ideile mari” rămân pe sama istoriei artiștilor; istoria sistematică urmărește de aproape tehnica operelor de artă ca atare. „Voiu părea poate unora, că gonesc întrucîtva divinul din istoria artei...: trebuia să dau dreptul prozei în domeniul artistic“. În pictură, B. urmărea dezvoltarea formelor și a stilurilor: desen, lumină, culoare, compoziție — se pot scoate mai ales în evidență, cînd avem în vedere genurile, și nu individualitățile artistice. Prețioasă este mărturisirea lui B., că în asemenea cercetări de stil și formă, artiștii de meserie ar putea fi istoricului de cel mai mare ajutor. „Cine nu e în artă măcar diletant, nu poate practica acest fel de cercetări decît pînă la oarecare punct“. Și W. adaogă, că istoricii artelor plastice rămîn, aci, de rușine față cu istoricii muzicii, căror nu le este iertat să atace materia lor, dacă nu au respectabile cunoștințe tehnice. Istoricului artei trebuie să-i fie familiare ideile atelierului. B. pune mare preț pe frecventarea artiștilor. El era pătruns de specificul artistic, și în interesul acestuia încerca el să trateze sistematic istoria artei. W. amintește că, pe cînd B. colabora cu Franz Kugler, se iscase între acesta și Schnaase discuție asupra interpretării formelor de artă. Sch. explica totul în funcțiune de expresie; K. vroia să se țină sama de limitele și posibilitățile în care orice artist se află închis prin puterea tradițiilor de artă ce operează în momentul respectiv. B. pome-

nește pe Winckelmann ca predecesor în tratarea sistematică a istoriei artelor. Și Winckelmann afirmase, că cei care au scris, pînă la el, despre artă, au vorbit prea puțin de arta însăși; și el clasa materialul artistic, după forme și probleme. Tipul istoricului sistematic și acel al istoricului propriu zis, sînt apariții din toate timpurile. — incheie Wölfflin. B. credea că viitorul apropiat în istoria artei va fi de partea sistematicii. Așteptările lui nu s'au realizat. Totuși W. ia asupra lui „odiu și ridiculul” profetului care încă odată anunță că tratarea sistematică are viitor. Gradul amestecului de sistematică în istoria pură, îl vor hotări totdeauna, firește, vocațiile personale.

(Heinrich Wölfflin: *Die Neue Rundschau*, Noemvrie 1930).

* * *

Funcționarii în democrația germană

Pe trei motive se plinge lumea germană, astăzi, de situația funcționarilor: unii se jelesc că statul parlamentar distruge vechea birocrație capabilă, cinstită și modestă, de pe vremea monarhiei pruso-germane; alții sint alarmați că națiunea se prefacă într'o masă de funcționari; în sfîrșit, lumea strigă că birocrații de grad superior sabotează statul democrat. În Europa continentală, funcționarii de carieră au format, la origini, o trupă prin care monarhul absolut își exercita puterea de constrîngere asupra nobilimii feudale și a burghezimii. Articolul 98 din constituția prusiană din 1850 promitea o lege specială pentru funcționari, — promisiune căreia nu i s'a dat urmare. În schimb, ordonanțe din 1850 și 1855 prevăd că, o condiție neapărată pentru numirea unui funcționar este și „o atitudine politică ireproșabilă”; iar la depunerea jurămîntului funcționarul jură, în primul loc monarhului: credință, supunere și ascultare și în al doilea loc numai, că va „respecta conștiincios constituția”. Un

manifest imperial din 1882 făcea cunoscut că, la alegeri, funcționarii politici vor trebui să reprezinte politica guvernului. Fără îndoială politica aceasta era politica partidului conservator, adică a nobilimii feudale și a burghezimii „neofeudale”. Un scriitor foarte favorabil vechii birocrății, Köttgen, mărturiseste: „privirile funcționarilor rămăneau așiniite asupra tronului. Ideia de responsabilitate națională era străină majorității birocraților”. Astfel se explică propunerea extremă a unui deputat social-democrat, ca funcționarii să fie numiți pe cale electorală. Astăzi, nimeni nu se mai îndoiește că, în democrația germană, funcționarul de carieră rămâne indispensabil. Care va fi acum situația funcționarilor față cu națiunea, cu guvernul, cu partidele politice? Asociația funcționarilor germani cere, de ex. ca noul cod penal să pedepsească rezistența față de funcționarii executivi, chiar în cazul când aceștia nu s'ar afla în exercițiul funcțiunii. Aceasta ar însemna, a provoca și întreține înstrăinarea între funcționari și națiune.

Extrema cealaltă s'ar atinge, dacă nu s'ar garanta funcționarului mândria și onoarea calității sale de slujbaş al statului. Unul dintre cei mai aspri critici ai birocrăției vechi, Max Weber, scria: „să nu crează democrația, că funcționarii lipsiți de sentimentul onoarei profesionale vor putea păstra integritatea și capacitatea de resort a birocrăției germane de până astăzi”. Deosebirea fundamentală de care trebuie să se țină sama, este: guvernul are conducerea politică; birocrăției îi revine aplicarea politicii guvernului. Funcționarul de carieră reprezintă continuitatea în stat. Funcționarului i se va cere dar o mare abnegație în materie politică. Lunga experiență americană a dovedit că schimbarea, în masă, a funcționarilor la fiecare schimbare de cabinet, nu are alt efect decât „o administrație de diletanți corupți”. Acum Statele-Unite au introdus numirea funcționarilor prin examene, minușios organizate, care se trec înaintea unor comisii in-

dependente de parlament. De sigur nu trebuie uitat, că noul stat german a moștenit o birocrăție formată aproape exclusiv sub patronajul vechiului partid conservator. În statul nou, acest monopoli de partid nu mai poate fi tolerat. Neapărat trebuia să se facă loc în birocrăție, și oamenilor din nouăle partide de guvernământ. Abuzurile sînt inevitabile, și e cunoscut, de ex., că marile concerne industriale, precum ajută financiar propaganda electorală a unor partide, au început să și patroneze candidații pentru slujbe de resort; și se constată că această influență pătrunde pînă la universități. În să funcționarii de carieră nu vor putea rezista, nici efectiv nici demn, acestor abuzuri, decît renunșind absolut de a opune politicii guvernului o politică a lor proprie, așa cum, din nenorocire se întimplă obișnuit în Germania postrevoluționară. Nici un guvern nu va tolera lungă vreme asemenea funcționari politicizantși. Înaltul tribunal administrativ prusian (Oberverwaltungsgericht), prin o sentinșă din 1927, spune: dreptul de a-și manifesta liber opiniile este limitat, pentru funcționar, prin datoriile ce-i sînt impuse de funcțiunea sa, îndeosebi prin datoria de credinșă și ascultare, care-i interzice de a face uz de acest drept al opiniei libere în aceeași măsură ca orice alt cetățean, ce nu se află sub disciplina serviciului, indispensabilă interesului general.

Funcțiunea îmbrățișează întreaga persoană a funcționarului. Funcționarul nu e niciodată numai om privat. Nicăieri mai puțin decît în statul parlamentar, birocrăția nu trebuie să formeze o unitate ermetică închisă. De aceea guvernele, la rîndul lor, vor trebui, în un asemenea stat, să se ferească de a numi funcționarii după culoarea lor politică. În Anglia, Statele-Unite și Franța, s'a luat funcționarilor elegibilitatea politică. În Germania însă, funcționarii de stat sînt în mai mare număr reprezentanți în parlament decît orice altă profesie. Interzicerea elegibilității politice pentru funcționari este o măsură,

suportabilă pentru funcționar, și necesară pentru stat. Și această măsură ar fi suficientă. Excese cum e legea fascistă din 1925, care pedepsește cu deslituirea pe orice funcționar — inclusiv magistrați și profesori universitari — care s'ar declara în opoziție „cu liniile generale ale politicii guvernului“, trebuie lăsate regimurilor dictatorială, unde nu există „drepturi bine câștigate“ pentru funcționari, nu există cale legală, garantată prin magistrați independenți, întru a-părarea slujbaşului contra destituirii arbitrare“.

(Herman Heller: *Die Neue Rundschau*, Decembrie 1930).

* * *

Ivan Turghenev și femeile

În afară de dragostea lui pentru M-me Viardot, care constituie o dramă unică în istoria literară a lumii civilizate, Ivan Turghenev, cel mai european dintre scriitorii ruși și unul dintre cei mai celebri, a lăsat posterității amintirea a încă câtorva dintre acele subtile, rafinate și spirituale prietenii cu femei, pe care numai oamenii de geniu știu să le creeze. Una dintre aceste femei este Elisabeta Egorovna Lambert, fiica celebrului ministru de finanțe al lui Nicolaie I — Kankrin, și soția unui înalt funcționar dela St.-Petersburg. În corespondența sa cu Turghenev, ea se arată după vorbele lui Grevs, „o femeie spirituală prin virtuțile sale de inteligență și de bunătate, de severitate și nobleță în principiile sale morale și religioase, și deasemenea ca un suflet înalt și o inimă bogată în afecțiune“.

Acestei femei i-a fost sortit să intre mai adânc în viața lui Turghenev, în perioada dureroasă pentru el a rupturii cu M-me Viardot (1853—61), ruptură ale cărei cauze, întocmai ca și acelea care au provocat mai târziu ruptura cu ea însăși, nu vor fi cunoscute pe deplin decât după ce se va fi publicat arhiva d-nei Viardot, care cuprinde și o parte din scrisorile, și

tocmai cele mai interesante, ale Elisabetei Lambert.

Caracterul simțămintelor lui Turghenev pentru M-me Lambert se poate deduce în parte din acest pasaj spicuit dintr'una din primele scrisori către ea, scrise într'un timp când compatrioții lui îi făceau un proces din faptul expatrierii lui, iar el însuși colinda capitalele europene fără să găsească astîmpărul definitiv al unui simțămînt adînc rănit: „...Mă voiu odihni la Roma, apoi mă voiu întoarce în Rusia crud sdruncinat și bătut. Totuși sper că de data aceasta lecțiunea îmi va fi de folos... E greu de formulat în scris ceiace simți, dar presimt că într'o zi, în iarna ce vine, d-ta și eu mine vom avea o convorbire în care eu voiu avea să vă spun multe lucruri. Îmi vei răspunde printr'o predică, dar morala care va ieși din gura d-tale va fi ascultată cu plăcere și profit, pentrucă dinapoia principiilor cunosc un suflet liber...“

Meditînd asupra vieții mele trecute, eu nu pot, cu tot numărul mare de umbre, să nu mă consider fericit: Dumnezeu unel cunoaște meritele care mi-au permis să mă bucur de afecțiunea a două sau trei frumoase suflete feminine și, crede-mă, socot că o fericire — și nu ultima a vieții mele — prietenia d-tale pentru mine. Mi-e drag să mă gîndesc că d-ta ești deasemenea convinsă de acest lucru și știi bine cît îmi ești de scumpă și apropiată...“.

Corespondența lui Turghenev și a contesei Lambert — sursă unică pentru a le cunoaște raporturile — dovedește până la ce grad căuta Turghenev, mai ales în acești ani de criză a „vieții sale amoroase“, acest suflet-soră feminin, de care avea atîta nevoie. El o numia pe contesă *primul său prieten!*

Contesa, fire de elită, îi răspundea pe același ton. Între ei se revărsa o amicizie adevărată „fără egoism, sau erotism“, cum spune Grevs în cartea sa despre Turghenev (*Histoire d'un amour*). Corespondența acestor două ființe este de o frumuseță superioară. Și totuși neînțelegerile se arată foarte des

usupra unui șir de chestiuni, mai ales atunci când vine vorba de părăsirea patriei rusești și de stabilirea lui Turghenev în Franța. Prietenia rămâne totuși adincă și neatinșă. Din nefericire nu se cunoaște corespondența întreagă: o parte a rămas la contesă, inedită, alta în arhivele d-nei Viardot.

Scrisorile se întrerup brusc în 1867. A contribuit la acest lucru faptul că Turghenev a revenit la M-me Viardot și s'a instalat definitiv într'o vilă vecină cu proprietatea soților Viardot? Sau înalte scrupule de moralitate religioasă, dicțate de moartea fiului și fratelui d-nei Lambert? Sau o altă cauză misterioasă? — va rămânea o enigmă de nepătruns, pe care poate numai publicarea arhivei d-nei Viardot o va scoate la lumină.

(E. et M. Semenov : *La Revue Mondiale*, 1 Decembrie 1930).

* * *

„Cetatea Muzeelor“ din Berlin

În inima vechiului Berlin, în colțul nord-vestic al insulei formate de Spree și Kupfergraben se ridică *Kaiser Friedrich-Museum*, iar jumătatea sud-estică a insulei este dominată de grandioasa clădire a lui *Schlossmuseum*, ale cărei săli cuprind între altele bogate colecțiuni de artă decorativă. Între aceste două edificii, s'a format în mod treptat, timp de un secol (aniversarea s'a serbat tocmai anul acesta) o cetate întreagă de muzee, care deși nu cuprind toate muzeele Berlinului, totuși constituie, mai ales în urma punerii în aplicare a unui grandios plan de ansamblu întocmit încă înainte de războiu, dar neefectuat în întregime nici pînă astăzi, cel mai vast domeniu artistic din Germania și unul din cele mai mari din lume.

Leagănul acestei mărețe familii de clădiri îl constituie *Alle Museum*. În 1855 s'a construit *Neue Museum*, în 1875 *National Galerie*, mai târziu *Kaiser-Friedrich-Museum* pomenit mai sus, apoi *Pergamon-Museum* și *Deutsche-Museum*. Simpla enumerare a acestor titluri, ca-

re sînt legate de colecțiuni celebre în toată lumea, îți dă numai prin numărul lor o idee de grandioarea lor. Vizitatorul care se plimbă prin această cetate a muzeelor găsește în etajele lor de jos obiecte monumentale fixate în pămînt: fragmente de arhitectură și sculptură din Italia și Germania, Asia Mică și Persia, Egiptul și Grecia. Dimpotrivă, sălile etajelor superioare sînt pline de obiecte mai mobile: opere de artă decorativă antică, vase, sticlărie, covoare, tablouri germane, mici sculpturi și se înțelege deasemeni romantismul gigantic al suprafețelor fațadei *Uschatta*.

Intinderea acestei cetăți de muzee este evident prea vastă, pentru că să poți descoperi dintr'o singură privire și într'o singură vizită, toate raporturile arhitecturale și toate legăturile interne care unesc diferitele părți ale acestui organism complex. Dar plasîndu-te la o distanță ideală dela această veritabilă insulă a artei, în mijlocul mării sbuciumate ce o reprezintă marele oraș, ideea conducătoare apare, și tabloul complex al unui vast imperiu artistic — care se întinde dealungul mileniilor, cuprinde o jumătate de glob și se condensează în toate obiectele acesteia despărțite uneori atît de mult în spațiu și timp, — poate fi contemplat în ansamblu.

E adevărat că întregul plan de ansamblu, conceput de Messel, acum cîteva decenii, nu este terminat. Imprejurări de forță majoră, ca lupta contra solului nefavorabil pentru construcții monumentale, iar mai târziu războiul mondial și criza economică ce i-a urmat, întîrzie multe realizări ale proiectului, astfel că „cetatea muzeelor” și-a serbat centenarul fără să-și vadă toate părțile legate într'un tot armonice. Totuși părțile terminate: *Deutsche Museum*, *Pergamon-Museum* și era arhitecturală principală a Muzeului Asiei anterioare dau o idee completă și în genul său unică a planului și a execuțiunii ansamblului.

Fațada noului cartier al muzeelor

for este îndreptată spre cartierul Universității. Schimbările reale și personale care există de un secol, între aceste două mari instituții ale culturii prusiene vor fi ușurate în viitor, prin crearea unei străzi, proiectate încă înainte de război care va pleca din Negelplatz, se va prelungi printr'un pod peste Kupfergraben și va ajunge la Museumforum.

Numai atunci se va putea spune că Berlinul are un centru intelectual în inima vechiului său cartier.

(Dr. Wilhelm Waetzoldt: *Museum*, Vol. II, 1930).

* * *

Realitatea lui Omer

Istoricul „problemei omerice” este foarte elocvent pentru a arăta ce poate să facă în lumea științifică un pas greșit al unui om cu autoritate: el marchează începutul unei mode, care exercită ca atare o fascinație și o autoritate asupra unor întregi generații de învățați. Caracteristica modei este capriciul adică lipsa unui fundament rațional: și noi auzim spunându-se *astăzi* că erau nefondate — astfel au fost recunoscute cu timpul — motivele care l-au împins pe Wolf la fatalele sale concluziuni: și totuși atîția oameni continuă să lucreze în acea direcție, cașicînd acele premise ar fi adevăruri indiscutabile, iar nu păreri eronate.

Odisseia a fost cîtva timp respectată de critica disolvantă. Dar mai tîrziu, furia analizelor și a subtilităților a năpădit-o și pe ea și încă mai crud chiar, decît se întîmplase cu „Iliada”. S'au construit și se mai construiesc și astăzi cele mai bizare teorii în legătură cu acest al doilea poem milenar al lui Omer. Un lucru îmbucurător pentru un adept al ideii realității lui Omer, este faptul că până în prezent nu s'au găsit încă doi învățați, care să fie de acord între ei. Fiecare teorie satisface în întregime numai pe propriul ei autor și nu are nici o influență asupra „literaturii-omerice” crescute

atît de mult, încît celor ce vor să se informeze ce s'a scris cu privire la Omer, nu le mai rămîne timp să-l citească pe Omer însuși.

Să încercăm un alt procedeu. Să ne închipuim că cunoașterea directă a poetului este singura cale pentru a ajunge la înțelegerea și prețuirea lui. Ni se va spune că adoptăm o pozițiune naivă? Totuși fie: să încercăm puțin a fi astfel, cum cerea poetul să fie, sau presupunea că este auditoriul său. Să nu ținem sama de ceiace spun criticii; aproape totdeauna ei încearcă un procedeu „logic”, fără a se gîndi că logica poetului nu este obligată să coincidă cu aceea a învățatului, și nici chiar cu aceea a istoricului. Sînt demni de milă atunci cînd încearcă să reconstruiască un poem „primitiv” pentru a-l face logic și coerent: acestea sînt produse ale unor sforțări mintale, aparențe inconsistente, creaturi născute moarte.

Unitatea organică a poemului, înțeleg *Odisseia* luată în întregime, apare clară deîndată ce vom considera diversele ei părți, legate strîns între ele și ne vom da sama că ele nu ar fi putut niciodată să aibă acea viață independentă, pe care le-o atribuie criticii. Să ne oprim puțin, asupra argumentării poemului.

Mai întîiu, cea chestiune mult discutată și cu deosebire preferată de critici, care este cunoscută sub numele de Telemachia. Care este justificarea împletirii persoanei lui Telemac în firul poemului?

După douăzeci de ani de rătăcirii și aventuri pe mare, Odisseu capătă în fine puțința de a se reîntoarce în insula lui. Două probleme i se pun în față: aceia de a fi recunoscut după douăzeci de ani de absență și aceia de a învinge pe numeroșii pretendenți la mina Penelopei, considerată văduvă de toți, afară de ea însăși. Pentru o întreprindere așa de riscată a unuia contra a o sută, eroul are ajutorul divin; dar preparativele și executarea acestui pas, reclamă înțelepciunea și concursul unei persoane credincioase. În momentul decisiv el va avea lingă sine pe cei doi bătrîni

păstori care l-au recunoscut cei din-tăi, dar primul și cel mai mare ajutor i-l va procura aliatul său natural Telemac, fiul lăsat copil, iar acum un tânăr înfloritor și puternic. Astfel „Telemachia” apare mai justificată în planul poemului, decît poate chiar faimoasele povestiri de la masa lui Alcinoe. Tot astfel povestirea călătoriilor lui Telemac este în mod intim conexasă cu aceea a răzbnării. Situația din insula Itaka este astfel zugrăvită, că imaginația reclamă în mod imperios o reacțiune. Întoarcerea lui Odisseu sau acțiunea lui Telemac, devenit major, se impune prin însăși desfășurarea faptelor. Plecînd în acea călătorie, pe care pretenđenții o consideră la început o glumă, dar care-i umple mai tîrziu de furie și îngrijorare, Telemac nu introduce o acțiune străină în desfășurarea poemului, ci acționează ca un *alter ego* al tatălui său; simtem în miezul *Odiseii* veritabile și propriu-zise.

Să trecem mai departe. Imediat după întoarcerea sa în patrie eroul însuși își povestește aventurile: adevărata acțiune a poemului se condensează în puține zile, făcîndu-se cunoscute faptele anterioare și posterioare pe calea povestirilor, profețiilor ș. a. Este un procedeu genial pe care l-au admirat încă și cei vechi și pe care nu i l-a putut contesta nici o critică. Acest fapt caracteristic se găsește altî în *Iliada* cit și în *Odiseia* și este unul din semnele care garantează paternitatea comună a acestor două poeme.

Se vorbește de discordanța pasajelor care prezintă o schimbare a ritmului, o încetinire a povestirii, o oarecare divagațiune dela subiectul principal, care interesează pe auditor. Da, oricine simte aceste schimbări de ritm. Dar e ușor să simțim deasemeni, dacă pătrundem spiritul operei întregi și nu ne pierdem în anăunute, că această schimbare e voită. Avem de a face aici cu un alt artificiu de mare efect, foarte des întrebuițat de poet: după ce a excitat în modul cel mai viu curiozitatea auditoriului și a creat atmosfera de așteptare a unui fapt decisiv, el introduce unul

sau mai multe episoade care par divagațiuni, dar care în loc de a potoli intensitatea așteptării nu fac altceva decît să o accentueze. Gîndiți-vă de exemplu la celebra „încercare a arcului”. La serbarea din palatul lui Odisseu, pretenđenții sint puși în situația de a trebui să-i încerce arcul, pe care odinioară singur stăpînul său îl putea întinde. Toți dau greș, dar tocmai în momentul cînd încercarea vrea s'o reia Odisseus, intervine Antinous și încă o posibilitate de a dovedi personalitatea călătorului misterios și deci a grăbi deslegarea acțiunii, se amîna.

Se pot cita multe pasaje, prin care poetul creiază așteptarea auditorului și-i duce excitațiunea până la exasperare. Aici ca și în alte virtuți tehnice, de exemplu în acea a concentrării acțiunii în jurul unui moment culminant, el premerge poeziei dramatice și este într'adevăr, după cum credeau cei vechi, tatăl tragediei, și citeodată chiar al comediei.

Trebuie acum să mai însemnăm alte două argumente care dovedesc unitatea de concepție. În primul rînd unitatea eroului, a cărui viață, se poate spune, este *întreg* poemul. „Caută-mi omul”, se roagă poetul de Muză și faptele deosebite intră într'o serie mai amplă, care merge dela naștere la moarte. Poemul se poate considera într'un anumit sens ca o biografie poetică. Și ea atare — aici stă al doilea argument la care facem aluzie — își are izvorul natural, istoric dacă vreți, în viața unei ere trecute, pe care poetul a știut să o reprezinte cu caractere de o evidență minunată.

Lăsînd la o parte peripețiile mai mult sau mai puțin fantastice în mările depărtate, simțim, citînd *Odiseia*, că ne găsim în aceeași lume eroică, cu care ne-a familiarizat *Iliada*. Aceleași popoare, aceleași țări, aceleași familii domnitoare în diversele regate mici; aceiași dragoste pentru fapte bune, cîntece veșele și viață plăcută; aceleași pericole și aceleași greutăți, aceiași semnare și activitate tenace în mer-sul contra soartei sau în încercările de a o evita.

Și cine va putea spune că vorbește un alt poet atunci când aceiași concepție de înaltă moralitate care domină figura Penelopei, o regăsim, e drept, în proporții reduse, în una din cele mai faimoase cărți ale *Iliadei*? Acolo unde Elena adulteră deplinge „pe primul său bărbat” și consideră ca o pedeapsă a cerului slăbiciunea de a se fi lăsat sedusă de un bărbat fricos; iar puțin mai departe, Andromaca, soția iubitoare, spune dulcile vorbe, ce sînt prezente în inima tuturor: „Dar tu ești pentru mine tată și mamă venerată, frate și soț înfloritor”.

(Nicola Festa : *Nuova Antologia*, 1 Decembrie 1930).

* * *

Conferința dela Geneva

Biroul de studii al Societății Națiunilor s'a ocupat, după propunerea din Septembrie a d-lui Briand, de reorganizarea europeană.

Cu starea de spirit care domnește în mai multe țări europene, orice putere ar încerca să aducă un program hotărât de organizare, ar risca să fie acuzată că lucrează în favoarea ei și deci să nu fie luată în considerație. Totuși multe măsuri practice ar putea eși din lucrările de birou ale Societății Națiunilor.

Punctul de plecare este o constatare de bun simț. După războiu, toate statele au încercat să se diferențieze de celelalte, să formeze pe cît posibil unități complete prin ele înșile.

În timp de pace, măsura aceasta n'a întârziat însă să se arate așa cum era, incapabilă pentru a putea face față necesităților financiare și cerințelor sociale.

Trebuia neapărat altceva, cciace individualismul național n'a știut să studieze cu pătrundere — și a-nume: nevoia unei înțelegeri.

Criza de azi va crea o nouă stare de spirit. Simplificarea de transport, de vamă, repartitia materiilor prime, organizarea creditului, — toate acestea formează un material bogat, unde s'ar putea realiza im-

bunătățiri, și unde s'ar putea vedea un progres.

Discuțiunile de ordin financiar, care au avut loc între reprezentanții Băncii Angliei și cei ai Băncii Franței, constituiesc din acest punct de vedere un fericit început pentru tratativele dela Geneva.

Realizarea unei înțelegeri economice e grea și principala piedică o formează chestiunea revizuirii tratatelor. Chestiunea nu devine mai ușoară prin faptul că are adept convins pe d. Mussolini. Primul delegat al Italiei la Societatea Națiunilor, d. de Michelis a expus părerea lui Mussolini într'un articol în *Stampa* din 9 Decembrie. În primul rînd trebuie să dispară diferența de supremație economică și politică între popoare. Vor trebui revizuite tratatele pentru a putea repartiza resursele naturale între popoare.

Cu greu ne putem închipui Anglia cedînd Italiei o parte din minele de cărbuni, primind în schimb cîteva căderi de apă.

Nu numai atît. D. Mussolini promenește și de o revizuire a statutului teritorial european. Se știe ce-ar cere Germanii și Ungurii; dar Italia cui ar trebui să-și ceară teritoriile ?

Ori din ce parte ar fi privită chestiunea expusă de d. Michelis, nu s'ar putea ajunge la ceva real, ea ar da naștere la frămîntări inutile.

(René Pinon: *Revue des Deux Mondes*, 15 Ianuar, 1931).

* * *

Socialismul lui Lamartine

Benoît Malon, autorul „Socialistului integral”, arăta că evoluția, ea și viața, e mai puțin simplă decît pretindea materialismul istoric; că alături de factorii economiei ocupă un loc destul de important factorul religios, filozofic, politic, sentimental, estetic, etc., și că revoluțiile s'au realizat nu în numele intereselor economice, ci în numele marilor idei umanitare. El numea socialismul religia umanitară a vremurilor nouă, invocînd

mila fraternă și fecundă: „O sainte et trois fois sainte pitié, vertu mère, vertu régénératrice, sois notre déesse, reçois notre culte”. În acest socialism, în această religie umană, pe care o confundă cu religia divină, — socotind-o ca una din cele două fețe ale acesteia, — a crezut Lamartine cu o elecventă însuflețire.

Cercetînd acum douăzeci de ani evoluția sentimentului religios la Lamartine, Mario Roustan se oprise la o afirmație pe care o făcuse în panegiricul poetului un prieten al său lyonez, și anume că Lamartine se fălea a fi „omul cel mai izolat și cel mai individual al secolului său”. „I s'ar fi părut ridicul să-ți închipui în Cameră un partid atît de mic și de neînsemnat: partidul socialist”, — adăuga prietenul lui Lamartine. „Parcă i-

deile socialiste ar putea fi grupate sub forma unui program și să stringă aderenți!” Totuși ele au fost grupate și au strâns aderenți. Că Lamartine nu a fost înscris în partidul socialist e foarte exact; și în acest sens trebuie înțeles cuvîntul atît de fals interpretat uneori: „il a siégé au plafond”. Dar, cum s'ar spune astăzi, dacă nu era printre socialiști, Lamartine se număra printre „simpatizanții” socialismului. Și putem susține cu temei că, dacă — de-asupra partidului socialist al epocii sale — voim să înfățișăm istoria generală a socialismului fără doctrină, a socialismului sentimental, a socialismului francez, Lamartine apare ca un precursor.

(Mario Roustan: *La Grande Revue*, Ianuarie 1931).

Mișcarea intelectuală în străinătate

Literatură

Pierre Mille, *Le roman français*. Paris. Éd. Firmin-Didot.

Deși autorul își începe studiul cu *le petit Jehan de Sainctré* și *la Princesse de Clèves* și ajunge pînă la cele mai recente romane, el nu ne dă o istorie propriu-zisă a romanului. Avem aface, mai curînd, cu o trecere în revistă a autorilor și operelor dela originile romanului pînă astăzi. E o lucrare destul de personală cu observații inedite. Rousseau, Balzac, Stendhal, Flaubert, Maupassant, Zola, Marcel Proust, Barrès, Loti, Anatole France, André Gide sînt romancierii cărora Pierre Mille le consacră pagini de critică temeinică, deși lipsită de erudiție.

* * *

André Babelon, *Lettres de Diderot à Sophie Volland*. 3 vol. Paris. Éd. Gallimard.

Diderot a făcut cunoștință cu Sophie Volland în salonul Doamnei de Blacy, în 1756. Între această dată și anul 1784, dată a morții lor, s'a produs între dinșii un schimb de cel puțin 553 de scrisori, din care însă nu s'au aflat pînă astăzi decît 187 de scrisori. Unele din ele au mai fost publicate, dar edițiile de pînă acum prezentau numeroase lacune și inexactități. Ediția d-lui Babelon are meritul de a ne prezenta un mare număr de scrisori inedite, precum și diversele variante ale edițiilor precedente, indicînd motivele unor suprimări

și colaționînd fazele lor succesive și unele corecturi contradictorii. E o conștiincioasă ediție critică.

* * *

Enrico Pappacena, *Gogol*. Milano. Ed. Corbaccio.

Autorul acestui studiu e, în Italia, unul din pușinii cunoscători ai literaturii rusești. Nu de mult a scris un eseu plin de pătrundere chiar asupra lui Gogol, iar acum ne dă cea mai complectă monografie italiană asupra marelui scriitor rus. Viața acestuia e reconstituită cu o deosebită simpatie, iar opera sa e analizată de aproape. Întîlnim aci o interpretare personală a crizei spirituale care l-a îndreptat pe Gogol spre misticismul combătut cu asprime de Bielinski și de opinia rusească a epocii.

* * *

Romane

Louis Lecoq, *Cain*. Paris. Éd. Denoël et Steele.

Subiectul luat din Biblie nu e decît un pretext pentru evocarea vieții oamenilor primitivi. Cain e înfățișat ca un tînăr plin de viață, plin de viață și de viașie; Abel e o fire sensibilă, stăpînită de teamă; Lilith e plină de voluptate. Ei sînt rodul unei căsnicii care luptă împotriva naturii și care nu cunoaște voința divină. Abel denunță tatălui său legăturile vinovate pe care le are Lilith cu fratele ei, Cain. Sfătuit de Eva, Cain se duce în Eden și află acolo ce-i

voluptatea. O regăsește și pe Lilith, pe care Abel o îndemna să se sinucidă. Cain nu-și ucide fratele. El nu ucide nici un om, ci ideea morții, moartea, împotriva căreia luptă din toate puterile sale.

* * *

Alain Serdac, *La Femme du bout du monde*. Paris. Les Éditions de France.

Echipajul unei corăbii debarcă pe insula Dumont-d'Urville, în mijlocul mării australe. Scopul e vânătoarea de foc, a căror grăsime constituie o sursă de frumose venituri. Dar această vânătoare ține vreme îndelungată și echipajul are de luptat cu neplăcerile climei și ținuturilor australe. Singurul adăpost e hanul familiei Hatkins: o femeie energică dar blindă, fără grație și fără cochetărie; un copil svăpăiat și tandru; un soț aproape idiot, dar ale cărui chitare havaiane cîntă exaltarea nostalgică. Echipajul, după munca grea a zilei, găsește la acest han căldură, alcool și vis. După cîțva timp vînătorii de foc află aci și desfătare amoroasă, căci cu toții se îndrăgostesc de această „femeie dela capătul lumii”. Scrisorile venite de departe, dintr'o lume dispărută, nu-i mai mișcă. O manie colectivă îi mină pe acești marinari din insula solitară către toate excesele pasiunii, pînă în ziua în care dispariția Anei Hatkins, înzăpezită de o viforniță, îi aduce în fire, descătușându-i din visul pe care nu-l mai înțeleg.

* * *

Economie politică

Mentor Bouniatin, *Les crises économiques. Essai de morphologie et théorie des crises économiques périodiques*. Paris, Ed. Marcel Giard.

Acest studiu a apărut în limba germană în 1907, în rusă în 1915, în franceză în 1922. Ediția nouă, revăzută și augmentată, cuprinde definiția, clasificarea și descrierea sintetică a crizelor sub toate aspectele lor: crize monetare, financiare, comerciale, crize de bursă,

industriale, agrare și crize generale. O analiză amănunțită a vieții economice îngăduie autorului să înziste asupra formării valorii și să dezvolte o teorie originală a variațiilor valorii. Expunerea teoriei sale asupra erizelor e întemeiată pe o profundă cercetare a ciclurilor economice, ilustrată prin numeroase date statistice și exemple istorice.

* * *

Dr. Rolf Wagentühr, *Die Konjunkturtheorie in Russland*. Iena. Ed. Gustav Fischer.

Se expun și se analizează diferențele teorii rusești în materie de cicluri economice. E cel dintîiu studiu care să trateze acest subiect într'un chip sistematic. Intr'o formă succintă și clară, autorul prezintă teoriile „narodnicilor”, ale revizionistilor, marxistilor ortodocși și ale economiștilor burghezi, făcînd, totodată, o expunere a evoluției istorice a teoriei rusești în materie de cicluri economice, dela originea sa — pe la 1880 — pînă în zilele noastre. Indicele izvoarelor utilizate, foarte complet, va fi de mare folos pentru aceia care urmăresc acest soi de probleme.

* * *

René Gonnard, *Histoire des doctrines économiques*. Paris. Éd. Valois.

În această nouă ediție, autorul a strîns cele trei volume într'unul singur de peste 700 de pagini, adăugînd și cîteva capitole nouă. Materia e prezentată și clasată într'o dispoziție care îngăduie să urmărești pas cu pas desfășurarea științei economice dealungul veacurilor: după doctrinele antichității și ale evului-mediu, sînt studiate succesiv mercantilismul, fiziocrația, școala liberală, socialismul în sec. XIX și XX și „școalele realiste”. Capitolele consacrate mercantilismului, fiziocrației și școlii liberale, îndeosebi, sînt o dovadă a competenței autorului. Lipsită de obiectivitate însă, e partea în care autorul tratează socialismul.

COMPILATOR

Bibliografie

- Ing. Stavri C. Cunesco**, *Raționalizarea și politica socială*. „Biblioteca Raționalizării” No. 2. 1930. Ed. Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale. București.
- Gustave Flaubert**, *Salambo*. Roman. În românește de Ludovic Daus. București. Ed. „Cartea Românească”. Prețul 96 lei.
- Victor Marguerite**, *Talionul*. Roman. Traducere de Otilia Ghibu. București. Ed. „Eminescu”. Prețul 60 lei.
- Const. Kirilșescu**, *Povestea sfântului nostru războiu*. București. Ed. „Cartea Românească”. Prețul 96 lei.
- Petre Drăgoiescu**, *Limba latină pe inscripțiile din Dacia*. Contribuții epigrafice. Rîmnicul-Vilcii. Tip. „Gutenberg”. 1931.
- Henriette Yvonne Stahl**, *Mătușa Matilda*. București. Ed. „Cultura Națională”. 1930. Prețul 80 lei.
- A. L. Zissu**, *Ereticul dela Mănăstirea Neamțu*. București. Ed. „Adam”, 1930. Prețul 50 lei.
- André Tibal**, *La Roumanie*. Paris. Ed. Rieder. (Coll. „Les états contemporains”). 1930. Prețul 18 tr.
- Tudor Arghezi**, *Poarta Neagră*. București. Ed. „Cultura Națională”. 1930. Prețul 120 lei.
- A. D. Xenopol**, *Istoria Romînilor din Dacia Traiană*. Ediția a III-a. Vol. XIV. București. Ed. „Cartea Românească”. 1930. Prețul 120 lei.
- Al. Rosetti**, *Curs de fonetică generală*. București. Ed. „Casa Școalelor”. 1930. Prețul 40 lei.
- G. Ibrăileanu**, *Scriitori și curente*. Ediția a II-a. Iași. Tip. „Viața Românească”. 1930. Prețul 80 lei.
- Ion Mușlea**, *Obiceiul junilor brașoveni*. Studiu de folklor. Cluj. Tip. „Ardealul”. 1930. Prețul 100 lei.
- Adrian Maniu**, *Drumul spre stele*. București. Ed. „Cartea Românească”. 1930. Prețul 120 lei.

Mihai D. Ralea, *Ideia de revoluție în doctrinele socialiste*. București. Ed. „Casa Școalelor”. 1930. Prețul 140 lei.

I. M. Marinescu, *Figuri din antichitatea clasică*. Vol. II. Elada. București. Ed. „Casa Școalelor”. 1930. Prețul 120 lei.

O. Carp (Dr. G. Proca), *Rîndunel*. București. Ed. „Cartea Românească”. 1930. Prețul 120 lei.

A. Corteann, *Datoriile Agricole. Planuri și reforme*. București. Ed. Ziarului „Argus”. 1930.

REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE:

Arhivele Basarabiei, Anul II. No. 4; Junimea Literară, Anul XIX, No. 23—24; Cete Trei Crișuri, Anul XI, Noemvrie—Decemvrie 1930; Literatorul Romanului, Anul I, No. 6—8; Biserica Ortodoxă, Noemvrie 1930; Milcovia, Anul I, vol. 2; Societatea de Miine, Anul VII, No. 23—24; Revista de Filosofie, Anul XV, No. 4; Convorbiri Literare, Decemvrie 1930; Analele Banatului, Anul III, No. 6; Gîndirea, Anul X, No. 12; Raze de Lumină, Anul II, No. 5; Magazinul, Anul I, No. 2 și 3; Transilvania, Anul LXI, No. 7—20; Fintina Darurilor, Anul II, No. 10; Indreptar, Anul I, No. 10; Arhiva, Anul XXVIII, No. 1; Mercure de France, No. 781 și 782 Revue Internationale du Travail, Vol. XXII. No. 5.